

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
EĞİTİM YÖNETİMİ ve DENETİMİ BİLİM DALI

SOKAKTA ÇALIŞAN ÇOCUKLARIN EĞİTİM İHTİYAÇLARI VE
BUNA YÖNELİK OKUL YÖNETİMLERİNİN GERÇEKLEŞTİRDİĞİ
UYGULAMALAR

DOKTORA TEZİ

Sultan Bilge KESKİNKILIÇ KARA

Danışman: Prof. Dr. Temel ÇALIK

Ankara
Temmuz, 2011

Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'ne;

Sultan Bilge KESKİNKILIÇ KARA'nın Sokakta Çalışan Çocukların Eğitim İhtiyaçları ve Buna Yönelik Okul Yönetimlerinin Gerçekleştirdiği Uygulamalar başlıklı tezi 13.06.2011

tarihinde, jürimiz tarafından Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalında Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Adı Soyadı	İmza
Başkan: Prof. Dr. Gülsün ATANUR BASKAN	
Üye (Tez Danışmanı): Prof. Dr. Temel ÇALIK	
Üye : Prof. Dr. Servet ÖZDEMİR	
Üye : Prof. Dr. Emin KARİP	
Üye : Yrd. Doç. Dr. Figen EREŞ	

ÖNSÖZ

Yaşlarının gereği olan çocukluğunu yaşama ve eğitim olanaklarından yoksun kalarak ailelerine destek olmak ya da okul masraflarını karşılamak için sokakta çalışan çocuklar eğitim, ekonomi, sağlık ve insan hakları açısından ülkemizin önemli sorunlarından biridir. Bu çalışmada sokakta çalışan çocuklar eğitim gereksinimleri açısından incelenmiş, okul yönetimi boyutunda onlar için yapılmakta olan uygulamalar değerlendirilmiştir. Araştırmanın bulgu, sonuç ve önerilerinin eğitimciler ve politika yapıcılara yarar sağlayacağı umulmaktadır.

Çalışmamın yürütülmesi süresince destek ve yönlendirmelerinden dolayı danışman hocam Prof. Dr. Temel Çalık'a, Prof. Dr. Servet Özdemir'e ve Yrd. Doç. Dr. Figen Ereş'e teşekkürlerimi sunarım.

Yaşamımın her döneminde olduğu gibi burada da beni yalnız bırakmayan annem Nermin Keskinçiliç, babam Kadir Keskinçiliç, kardeşim Fatih Keskinçiliç ve eşim Attila Kara'ya, çalışmamın raporlaştırılması aşamasında yardımlarını esirgemeyen kardeşim Dr. Güngör Keskinçiliç Yumuşak'a ve varlığıyla yaşamıma enerji katan kızım Umay Ülkü Kara'ya teşekkür ediyorum.

Sultan Bilge KESKİNKILIÇ KARA

ÖZET

SOKAKTA ÇALIŞAN ÇOCUKLARIN EĞİTİM İHTİYAÇLARI VE BUNA YÖNELİK OKUL YÖNETİMLERİNİN GERÇEKLEŞTİRDİĞİ UYGULAMALAR

KESKİNKILIÇ KARA, Sultan Bilge

Doktora, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Temel ÇALIK

Temmuz-2011, 147 sayfa

Bu araştırmanın amacı, zorunlu eğitim çağında olan ve sokakta çalışan çocukların eğitim ihtiyaçlarını ve buna yönelik okul yönetimleri tarafından gerçekleştirilen uygulamaları belirlemektir.

Araştırma, tarama türü nitel bir çalışmadır ve varolan durumun betimlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın evrenini en fazla sokakta çalışan çocuğun bulunduğu Ankara ili Altındağ İlçesindeki ilköğretim okulları ve bu okullara kayıtlı olan ve aynı zamanda sokakta çalışan çocuklar oluşturmaktadır. Örneklem en fazla sokakta çalışan çocuğun kayıtlı olduğu 12 ilköğretim okulu dahil edilmiştir. Çalışmaya bu okullarda kayıtlı 86 öğrenci, 12 okul yöneticisi ve 16 veli katılmıştır. Verilerin toplanması amacıyla gözlem ve görüşme formları kullanılmıştır. Sokakta çalışan çocukların eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesi amacıyla çocuklar ile görüşme ve gözlem yapılmıştır. Çalışan çocukların eğitim ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla gerçekleştirilen okul yönetimi uygulamalarını belirlemek amacıyla okul yöneticileri ile görüşme yapılmıştır. Çocukların çalışma nedenlerini belirlemek amacıyla ise çocuğu sokakta çalışan veliler ile görüşme yapılmıştır. Verilerin çözümlenmesinde, kapalı uçlu olan sorularda frekans ve yüzde dağılımlarından yararlanılmış, açık uçlu sorularda ise betimsel analiz tekniği kullanılmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre, sokakta çalışan erkek çocukların sayısı kız çocuklardan fazladır. Çocukların büyük çoğunluğu 6. ve 7. sınıf öğrencileridir ve devamsızlıkları fazladır. Okuldan arta kalan zamanlarının büyük kısmını sokakta çalışarak geçirmektedirler. Çocuklar; sokakta simit satıcılığı, ayakkabı boyacılığı, mendil, yara bandı satıcılığı, kağıt toplayıcılığı, tartıcılık, pazarcılık ve otomobil camı siliciliği yapmaktadırlar. En çok yapılan iş ise mendil, yara bandı vs satıcılığıdır. Çalışan çocuklar yoksul ailelerden gelmektedir ve ailelerinin eğitim durumları düşüktür. Çocukların çalışma nedeni yoksulluk olarak belirlenmiştir. Çocuklar sokakta çalışırken polis ve zabıtanın sözlü uyarı ve küfür şeklinde tepki aldığını belirtmektedir. Sokaktaki çeteler ve diğer insanlar ise bu çocuklara sözlü ve fiziksel şiddet uygulamakta, suça yönlendirmektedir. Çocukların büyük çoğunluğunun en az bir sağlık sorunu bulunmaktadır.

Çocukların; temizlik alışkanlığı, trafik kurallarına uyma, serbest zamanlarını verimli kullanma, okuma alışkanlığı, sorumluluklarını yerine getirme, ders çalışma, amaç belirleme, ülkesi ve diğer ülkelerde olan olayları takip etme, Türkçeyi doğru ve akıcı kullanma, okuduğunu anlama, kendini sözlü olarak ifade etme, dinleme konularında eğitim gereksinimleri belirlenmiştir. Çocukların çevreyi ve hayvanları koruma konusunda ise eğitim gereksinimleri bulunmadığı belirlenmiştir. Çocukların çoğu sigara kullanmadığını ifade etmiştir.

Okul yöneticilerinin, okullarında kayıtlı olan ve aynı zamanda da çalışmakta olan çocukları ve sayılarını belirlemediği saptanmıştır. Çocukların dıştan gelen iletilere kapalı olmaları, okula karşı olumsuz tutum geliştirmeleri, okul devamsızlıklarının fazlalığı, şiddete eğilimli olmaları, gelecekle ilgili hedeflerinin olmaması, topluma güven duymamaları okul yöneticilerinin en çok karşılaştıkları sorunlar arasındadır. Okullarda çalışan çocukların eğitimi, sportif ve kültürel eksiklikleri için telafi eğitimi, kurslar ve etkinlikler düzenlenmemektedir. Bunun nedeni olarak da en çok; öğretmenlerin isteksizliğini ve okulların fiziksel yetersizlikleri belirtilmiştir. Okul yöneticilerinin çalışan çocukların velileri ile iletişimlerinde yetersizlik gözlenmiştir. Okul yöneticilerinin çalışan çocuklar ile ilgili olarak MEB'den beklentileri vardır ve bu beklentilerin en önemlileri, ailelerin eğitilmesi ve sokakta çalışan çocuklar için yaz kampları düzenlenmesidir.

ABSTRACT

THE EDUCATIONAL NEEDS OF THE CHILDREN WORKING ON THE STREETS AND THE SCHOOL MANAGEMENT APPLICATIONS ON THIS ISSUE

KESKİNKILIÇ KARA, Sultan Bilge

Doctoral Dissertation, Educational Administration and Supervision

Advisor: Prof. Dr. Temel ÇALIK

July,2011

The aim of this study is to determine the educational needs of the children working on the streets and determining the school management applications on this issue.

The research has been accomplished by interview method in order to figure out the existing circumstances. The base of the research has been depended on Altındag Region which has moderate number of working children in school age. Statistically, the sample range has been selected as to be 12 schools in the Region. For the study sample, 12 school managements, 86 students and 16 parents have participated. In order to obtain the data needed interiew and observation forms have been used. In order to determine the needs of the students in the school age, the interviews have been made with those of children. With respect to those, school management applications have been commented by communicating the school managements. In order to determine the data found, in analytical side of the research, the statiscal frequencies and percentages have been carried out on the other hand the emphirical relation technique has been used for non variable side of research.

In order to obtain the appropriate data to achieve the purpose of this research, interview method was chosen among qualitative research methods and the semi-structured interview technique was chosen to conduct interviews.

According to the findings, a great majority of the children working on the street are more males than females. Most of them are 6th and 7th grades and their attendances

are relatively poor. Other than they spend their times in the school, they are out to work on the street. The children sell simit, handkerchief, injury bands, dye/brush shoes, collect used papers, work in the bazaars or clean the car glasses.

Children need to be educated for habit of cleaning, obeying the traffic rules, spending their sparetimes effectively, habit reading, studying, recognizing the responsibilities, getting the priorities right, following the events of other countries, speaking and writing Turkish good, expressing themselves right, rule of listening. On the other hand, children do not need to be educated for keeping the environment and animals. Most of the children do not smoke as well.

School managements commonly underestimate the number of children attending their schools and working at the same time. The most common problems faced by School Managements are that the children close themselves from outside impacts, have negative attitude against school, unattending, having no target towards future and no trust to people. The schools do not held special courses regarding to educational, sportive, culturel point of view to overcome the deficiencies. The reason for this is being pointed out that the teachers' willingness and the poor physical conditions of the schools. It is also obvious that the school managements do not have a regular contact with students parents. school managements are also awaiting MEB to educate those of parents and to held summer schools for these children.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	xi
1. GİRİŞ	1
Problem	1
Amaç	5
Önem.....	5
Varsayımlar.....	7
Sınırlılıklar	7
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	8
2.1. Sokakta Çalışan Çocuk Olgusu.....	8
2.2. Sokakta Çalışan Çocukların Karşılaştıkları İhmal ve İstismar.....	12
2.3. Sokakta Çalışmanın Neden Olabileceği Sağlık Sorunları ve Gelişimsel Sorunlar.....	16
2.4. Sokakta Çalışma ve Suç İlişkisi.....	19

2.5. Çocukların Korunmasının ve Çocuk İşçiliğinin Yasal ve Yönetmel Boyutu.....	20
2.5.1. Ulusal Mevzuat.....	20
2.5.2. Uluslar Arası Sözleşmeler.....	22
2.5.3. Eğitim Hakkının Yasal ve Yönetmel Boyutları.....	25
2.6. Türkiye’de Çocuk İşçiliğini Önlemeye Yönelik Çalışmalar.....	27
2.7. Çocukların Çalışmalarının Nedenleri.....	27
2.7.1. Yoksulluk.....	28
2.7.2. Göç.....	34
2.7.3. Ailelerin Eğitim Düzeyleri ve Tutumları.....	39
2.7.4. Eğitim ile ilgili Nedenler.....	42
2.8. Çalışan Çocuklar, Eğitim ve Okul Yönetimine Düşen Görevler.....	45
3. YÖNTEM.....	64
Araştırma Modeli	64
Evren ve Örneklem.....	64
Verilerin Toplanması.....	65
Verilerin Çözümlemesi.....	68
4. BULGULAR ve YORUM	69
4.1. Sokakta Çalışan Çocukların Kişisel Bilgileri ile ilgili Bulgular ve Yorum	69
4.2. Sokakta Çalışan Çocukların Eğitim İhtiyaçları ile ilgili Bulgular	

ve Yorum	84
4.3. Veli Görüşlerinin Belirlenmesi ile ilgili Bulgular ve Yorum.....	90
4.4. Okul Yönetimlerinin Gerçekleştirdiği Uygulamalar ile ilgili Bulgular ve Yorum.....	97
5. SONUÇ ve ÖNERİLER.....	98
5.1. Sonuç.....	98
5.1.1 Sokakta Çalışan Çocukların Kişisel Bilgileri ile ilgili Sonuç.....	98
5.1.2. Sokakta Çalışan Çocukların Eğitim İhtiyaçları ile ilgili Sonuç.....	99
5.1.3. Okul Yönetimlerinin Gerçekleştirdikleri Uygulamalar ile ilgili Sonuç.....	102
5.2. Öneriler.....	103
KAYNAKÇA.....	105
EKLER.....	123

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Çalışan Çocukların Yaşlarına İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları.....	75
Tablo 2: Çalışan Çocukların Devam Ettikleri Sınıflara İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları.....	76
Tablo 3: Çalışan Çocukların Cinsiyetlerine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları...	77
Tablo 4: Çalışan Çocukların Başarı Durumlarına İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları.....	78
Tablo 5: Çalışan Çocukların Sınıf Tekrarı Durumlarına İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları.....	78
Tablo 6: Çalışan Çocukların Devamsızlık Durumlarına İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları.....	80
Tablo 7: Çalışan Çocukların Sokakta Yaptıkları İşe İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları.....	81
Tablo 8: Çalışan Çocukların Çalışma Zamanlarına İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları.....	82
Tablo 9: Çalışan Çocukların Günlük Çalışma Saatlerine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları.....	82
Tablo 11: Çalışan Çocukların Kazandıkları Parayı Değerlendirme Şekillerine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları.....	84
Tablo 12: Çalışan Çocukların Babalarının Eğitim Durumuna İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları.....	85
Tablo 13: Çalışan Çocukların Annelerinin Eğitim Durumlarına İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları	86
Tablo 14: Çalışan Çocukların Ailelerinin Aylık Gelirlerine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları.....	87

Tablo 15: Çalışan Çocuklara Polis ve Zabitanın Tepki Şekillerine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları.....	88
Tablo16: Çalışan Çocuklara Sokakta Bulunan Çete ve İnsanların Gösterdikleri Tepki ve Şiddet Şekillerine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları.....	89
Tablo 17: Çalışan Çocukların Sağlık Sorunlarına İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları.....	89
Tablo 18: Çalışan Çocukların Eğitim İhtiyaçlarına İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları.....	93
Tablo 19: Çalışan Çocukların Serbest Zamanlarını Değerlendirme Şekillerine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları	94
Tablo 20: Çalışan Çocukların SBS Sınavına Girme Durumuna İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları.....	95
Tablo 21: Gözlem Sonuçlarına Göre Çalışan Çocukların Eğitim İhtiyaçlarına İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları	97
Tablo 22: Okulların Telafi Eğitimi Düzenleme Durumları.....	99
Tablo 23: Okulların Telafi Eğitimi Düzenlememe Nedenlerine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları	99
Tablo 24: Okulların, Sosyal Gereksinimler İçin Etkinlik Düzenleme Durumlarına İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları.....	100
Tablo 25: Okulların, Sosyal Gereksinimler İçin Etkinlik Düzenlememe Nedenlerine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları.....	101
Tablo 26: Okulların Çalışan Çocukların Aileleri İle İletişim Durumlarına İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları.....	102

KISALTMALAR LİSTESİ

BM: Birleşmiş Milletler

ÇSGB : Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

DİE: Devlet İstatistik Enstitüsü

ILO: International Labor Organisation - Uluslar arası Çalışma Örgütü

IPEC: International Programme on the Elimination of Child Labour - Çocuk İşçiliğini

Sona Erdirme Uluslararası Programı

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

UNICEF: United Nations International Children's Emergency Fund - Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

SHÇK: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

TÜRK-İŞ: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu.

SOKAKTA ÇALIŞAN ÇOCUKLARIN EĞİTİM İHTİYAÇLARI VE BUNA YÖNELİK OKUL YÖNETİMLERİNİN GERÇEKLEŞTİRDİĞİ UYGULAMALAR

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Bu bölümde problem, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, varsayımlar ve sınırlılıklar yer almaktadır.

Problem

Çalışan çocuklar ülkemizde ve dünyada önemli sorunlardan biridir. Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programı (IPEC) verilerine göre, 2010 yılı itibarıyla dünyada 215 milyon çalışan çocuk bulunmaktadır. Bunların, 115 milyonu tehlikeli işlerde çalışmaktadır. Dünyada en çok çocuk işçi kullanılan bölgelerin başında, Asya Pasifik ülkeleri 5-14 yaş arasında 127 milyon çocuk işçi ile birinci sırada yer almaktadır. Toplam sayının %60'ına karşılık gelen bu miktarı, 48 milyon ve %23'lük bir oranla Güney Sahra ülkeleri izlemektedir. Latin Amerika ve Karayipler 17,4 milyon ve %8, ile üçüncü, Ortadoğu ülkeleri ve Kuzey Afrika ise, 13,6 milyon ve %6, ile dördüncü durumdadır. Doğu Avrupa ülkelerinde de 2,4 milyon çocuk işçi olarak kullanılırken, gelişmiş ülkelerde çalışan çocuk işçi sayısı 2,5 milyon %1'lik bir orana karşılık gelmektedir. Çocuk işçiliğinin yaygın olduğu gelişmekte olan ülkelerde yapılan araştırmalarda, çalışan çocukların %70'i ilk bakışta zararlı görünmeyebilen ancak bir çocuk için tehlikeli ve zararlı olan tarım, balıkçılık ve ormancılık alanındaki işlerde kullanılmaktadırlar. Yine %8'i el işçiliği, satıcılık, turizm işçiliği, %7'si ev hizmetleri, %4'ü taşımacılık, depolama, %3'ü de imalat, maden ve taş ocakları gibi zararı ve tehlikesi açıkça görülen işlerde çalışmaktadırlar (ILO, 2006: 9-17). TÜİK (2006), verilerine göre ülkemizde 6-17 yaş arasında 958 bin çocuk çalışmaktadır.

Çocuk işçiliği yalnızca azgelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin sorunu olarak düşünülmekle birlikte (Basu,2005:169), İngiltere, ABD ve Portekiz gibi gelişmiş ülkelerin birçoğunda da çocukların çalıştığı görülmektedir (ILO/IPEC,2002:40; Hamot ve Jensen,2003:39; Goulart ve Arjun,2007:1; McKechnie ve Hobbs,1999:88; ILO/TİSK/TÜRK-İŞ, 2007:9). Sorunun boyutları ülkelerin sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmişlik düzeyleri ile bağlantılı olarak farklılık göstermektedir. Gelişmiş ya da gelişmekte olan her ülkede uluslar arası örgütlerin de katkılarıyla çocuk işçiliği önlenmeye çalışılmasına ve her türlü yasal yaptırımlara rağmen dünyada çocuk işçiliği sona erdirilememektedir.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 20 Kasım 1989’da, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi’ni kabul etmiştir. Çocuk Hakları Sözleşmesi, dünyadaki hemen hemen bütün ülkeler tarafından çocuk hakları konusunda kabul edilen en kapsamlı sözleşmedir. Bu sözleşmede diğer haklar yanında, çocukların ekonomik sömürüden korunma haklarına dair hükümler de yer almaktadır. Türkiye’nin de kabul ettiği bu sözleşmenin birinci maddesinde, 18 yaşından küçük olanlar çocuk olarak tanımlanmaktadır. Ülkemizde ise 5395 sayılı ‘Çocuk Koruma Kanununa’ göre daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişi; “çocuk” olarak kabul edilmektedir (Mad:3). Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO), 1999 tarihli 182 sayılı sözleşmesinde ise “‘çocuk’ terimi 18 yaşın altındaki herkese uygulanır” ifadesi kullanılmıştır. Yine ILO tarafından kabul edilen 1973 tarihli 138 sayılı sözleşmede ise “meslek statüsü ne olursa olsun (ücretli, bağımsız çalışan, ücretsiz aile işçisi) ekonomik amaçlı mal ve hizmet üretimine katılan 15 yaşından küçük kişiler” çalışan çocuk olarak tanımlanmıştır.

Çocuklar tarih boyunca hep çalıştırılmışlar ve bu durum kültürel olarak olağan karşılandığı için sorgulanmamıştır. Endüstri Devrimiyle birlikte emek yoğun üretim çocuklar dahil aileleri kırsal alanlardan kentlere çekmiştir. Üretimi en karlı ve en ucuz yapabilmenin yollarını arayan sermayedarlar daha ucuza mal olan, bol bulunabilen, kayıpların her an telafi edilebileceği çocuk emeğini daha pahalı olan yetişkin emeğine tercih etmişlerdir (Bakırcı, 2004: 2).

Toplumumuzda çocuğun durumuna bakıldığında bireysel olarak aile çevresi, eğitimi, psikolojik gelişimi ile birçok açmazların bulunduğu görülmektedir. Bu durum çocuğun sağlıklı bir şekilde yetiştirilmesi, toplumsallaşması ve ilerisi için hazırlanması

yönünden büyük sorunlar yaratmaktadır. Buna, ekonomik koşullardaki sağlıksızlıklar da eklenince konu önemli bir hale gelmekte, sokakta çalışan çocuklar gibi büyük sorunlar ortaya çıkmaktadır (Friedrich Ebert Vakfı, 1992:15).

Sokakta çalışan çocuklar, aile bağları içinde yaşayan, düzenli olarak evlerine gelip giden ve aile bütçesine katkıda bulunan kişilerdir. Çalışma yerleri ve alanları genellikle parklar, hastane ve cami bahçeleri, trafiğin yoğun olduğu kavşaklar, şehir merkezlerinde yayalara ayrılmış belli başlı cadde ve sokaklar ile pazar alanlarıdır. Bu yönüyle sokakta çalışan çocuklar, sokak çocuklarından ayrılırlar. Sokak çocukları yaşamlarını sokakta sürdürüp aile bağları kopmuş iken, sokakta çalışan çocuklar aile bağlarını devam ettirmekte, günlerini sokakta geçirirken akşam evlerine dönmekte ve evlerinde yaşamaktadır.

UNICEF(1997), sokak çocukları kavramını çocukların aileleriyle olan ilişkilerinin düzeyine göre üç kategoride tanımlamaktadır:

1.Grup: Aileleriyle sürekli ilişkisi olan “sokakta çalışan çocuklar.” Günlerini sokakta çalışarak geçirirler de ailelerinin koruması ve denetimi altındadırlar. Sokak çocuklarından farkı, aile ilişkilerinin sürmesidir. Ancak, günlük yaşamlarının önemli bir bölümü aile korumasından ve yaşadıkları çevreden oldukça uzak alanlarda geçmektedir.

2.Grup: Aileleriyle zaman zaman ilişki kuran “sokaktaki çocuklar;” Aile bağları zayıflasa da tümüyle kopmamıştır. Kendilerini halen ana-baba ve kardeşleriyle özdeşleştirmektedirler. Gününü sokakta bir şeyler satarak ya da dolaşarak geçiren çoğu zaman geceleri evlerinde geçiren çocuklardır.

3.Grup: Aileleriyle hiç ilişkisi olmayan “sokaktaki çocuklar;” Genelde toplumun en yoksul kesiminde ve parçalanmış ailelerin çocuklarıdır. Ailelerinden ya zorla ya da kendi istekleriyle ayrılan bu çocuklar günün 24 saatini sokakta geçiren “sokağın çocukları”dır.

Sokaktaki her çocuğu sokak çocuğu olarak adlandıramayız. Aksi takdirde sorunun çözümünde sokaktaki bütün çocuklara sokak çocuğu gözüyle bakılıp ona göre önlemler alınacaktır. Oysa ki, sokak çocuklarını ya da sokakta çalışan çocukları buralara iten bazı nedenler ortak dahi olsa farklıdır.

Sokakta çalışan çocuklar, çocuk emeğinin farklı bir grubunu oluşturmaktadırlar. Sokakta çalışan çocukların çalışma ortamlarının ve çalışma biçimlerinin kurumsal bir yapı arz etmemesi, sağlıklı ortamlarda bulunmaması, gibi nedenlerle diğer çalışan çocuk gruplarından ayrılmaktadırlar. Sokakta çalışan çocuklar, ailenin geçim sorumluluğunu çalışarak paylaşmak zorunda kalan çocuklardır. Bu çocukların içinde bulundukları aile ortamı, onlar için kültürel etkinlik ve günlük yaşam alanları olmaktan çıkmıştır. Çünkü normal bir birey için günlük eylemlerin gerçekleştirildiği gündüz saatlerinde, bu çocuklar çalışmak için sokaklarda bulunmaktadırlar. Bu sebeple sokak, bu çocuklar için günlük etkinliklerin gerçekleştiği en önemli yer halini almıştır. Sokakta çalışan çocuklar, sokağı bu kadar yoğun olarak kullanmalarına rağmen, akşam evlerine dönmektedirler. Diğer bir deyişle bu çocuklar için, yaşadıkları evler; oyun, kültürel etkinlik ve günlük yaşam alan olmaktan çıkmıştır (Akyüz, 2000: 518–519, Ennew, 2003: 15).

Pek çok meslek çocuklar için uygun olmamasına karşın işverenler bazı durumlarda çocukları daha çok tercih etmektedirler. Bu durumlar özellikle teknolojisi basit emeği yoğun durumlar için geçerlidir. Çocuklara hem daha az ücret ödenmekte hem de çocuklar haklarından bihaber oldukları için sömürülmeye ve istismara açıktırlar. Üstelik çalışma saatleri de esnektir (Karen, 2000: 539; Doyal ve Mukherjee, 1997: 27; Bequele ve Boyden, 1995: 3; Ennew, 1994: 25; White, 1994: 851). Yani itaat ve karlılık çocukların tercih edilmesini sağlamaktadır. Bütün bu nedenler çocukların çalıştırılmasını önlemeyi geciktirmektedir.

Çocukların çalışma yaşamı içinde yer alışı nedenleri ve ortaya çıkardığı sorunlar çok boyutludur ve kısa vadede ortadan kaldırılması güç görünmektedir. Bu nedenle günümüzde konu ile ilgili birçok kurum ve kuruluş çocuk işçiliğinin bütünüyle ortadan kaldırılması yolunda bir ilk adım olarak çocuk işçiliğinin en kötü ve sömürücü biçimleri üzerinde durmaktadır. Bu çerçevede kölelik ve zorla çalıştırma, çocuk fuhuşu ile ağır ve tehlikeli işler çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri olarak sıralanmakta, yapılan çalışmalarda da bu alanlarda yer alan çocuklara özel öncelik tanınmaktadır. Sokakta çalışan çocukların içinde bulundukları şartların ağır, tehlikeli ve istismara açık olması, dikkatleri bu çocukların yaşadığı sorunlara çekmektedir. Ayrıca, aile ilişkisi halen sürse de yakın bir zamanda bu ilişkinin kopabileceği düşüncesi, bir başka deyişle, çocuğun “sokak çocuğu” olarak istismara çok daha müsait bir alana kayma ihtimali,

kamuoyunun konuya ilişkin duyarlılığını arttırmaktadır. Bu doğrultuda sorunun kaynağındaki yapısal faktörler ve çocukların mevcut durumları ile beklentilerinin belirlenmesi büyük önem kazanmaktadır (Şişman, 2006: 252).

Çalışan çocuklar arasında sokakta çalışan çocuklar, çalıştıkları ortamın getirdiği tehditler, denetimsizlik ve yaşları itibariyle risk altında olan gruplardır. Bu çocuklar okuldan arta kalan zamanlarda ve kimi zaman da okul saatleri içinde sokaklarda çeşitli işler yaparak para kazanmaya çalışmakta ve bunu yaparken de yaşlarının gereği olan eğitimden yeterince yararlanamamaktadırlar. Eğitimde fırsat eşitliği ilkesi göz önünde bulundurularak sokakta çalışan çocukların eğitsel eksikliklerinin çözümünde SHÇEK ve MEB dışında okul yönetimi boyutunda da yapılabilecekler göz ardı edilmemelidir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, zorunlu eğitim çağında olan ve sokakta çalışan çocukların eğitim ihtiyaçlarını ve bu ihtiyaçlara yönelik okul yönetimi uygulamalarını belirlemektir. Bu amaçla aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Zorunlu eğitim çağında olan ve aynı zamanda da sokakta çalışan çocukların eğitim ihtiyaçları nelerdir?
2. Çalışan çocukların eğitim ihtiyaçlarının yerine getirilmesi için okullarda hangi uygulamalar gerçekleştirilmektedir?

Araştırmanın Önemi

Toplumların varlığını sürdürebilmesi ve daha ileri bir yaşam düzeyine ulaşabilmeleri için gelecekte etkin rol alacak olan çocuklarını en iyi şekilde yetiştirilmesi gerekmektedir. Ancak çalıştıkları için eğitim olanaklarından yeterince yararlanamayan, çocukluklarını yaşayamayan çocuklar ülkemiz için önemli bir sorundur.

Çocukların çalışmasını engellemek için bütün dünyada yapılan ilk girişim çalışmayı yasaklamaktır. Çocuk işçiliğini yasaklamak “yasal olarak böyle bir olgu yok” anlamına gelmektedir ve çalışan çocuklar korunmasız bırakılmaktadır (Tzannatos, 2003: 554). Halbu ki, çocukların yasaların dışına itilmesi, sokakta çalışan çocuklar iken sokak çocukları olmaları değil eğitim haklarından yararlanmak için okula gitmeleri ve çocukluk hakkı olarak oyun oynamaları gerekmektedir. Bu durumda okullara büyük görevler düşmektedir. Sokakta çalıştığı için zamanının büyük bir kısmını okul yerine sokakta geçiren, yorgunluktan ödevlerini yapamayan, her türlü istismara açık olan bu çocuklar için okulların onların eğitsel ve sosyal gereksinimlerini gidermek için geliştirdiği bazı politikalar olmak zorundadır. Bu politikalar hazırlanırken ve çalışan çocuklara bakılırken onların, ülkenin geleceği olduğu ve insana yapılan yatırımın hem bireye hem de topluma ekonomik ve sosyal bakımdan yarar sağlayacağı akıldan çıkarılmamalıdır.

Türkiye’de sokak çocukları ve çalışan çocuklarla ilgili araştırmalar olmasına rağmen sokakta çalışan çocuklarla ilgili fazla çalışma bulunmamaktadır. Özellikle sokakta çalışan çocukların eğitim gereksinimleri, okul yönetimi ve eğitim uygulamaları boyutunda yapılmış bir çalışma bulunmamaktadır. Sokakta çalışan çocukların eğitim gereksinimleri ve okul yönetimi uygulamalarını belirlemek amacıyla yapılan bu çalışmanın eğitim bilimleri alanına önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Sokakta çalışan çocukların eğitim gereksinimlerinin belirlenmesi sonucunda okullarda bu çocuklara yönelik geliştirilecek olan eğitsel etkinliklerin onların gereksinimleri doğrultusunda planlanmasına yarar sağlayabilir. Bu çalışmanın bulgularının ve önerilerinin hem okul yöneticileri hem de politika yapıcılara ışık tutacağı düşünülmektedir.

Varsayımlar

1. Zorunlu eğitim çağında olan çocukların sokaklarda çalışmaları ülkemiz ve eğitim sistemimiz açısından önemli bir sorundur.
2. Sokakta çalışan ve aynı zamanda da bir ilköğretim kurumuna kayıtlı olan öğrencilerin eğitsel, kültürel ve sportif ihtiyaçlarının giderilmesi için okul yönetimleri tarafından çeşitli etkinliklerin düzenlenmesi gerekmektedir.
3. Araştırmacı tarafından geliştirilmiş olan gözlem ve görüşme formları sokakta çalışan çocukların eğitim ihtiyaçlarını ve buna yönelik okul yönetimi uygulamalarını belirleyebilmek için yeterli kabul edilmiştir.

Sınırlılıklar

1. Araştırma 2009-2010 ve 2010-2011 eğitim yılları ile sınırlıdır.
2. Araştırma Ankara ili Altındağ ilçesindeki ilköğretim okulları ile sınırlıdır
3. Araştırma Ankara ilinde zorunlu eğitim çağında olan ve aynı zamanda da sokakta çalışan çocukların eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesi ile sınırlıdır.

BÖLÜM 2

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Sokakta Çalışan Çocuk Olgusu

Sokakta çalışan çocuklar, kendisinin ya da ailesinin geçimini sokakta çalışarak sağlayan çocuklardır (Ajayi ve Torimiro, 2004: 185; Özcebe, 2001: 287; Moore, 2000; 538). Sokakta çalışan çocuklar ciklet, su, balon, simit satıp, ayakkabı boyayıp, hamallık, çöp toplayıcılığı, çiçek satıcılığı yapmakta, sık sık iş değiştirmektedirler. Bu çocuklar uzun sürelerle çalışmakta, bir bölümü asgari ücretin üstünde de olsa genellikle az para kazanmakta, yetersiz beslenmekte, ağır yük taşımakta, çeşitli kazalara uğramaktadırlar. Ayrıca çalıştıkları ve bulundukları ortamlar çocuklar için tehlikeli olabilmektedir. Çocuklar, fiziksel ve cinsel istismara açık ortam ve koşullarda çalışmaktadırlar. Sokakta çalışan çocuklar zabıta ve polislerle sık sık karşı karşıya gelmekte, çeşitli kişilerden fena muamele görmekte, sokak çetelerine girmekte, zararlı maddelere alışabilmektedir. Sokakların tehlikeli ortamlarında çalışan çocuklar sıklıkla okulu terk etmek zorunda kalmakta, aileleriyle sorunları arttığında evden kaçmakta, zamanlarının büyük bir bölümünü sokakta geçirmektedirler. Ailesi ve okuluyla ilişkisi kesilerek sokak çocuğu olmaya aday önemli sayıda çalışan çocuğun olduğunu, bu alanda yapılan bazı araştırmalar ortaya koymuştur (Karabulut, 1996: 18). Sokakta çalışan çocuklar sokakta herhangi bir meslek öğrenemediği için sanayi ya da hizmet sektöründe çalışan çocuklara göre gelecek yaşamlarında mesleki açıdan da dezavantajlı durumdadırlar.

Bütün sokak çocukları sokakta yaşamaya başlamadan önce aşamalı olarak sokakta fazlasıyla zaman geçirmeye başlarlar. Öncelikle bir ya da iki gece evden ayrılırlar. Zamanla sokakta evde geçirdikleri zamandan daha fazla zaman geçirmeye başlarlar ve aile bağları iyice zayıflar (Arnas, 2004: 8). Sokakta çalışan çocuklar zamanlarının büyük çoğunluğunu sokakta geçirdiği için ve sokak çocuklarıyla da etkileşim olasılıkları yüksek olduğu için zamanla sokağın çocuğu olma tehlikesi altındadırlar.

Çalışan çocuklar bir takım ortak özelliklere sahiptir. Buna göre çalışan çocuklar (İlik ve diğerleri, 1994: 4):

- 1- Genelde düşük gelirli ailelerden gelmektedir.
- 2- Hane halkı sayısının genelde fazladır.
- 3- Çalışmalarının nedeni yoksulluktur.
- 4- Günlük çalışma süreleri uzundur.
- 5- Beslenme sorunları vardır.
- 6- Kötü ve sağlıksız koşullarda çalışmaktadırlar.
- 7- Sağlık sorunları vardır.

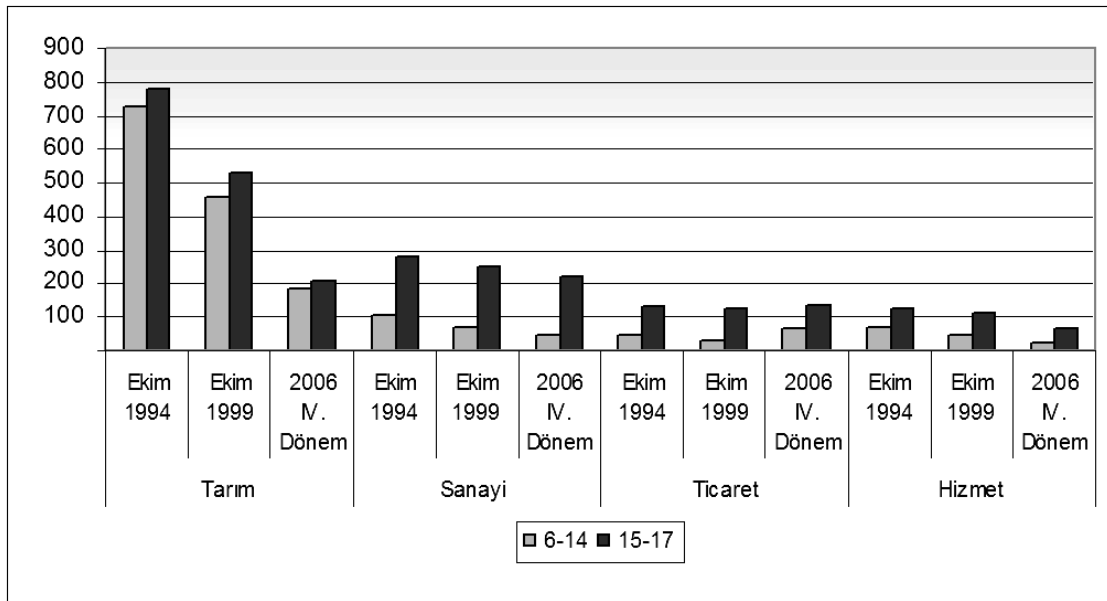
Sokak çocukları üzerinde yapılan araştırma sonuçlarına göre (Uluğtekin, 1997: 115-117):

- 1- Aileler daha çok erkek çocuklarını çalışmaya göndermektedirler. Ancak yoksulluk arttıkça ve aile bağları zayıfladıkça kızların da sokakta çalıştığı görülmektedir.
- 2- Babalar çoğunlukla mevsimlik ya da günlük iş buldukça çalışmakta onun dışında işsiz kalmaktadırlar.
- 3- Bazı ailelerde ana babalar alkol/uyuşturucu bağımlısı olup suç işlemekte ve çocuklarını da suç işlemeye teşvik etmektedirler.
- 4- Aileler sağlıklı çocuk yetiştirme yöntemlerinden haberdar değildirler. Özellikle göç eden ailelerde kentle bütünleşme sorunları yaşanmakta uyumsuz davranışlar kendini gösterebilmektedir.
- 5- Çocukların cezalandırılmasında okul başarısızlığı ve eve yeterince para getirememe gibi nedenler önem kazanmaktadır.
- 6- Çocuklar daha çok aile bütçesine katkıda bulunmak için çalışırken, iş bulmalarında hemşehrilik rol oynamakta ailenin yardım ve desteği hem iş bulma hem de işi yürütmede etkili olmaktadır.

7- Aile bağları gevşek olan çocukların daha az ve düzensiz beslendikleri hatta tüm günü aç geçirmek zorunda kalabildikleri ortaya çıkmıştır.

TÜİK tarafından 2006 yılı Ekim, Kasım ve Aralık aylarında Hanehalkı İşgücü Anketi ile birlikte Çocuk İşgücü Araştırması gerçekleştirilmiştir. Araştırma 6-17 yaş grubundaki çocukları kapsamış ve toplam 28.978 çocuk ile görüşülmüştür. Araştırma sonuçlarına göre; 6-17 yaş grubundaki çocuklar, nüfusun % 22,3'ünü oluşturmaktadır. 2006 yılında Türkiye genelinde 6-17 yaş grubundaki çocuk sayısı 16 milyon 264 bindir. Bu yaş grubundaki çocukların % 60,9'u kentsel, % 39,1'i kırsal yerlerde bulunmaktadır. Çalışan çocukların % 40,9'u tarım (392 bin kişi), % 59,1'i tarım dışı sektörde (566 bin kişi) faaliyet gösterirken, % 53'ü ücretli veya yevmiyeli, % 2,7'si kendi hesabına veya işveren, % 43,8'i ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır.

Grafik 1- Sektörlere Göre Çalışan Çocuklar

Kaynak: TÜİK Çocuk İşgücü Araştırması 2006

Çocuk işgücü araştırmalarında, çocukların ekonomik işlerde çalışma durumunun yanı sıra, ev işlerinde çalışıp çalışmadıkları da sorulmaktadır. 6-17 yaş grubundaki çocukların % 5,9'u ekonomik işlerde çalışırken, % 43,1'i ev işlerinde çalışmakta, % 51'i ise hiçbir işte çalışmamaktadır. Ev işlerinde ailesine yardımcı olduğunu belirten 7 milyon 4 bin çocuğun, % 61,2'sini kız çocukları oluşturmaktadır (4 milyon 289 bin

kişi). Okula devam eden çocukların % 42,8'i ev işlerine yardımcı olurken, okula devam etmeyen çocukların % 44,4'ü ev işlerine yardımcı olmaktadır.

Bilgin (2009) tarafından Diyarbakır'da sokakta çalışan çocuklar üzerinde yapılan bir araştırmaya göre, çocukların yaş dilimleri aralığına bakıldığında, 11–14 yaş grubunun en yüksek değeri aldığı (%70,5) ve bu grubu oransal olarak 15–18 yaş dilimleri aralığının (%24,8) izlediği belirlenmiştir. 7–10 yaş grubunun evren içerisindeki oranı ise % 4,5 olarak gerçekleşmiştir. Tüm bu oransal veriler, bu çocukların çoğunun ilköğretimin birinci kademesinin ikinci, üçüncü, dördüncü sınıflarında okuyan/okuması gereken bir dönemde sokakta çalışmaya başladıklarını göstermektedir. Aynı şekilde araştırma bulgularına göre, çocukların çalışmaya başlama yaşının 8 yaşında en yüksek değeri (% 21,8) aldığı görülmektedir. Bu oransal yoğunluğu, sırasıyla 7 ve 10 yaşlardaki çocuk oranı (% 17) izlemektedir. Sokakta çalışan çocukların sokakta çalışmaya başlama yaşını 5 yaş olarak belirtenlerin oranı (% 6,3) da yüksektir.

Çalışan çocukların çalışma nedenleri, sorunları ve çözüm yolları çok boyutlu olup, yaşanan ülkenin temel sorunlarından ve bu sorunların çözümü yönündeki politikalarından soyutlamak mümkün değildir. Bozuk gelir dağılımı, düşük ücret, işsizlik, hızlı nüfus artışı, göç, çarpık kentleşme, yetersiz eğitim vb. olumsuzluklar çocukların erken yaşta çalışma yaşamına katılmalarına neden olmaktadır. Ailelerin geleneksel değerleri de çocukların çalışmalarında önemli bir etken olabilmektedir. Anılan temel sorunların çözümü yönünde ekonomik, sosyal politikalar uygulanmadıkça; başka bir anlatımla yoksulluk ve geleneksel değerler sürdükçe, eğitim sisteminden beklentiler azaldıkça, uzun süre çocukların çalışmasının ortadan kaldırılması, çalışma yaşamının zor ve tehlikeli koşullarında çalışmanın engellenmesinde başarı sağlanması güç görünmektedir (McKechnie ve Hobbs, 1999: 88; Karabulut, 1996: 30-31; Bakırcı, 2004: 5).

Türkiye'de çocukların çalışma yaşamında yer alması, gitgide artan bir sorunlar yumağı yaratmaktadır. Satmalına gücünün azalması karşısında, toplumun önemli bir kesimi, çıkış yolunu, çocuklarının şu veya bu oranda çalışma yaşamına katılmasında bulmaktadır (Fişek, 1994: 25). Fiziksel gereksinimlerini karşılayamayan aileler çocuklarını çalışma yaşamına itmektedirler. Türkiye'de gözlemlemeye çalıştığımız gelir

dağılımındaki eşitsizlik, bunun dünya çapındaki yeri ve tüm bunların bir sonucu olarak istihdamdaki yetersizliklerle birlikte küçük yaştaki çocukların çalıştırılması kötü bir durumdur. Türkiye’de ekonomik yapı içinde çocuk olarak tanımlanan bireylerin istihdam edilmeleri kendisi ile beraber iki uçlu bir sorunla ülkeyi karşı karşıya bırakmaktadır. Herhangi bir ülke ekonomisinde temel eğitimi almamış, belirli bir yaş sınırına erişmemiş çocuk nüfusun istihdamı ilk sorunun kendisi olup insan hak ve özgürlükleri, sosyal devlet anlayışı ve hukukun içeriğine aykırılık göstermektedir. Ama madem ki çocuk çalıştırılmasını tamamen ortadan kaldırmak için çocukların fiziksel, zihinsel, psikolojik ve sosyal gelişimlerini en az zedeleyecek ortamlarda çalışma hakları vardır, bu kez de karşımıza çalışan bu çocukların çalışma koşulları ile ilgili ikincil sorun yumağı çıkmaktadır. Birinci sorun, ülkenin genel ekonomik yapısının itici etkileri ile oluşan bir sorundur. Bunun ekonominin genel yapısını düzenlemeden tek başına ve alınan belli önlemlerle çözülebileceğini düşünmek yanlış olur (Küçükkalay ve diğerleri, 2000: 108–109).

2.2.Sokakta Çalışan Çocukların Karşılaştıkları İhmal ve İstismar

Çocuklar sanayide, tarımda, hizmet sektöründe, ev işlerinde ve sokaklarda çalışmaktadırlar. Çocukların çalışmalarının onların yaşamları üzerinde önemli olumsuz etkileri vardır. Şiddet ve cinsel istismar çalışan çocukların uğradıkları en korkutucu ve ciddi tehlikedir (ILO, 1996: 14). Sokakta çalışan çocuklar çalıştıkları çevre açısından düşünüldüğünde bu durum kaçınılmaz görünmektedir. Çalışan çocuklar arasında en fazla istismara uğrayan ve zor şartlarda bulunanlar sokaklarda çalışan çocuklardır. Sokakta çalışan çocuklar, üretim, tarım ya da hizmet sektöründeki çocuklara oranla dışarıdan gelebilecek tehditlere ve her türlü istismara daha açık durumdadırlar.

Çocuk istismarı, genel olarak çocuğun gelişiminin engellendiği her türlü davranıştır. İstismarda temel kavram çocuğun kullanılmasıdır. Konu ile ilgili tanımlamaların fazlalığı ve ortak bir tanımlama yapma ihtiyacı nedeniyle Dünya Sağlık Örgütü 1985’te toplanmış ve istismarı şu şekilde tanımlamıştır: “Çocuğun sağlığını, fizik gelişimini, psiko-sosyal gelişimini olumsuz yönden etkileyen, bir yetişkin toplumu ve ülkesi tarafından bilerek ya da bilmeyerek yapılan davranışlar çocuk istismarı olarak kabul edilir” (Polat, 1997: 5-10; Dubovitz, 2002: 193).

Çocuk istismarı karmaşık nedenleri ve acı sonuçları olan, tıbbi, hukuki, gelişimsel ve psiko-sosyal kapsamlı ciddi bir sorundur (Ziyalar, 1999: 32; Polat, 2002: 86). Çalışan çocuklar çalıştıkları ortamlarda fiziksel, duygusal, cinsel ve ekonomik olarak istismara uğrayabilmektedirler.

Sokakta çalışan çocukların maddi yoksunluk, çocukluğunu yaşayamama, sağlıklı koşullarda çalışma, çalışma ortamlarında sağlık, eğitim, eğlenme-dinlenme, sağlıklı beslenme gibi olanaklardan yoksun olma, fiziki kapasitelerini zorlayan işleri yapma, kazalara ve yaralanmalara açık olma, aile denetiminden uzakta olma ve bu nedenle madde, alkol kullanımı, suç gibi sapma davranışlarına ve fiziksel, cinsel, duygusal istismara karşı korumasız olmanın yanı sıra eğitime devam edememe gibi risklerle de karşı karşıya kaldıkları bilinen bir gerçektir. Sokaklar çocuklar için güvenli yerler değildir ve istismara uğramaları olasılığı yüksektir. Çocukların sokakta karşılaşabileceği istismar cinsel, fiziksel ve duygusal olabilir.

Cinsel istismar çocuğun bir başkası tarafından cinsel olarak kullanılması olarak adlandırılabilir ve istismar edenler çoğunlukla yaşça kendisinden büyük olanlardır. Çırak ve Çivitçi (2004) tarafından Malatya ili sokaklarında çalışan çocukların bazı demografik ve psiko-sosyal özelliklerinin incelenmesi amacıyla yapılan bir araştırmaya göre sokakta çalışan çocukların %11,64'ü cinsel istismara uğradıklarını ifade etmişlerdir. Arkadaşları arasında cinsel tacize uğrayanların var olup olmadığı sorulduğunda ise %18,49'u arkadaşlarının cinsel tacize uğradığını söylemişlerdir. Sokakta çalışan çocukların kimler tarafından cinsel tacize uğradığı sorulduğunda %52,94'ü tanımadığı insanlar, %11,76'sı sarhoşlar, %5,88'i mahalle arkadaşları, %5,88'i bali-tiner kullanan ve %23,53'ü ise diğerleri tarafından cinsel tacize uğradıklarını belirtmişlerdir. Sokağın tehlikeli çalışma koşullarının çocukların ruhsal ve bedensel gelişimlerini tehdit edici bir rol oynadığı görülmektedir. Bunun sonucunda, çocukların psiko-sosyal gelişimlerini olumsuz yönde etkileyen ve yaşamlarının ileriki dönemlerine de taşıyabilecekleri örseleyici koşullara maruz kaldıkları söylenebilir.

Cinsel istismara uğramış çocuklarda güvensizlik, iletişim bozuklukları, kabus görme, saldırganlık gibi durumlar gözlenebilir (Ovayolu ve diğerleri, 2007: 20). Bu yaşantının ayrıca intihar eğilimlerinde de etkili olduğu tartışılmaktadır (Ögel ve Yücel, 2005: 13). Cinsel istismarda kız ve erkek cinsi fark etmeden çocukların tümü risk

altındadır (Ceylan ve diğ erleri, 2009: 131). Çırak ve Çivitçi (2004) tarafından sokakta çalışan çocuklar üzerine yapılan bir araştırmada sokakta çalışan çocukların yetişkinler tarafından istismara uğradıkları, cinsel tacize maruz kaldıkları ve sokağ a ilişkin bazı korkularının olduğu belirtilmiştir. Hem sokağın tehlikeli ve riskli çalışma koşulları hem de uğradıkları istismar çocukların gelişimlerini tehdit edici bir rol oynayabilir. Bunun sonucunda, çocukların psiko-sosyal gelişimlerini olumsuz yönde etkileyen ve yaşamlarının ileriki dönemlerine de taşıyabilecekleri örseleyici koşullara maruz kaldıkları söylenbilir.

Sokakta  alışan çocuklar fiziksel istismara da açık durumdadırlar. Fiziksel istismar, çocuğın kaza dışı yaralanması olarak tanımlanabilir ve en yaygın olan istismar tipidir (Polat, 2004: 87). Sokakta  alışan çocuklarda fiziksel istismar çocuğın ailesi tarafından da uygulanabileceği gibi sokakta çalışma esnasında akranları, sokak çocukları, sokaktaki yetişkinler, polis ve zabıta tarafında da uygulanabilmektedir. Fiziksel istismara uğramış çocuklarda sosyal işlevsellik alanında birçok eksiklik fark edilmektedir; bu çocuklar yakın ilişki kurmakta güçlük çekip, daha çatışmalı, duygusal yoğunluğu az, yoğun öfke ve istismar davranışı içeren ilişkiler kurabilmektedir (Kaplan ve diğ erleri, 1999: 1218). Bilgin (2009) tarafından yapılan bir araştırmada sokakta çalışan çocukların çoğunun (%79,2) sokakta çalıştıkları süre zarfında çeşitli kişi ve gruplarca fiziksel şiddete maruz kaldıkları saptanmıştır.

Fiziksel istismar görülen yer açısından sonuçlara bakıldığında, hem ailesinde hem de okulda istismara maruz kalan öğrencilerin problem çözme becerileriyle ilgili algılamalarının yetersiz olduğu belirlenmiştir. Elde edilen bu sonuç bilişsel, duygusal ve davranışsal öğeleri içeren problem çözme becerisiyle ilgili algılamaların fiziksel istismar yaşantısına bağlı olarak etkilendiğini göstermektedir (Gündüz ve Gökçakan, 2004).

Çocukların sokak yaşamında sıklıkla rastlayabilecekleri istismarlardan bir diğ eri de duygusal istismardır. Duygusal istismar,  ocuğ a bağırma, küfür etme, aşağılama, tehdit etme, korkutma, yalnız bırakma, alay etme, lakap takma olarak kendini gösterir

Duygusal istismar tek başına var olduğu gibi fiziksel ve cinsel istismarın hasarı ortadan kalktığında bile devam edebilir. Bu tür davranışlara maruz kalan çocuklarda aileden uzaklaşma, gergin olma, bağımlı kişilik geliştirme, değersizlik duyguları

geliştirme, uyumsuz ve saldırgan davranışlarda bulunma gibi durumlar ortaya çıkabilir. Bunların yanı sıra duygusal istismar, çocukların fiziksel ve zihinsel gelişmelerini de olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu çocuklarda normal zihinsel kapasite olmasına karşın, öğrenme güçlüğü ve dikkat dağınıklığı gibi sorunlar görülmektedir. Dolayısıyla duygusal istismar çocuğun hem kişiliği hem de başarısını olumsuz yönde etkilemektedir (Paavilainen ve Tarkka, 2003: 49). Fiziksel istismar gibi, sonuçlarının ölçülmesi güçtür. Ancak, yetişkinlerin davranışları, çocuğun psikolojik ve toplumsal gelişmelerinde duraklamaları, gecikmeler yaratacağından, bunlar duygusal istismarın alanına girer. Bir çocuğun arkadaşları ile ilişkilerine izin verilmeyerek, sosyal gelişmesinin engellenmesi, çocuğun gücünü aşan taleplerde bulunulması duygusal istismardır (Kasatura, 2001: 217). Çocukların sokaklarda çalıştırılması onların güçlerini aşan bir eylem olduğu gibi aynı zamanda da onların yaşlarının gereği olan oyundan ve arkadaşları ile sosyal etkileşimden onları alıkoyan bir durumdur ve duygusal istismara girmektedir.

Çocukların çalıştırılmaları ise ekonomik istismardır ve diğer bütün istismar olasılıklarını da beraberinde getirebilmektedir. Fırat (2000)'e göre göç nedeni ile büyük şehre gelmiş veya ailenin maddi gereksinimi nedeni ile çalışmak zorunda kalan 18 yaşın altındaki çocuklar ekonomik olarak istismar edilmektedirler. Çocuk emeğinin ucuz olması nedeniyle, asgari ücretin de altında bir ücret almaktadırlar. Çocukların çalışma süreleri iş kollarına göre 10-12 saat arasında değişmektedir. Haftalık çalışma süresi ortalamaları ise 50-60 saattir. 18 yaşın altında çocukların, bu kadar uzun süre ve genellikle çalışma koşulları bozuk işyerinde çalışmaları, kuşkusuz, gelişmelerini olumsuz yönde etkileyecektir.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin ondokuzuncu maddesinde, “Bu Sözleşme'ye Taraf Devletler, çocuğun ana-babasının ya da onlardan yalnızca birinin, yasal vasi veya vasilerinin ya da bakımını üstlenen herhangi bir kişinin yanında iken bedensel veya fiziksel saldırı, şiddet veya suistimale, ihmal veya ihmalkar muameleye, ırza geçme dahil her türlü istismar ve kötü muameleye karşı korunması için; yasal, idari, toplumsal, eğitsel bütün önlemleri alırlar” demektedir. Türkiye'nin onayladığı bu sözleşme gereğince zamanlarının çoğunu sokakta çalışarak geçiren çocukların korunması için hükümetlere büyük sorumluluklar düşmektedir.

2.3.Sokakta Çalışmanın Neden Olabileceği Sağlık Sorunları ve Gelişimsel Sorunlar

Çocukların erken yaşlarda çalışmaya başlaması onların sosyal, fiziksel, psikolojik, ahlaki ve zihinsel gelişimlerini olumsuz yönde etkilemektedir (Dyer, 2007: 517; Ajayi ve Torimiro, 2004: 184; Ray, 2004: 15; Davuluri, 2003: 33; Caesar-Leo, 1999: 76,80; İlik ve diğerleri, 1994: 58). Çalışma koşulları çocukları yetişkinlerden daha fazla etkilemektedir ve onların gelişimlerine ciddi zararlar vermektedir (Ajayi ve Torimiro, 2004: 184). ILO (1996) tarafından yapılan bir çalışmaya göre çalışan çocukların kilo ve boy ölçüleri çalışmayan çocuklara göre daha düşüktür. Yine aynı çalışmaya göre çalışan çocuklarda kas semptomları, göğüs ve karın ağrısı, baş ağrısı, baş dönmesi, ishal ve parazit gibi hastalıklar belirlenmiştir.

Çocukların çalışmaları onların ruhsal yönden gelişmelerini riske sokmaktadır. Dış görünüşe en çok önem verilen dönem olan ergenlik döneminde varolan gelişme gerilikleri çocuğu psikolojik olarak olumsuz etkiler. Gerek bedensel gerekse sosyal olarak yaşatlarının yaptığı şeyleri yapamamak, çocuğun ruh sağlığını bozar ve aşağılık duygusuna neden olur (Bulut, 1997: 62). Öte yandan olumsuz tutumla karşılaşma olasılıkları yüksek olan sokakta çalışan çocuklar kendilerine saygı geliştirme konusunda ciddi sorunlarla karşı karşıyadırlar (Fyfe, 1989: 24). Çocuk ergenlikte, çevresinde daima “onun gibi olmak” istediği kişiler arar. Böylece, özdeşleşme yaparak, kişiliğine biçim verirken, yetiştiği çevrenin ekonomik ve sosyo-kültürel koşullarının etkisi altında, sorumluluk ve özerklik arasında denge kurmak ister (Yavuzer, 1998: 111). Dışarıdan bakıldığında bir yetişkin için hafif ve zararsız sayılabilecek türden işler çocuklar yetişkinlere göre daha fazla yıpranmalarına ve zarar görmelerine neden olabilir.

Çocuğun sosyal gelişiminin sağlanabilmesi için çevresi ile ve toplumdaki diğer bireylerle ilişkiler kurması, arkadaşlarıyla oyun oynaması, dinlenmesi gerekmektedir. Ancak çalışan çocuklar bu sayılanları yapmaya zaman bulamamaktadırlar ve sadece bunları yapamamaları bile gelişimlerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Çalışan çocukların çalışma ortamları ve yaptıkları işler ahlaki gelişimleri açısından oldukça önemlidir. Özellikle sokakta çalışan çocuklar göz önüne alındığında sokakta pek çok yanlış davranışla karşılaşmaları ve bu olumsuz davranışları model almaları söz konusudur.

Çocukların, uzun süreler ve sağlıksız ortamlarda çalışması onların fiziksel gelişimlerini ve bedensel sağlıklarını olumsuz yönde etkilemektedir. Duyar ve Özener (2003)'in, Ankara Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesi'nin desteği ile yapmış olduğu araştırmalar sonucunda; çalışan çocukların bedenlerinin çarpık geliştiği ortaya çıkmıştır. Çocukların erken yaşlarda zor ve tehlikeli koşullarda çalıştırılmaları, çocukların çocukluklarını yaşayamamalarına, eğitimden uzaklaşmalarına, fiziksel ve ruhsal gelişimlerinin olumsuz etkilenmesinin yanı sıra çeşitli istismara uğramalarına da yol açmaktadır (Karaman ve Özçalık, 2007:40). Şaşmaz ve diğerleri (2006) tarafından Mersin ilinde sokakta çalışan ve yaşayan çocukların fiziksel durumlarının belirlenmesi amacıyla yapılan bir araştırmaya göre, çocukların % 77,1'in de en az bir sağlık problemi olduğu belirlenmiştir. Araştırma grubundaki çocukların %16.7'sinde depresif belirti düzeyi yüksek bulunmuştur. Durualp ve diğerleri (2010), tarafından yapılan bir araştırmaya göre, sokakta yaşayan çocukların depresif belirti düzeyini, çocuğun sokakta çalışma durumunun ve çocuğun ailesinin gelir durumunun etkilediği görülmüştür. Araştırmada sokakta çalışan çocukların depresyon düzeyi, alt sosyoekonomik ve üst sosyoekonomik düzeydeki çalışmayan çocuklara göre yüksek bulunmuştur.

Öner ve diğerleri (2006), tarafından yapılan bir araştırmada sokakta yaşayan ve çalışan çocuklar arasında sigara, alkol ve diğer maddelerin yaşam boyu en az bir kez kullanma oranlarının sırasıyla %67.4, %10.8, %6.6; halen kullanma oranlarının ise sırasıyla %20.3, %2.7, %3.2 olduğu belirlenmiştir. Sokakta geceleleyenlerde, okulu terk edenlerde, yaşı büyük olanlarda, şiddete maruz kalanlarda sigara, alkol ve diğer maddelerin kullanılma oranlarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Güngör (2008) tarafından bir araştırmanın sonuçlarına göre özellikle uyuşturucu kullanımını kolaylaştıran ve her an kolaylıkla bulunabilen ayrıca ucuz olan bally, sigara gibi maddelerin kullanımının oldukça yaygın olduğu görülmektedir. Bu maddelerin esrar, eroin gibi uyuşturuculara hazırlık maddeleri olduğu ve bağımlı olmanın ilk adımını oluşturduğu araştırmaya katılan çocuklar tarafından da doğrulanmıştır. Bu bulgulara göre, sokakta geçirilen zamanın; alkol, sigara ve madde kullanmayı artıran başlıca etmen olduğu söylenebilir. Ailenin çocuk üzerindeki denetiminin azalması, çocukların başta sigara ve alkol olmak üzere, diğer maddelere yönelmesine neden olabilmektedir.

Çalışan çocuk, psiko-sosyal gelişim açısından da risk altındadır (Özcebe, 2001: 189-291; Caesar-Leo, 1999: 80). Dış görünüşe çok önem verilen bir dönem olan

ergenlikte, çalışan çocukta görülen gelişme gerilikleri, yaşlılarıyla aynı şeyleri yapamamak (okul, oyun ve arkadaşlarından ayrı kalma) ya da çevrenin onlara karşı bakış açısı, onları psikolojik olarak etkilemektedir ve aşağılık duygusuna kapılmalarına neden olabilmektedir. Çalışma çocuğun zihinsel gelişimini de risk altına sokmaktadır. Çocuğun yeni şeyleri öğrenmekle geçireceği süreyi günlük rutin işler yaparak geçirmesi, çocuğun zihinsel gelişimini (problem çözme yeteneği, öğrenme becerisini geliştirme ve yaratıcılık) engellemektedir (Kahramanoğlu, 1996: 138–143; TİSK, 1997: 63).

Çocuğun “öğrenci kimliği” yerine “sokaktaki çocuk” olarak edindiği kimliği toplumsal tutum ve tepkilerle (acıma ya da dışlanma) pekişmekte ve marjinal davranışlar geliştirmesine ve bunları benimsemesine yol açmaktadır. Sokağa bağımlılığın en üst düzeyinde çocukların topluma ve kendi gerçeklerine yönelik bir yabancılaşma sürecine girerler bu yabancılaşma çocukları yozlaşmaya götürebilir. Bu süreç içinde bazı çocuklar, kendilerini toplumla ilişkilendiren bağlardan iyice kopmakta ve bütünüyle sokağa bağlanmaktadır. Okul, aile ve diğer sosyal desteklerden yoksun kalan pek çok çocuk için sokağın kendilerine sunduğu grup desteğine sığınmaktan başka çıkar yol kalmamaktadır. Söz konusu gruplar, madde bağımlılığından suça yöneltmeye kadar çocuğun olumsuz davranış örüntülerini öğrenebilecekleri ortamlar hazırlamaktadır. Kısır bir döngü içine giren çocuk, yaşadığı koşulların etkisiyle kendine ve topluma daha da yabancılaşmaktadır (Zeytinoğlu, 2001: 154-155).

Sokakta çalışan çocukların, sokak ortamında birçok olumsuz psikolojik etkilere maruz kalabilmektedir. Sokakta çalışan çocuklar, başkaları önünde aşağılanma, aileden uzak olma, korkutulmak, kendilerine bağırılması ve küfür edilmesi, başka insanlar tarafından küçümsenme ve önemsenmeme gibi durumlarla karşılaşma olasılıkları yüksektir. Bunun sonucu olarak çocuklarda, toplumdan ve aileden uzaklaşma, depresyon, kendine güvensizlik, benlik saygısını kaybetme gibi psikolojik bozukluklar oluşabilir.

Erdoğdu ve Oto (2004) tarafından sokakta çalışan ve çalışmayan çocukların atılganlık ve saldırganlık davranışlarını karşılaştırmak amacıyla 50 sokakta çalışan, 50 çalışmayan olmak üzere toplam 100 çocuk üzerinde yapılan bir araştırmaya göre sokakta çalışan çocuklar sokakta çalışmayan çocuklara göre daha saldırgan davranışlar

göstermektedir. Atılganlık davranışları açısından sokakta çalışan çocuklar ile sokakta çalışmayan çocuklar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Zeytinlioğlu (2001)'e göre, her ne kadar sokakta çalışan çocukların aileyle bağlarını koparmadıkları, aileden yardım, ilgi ve destek gördükleri bilinse de pek çok ailede, çocuklara ilişkin çeşitli istismar biçimleri yaşanmaktadır. Evden kaçmanın ya da sokakta yaşamayı tercih etmenin en önemli nedenlerinden birini çocuğun aile içinde yaşadığı şiddet oluşturmaktadır. Çocukların sevgi ve kabul sağlayan bir sosyal ilişki ortamında yetişmek, temel güven duygusunu kazanmak, gelişim düzeylerine uygun bir denetim ve özgürlük içinde olumlu davranış örüntülerini oluşturan rol modellerine göre yaşamak, aşağılık duygusundan uzak, kendine saygı duyarak toplumsal tanınma ve kabul duygusu ile bir kimlik oluşturmak ve kendini geliştirmek için her türlü etkinlik içinde bulunmak, doğumdan başlayarak ortaya çıkan ve özellikle aile içinde giderilmesi gereken en temel psikolojik gereksinimlerdir. Bu gereksinimlerin karşılanmadığı ortamlarda çocuğun kişilik ve psikolojik gelişimi yeterince sağlıklı olmamaktadır.

2.4. Sokakta Çalışma ve Suç İlişkisi

Yasal olarak suç, yasalara uygun olmayan insan davranışlarıdır ve suç örgütleri açısından sokakta çalışan çocuklar önemli bir potansiyel niteliğindedir. Uyuşturucu madde satan, çocukları bu suçlarda yetiştirip kullanan, çocuklardan cinsel olarak faydalanan kişi ya da örgütlerin en önemli hedef gruplarından biri de sokakta çalışan çocuklar olmaktadır.

Belirli bir meslek ya da zanaat sahibi olamama, grup ve toplum içinde belirli bir statü elde edememe çocuk ya da gençleri ilerisinin kolaylıkla işsiz kalabilen, başarısız erişkin grubunu oluşturmalarına ve suça kolaylıkla yönelebilecekleri koşulları yaratmalarına neden olmaktadır (Yavuzer, 1998: 239).

Çocuklar sokakta yaşadıkları istismara karşı çoğu kez kendi başlarına mücadele edememektedirler. Bu nedenle, söz konusu olumsuz koşullara karşı kendi akrabaları ve arkadaş gruplarıyla dayanışma içine girmektedirler. Bu durum çocukları gruplaşmaya hatta çeteleşmeye götürmekte, çocuklar yasal korunmadan yararlanmak yerine sokak

kanunlarıyla korunmaya çalışmaktadırlar (Yörükoğlu, 1997: 214). Çocuk suçluluğu ile ilgili olarak yapılan tanımlama ve araştırmalar özellikle sokağın sorumsuz ve sınırsız özgürlüğünün sağladığı hareket etme rahatlığının, çocuğun sokağa hızla teslimini kolaylaştırdığı noktasında hemfikirdir. Aynı zamanda sokaktaki çocuklar suç örgütlerinin de kurumayan ucuz kaynağı haline gelmektedirler (Güngör, 2008: 42). Sokaklarda para kazanma mücadelesinde olan çocuklar yaşadıkları ihmal, istismar, başıboşluk sonucunda kendilerini korumak ve varolmak adına suça yönelebilmektedirler.

Sokakta çalışan çocuklar sorunu ülkemiz açısından boyutları giderek büyüyen ve önem kazanan bir sorun alanını oluşturmaktadır. Bu sorun, toplumun sosyo-kültürel ve ekonomik sistemleri ile yakından ilişkili olup, sorunun köklerinin bu sistemlerde aranması gerekmektedir. Sorun, makro ve mikro düzeylerde ele alınmalı, makro düzeyde sadece ekonomik önlemler değil, demokrasi, yaşam kalitesi, toplumdaki güç dağılımı, sosyal refah ve insan haklarına geniş çapta yer verilmelidir (Friedrich Ebert Vakfı, 1992: 15-16).

2.5. Çocukların Korunmasının ve Çocuk İşçiliğinin Yasal ve Yönetsel Boyutu

Çalışan çocuklarla ilgili hukuksal düzenlemeler, ulusal ve uluslar arası olarak ikiye ayrılabilir. Ulusal mevzuatta T.C Anayasası, İş Kanunu, Çocuk Koruma Kanunu, Umumi Hıfzısıhha Kanunu, uluslar arası mevzuat ise ülkemizin de kabul ettiği ILO'nun 138 sayılı İstihdama Kabulde Asgari Yaşa İlişkin Sözleşme, 182 sayılı Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi, Avrupa Sosyal Şartı (Avrupa Sosyal Haklar Sözleşmesi), Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesidir.

2.5.1. Ulusal Mevzuat

10.06.2003 tarihli 4857 sayılı İş Kanununda çocukların çalışma yaşı, çalışma süreleri, çalıştırma yasağı ile ilgili yaptırımlar ve düzenlemeler bulunmaktadır. Bu kanunun yetmişbirinci Maddesine göre, On beş yaşını doldurmamış çocukların

çalıştırılması yasaktır. Ancak, on dört yaşını doldurmuş ve ilköğretimi tamamlamış olan çocuklar, bedensel, zihinsel ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabilirler.

Çocuk ve genç işçilerin işe yerleştirilmelerinde ve çalıştırılabilecekleri işlerde güvenlik, sağlık, bedensel, zihinsel ve psikolojik gelişmeleri, kişisel yatkınlık ve yetenekleri dikkate alınır. Çocuğun gördüğü iş onun okula gitmesine, mesleki eğitiminin devamına engel olamaz, onun derslerini düzenli bir şekilde izlemesine zarar veremez.

Temel eğitimi tamamlamış ve okula gitmeyen çocukların çalışma saatleri günde yedi ve haftada otuz beş saatten fazla olamaz. Ancak, on beş yaşını tamamlamış çocuklar için bu süre günde sekiz ve haftada kırk saate kadar artırılabilir.

İş Kanununda, 72. Maddeye göre, maden ocakları ile kablo döşemesi, kanalizasyon ve tünel inşaatı gibi yer altında veya su altında çalışılacak işlerde on sekiz yaşını doldurmamış erkek ve her yaştaki kadınların çalıştırılması yasaktır. Ayrıca, Sanayiye ait işlerde on sekiz yaşını doldurmamış çocuk ve genç işçilerin gece çalıştırılması yasaktır (Madde 73).

2005 yılında yürürlüğe giren Çocuk Koruma Kanunu korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunmasına, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasına ilişkin usûl ve esasları düzenlemektedir. Bu kanuna göre, çocuğun haklarının korunması amacıyla çocuğun yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının güvence altına alınması ve çocuğun yarar ve esenliğinin gözetilmesi gibi ilkeler belirtilmiştir (mad:4). Ayrıca, çocuğun öncelikle kendi aile ortamında korunmasını sağlamaya yönelik danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma konularında alınacak koruyucu ve destekleyici tedbirler belirtilmiştir (mad:5). Bu tedbirlerden “eğitim tedbiri, çocuğun bir eğitim kurumuna gündüzlü veya yatılı olarak devamına; iş ve meslek edinmesi amacıyla bir meslek veya sanat edinme kursuna gitmesine veya meslek sahibi bir ustanın yanına yahut kamuya ya da özel sektöre ait işyerlerine yerleştirilmesine karar verilebilir” şeklindedir.

Çocuk işgücünün çalışma koşullarını belirleyen bir diğer yasa da 1593 sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunudur. Bu kanuna göre, 12-16 yaş arasındaki çocukların 8

saatten fazla çalıştırılmayacağı ve 12 yaşından küçük olan çocukların fabrika, imalathane gibi yerlerde, maden işletmelerinde amele ve çırak olarak çalıştırılmayacağı bildirilmektedir.

Ülkemizde çalışma esaslarını belirleyen kanunlara baktığımız zaman hiçbirinde sokakta çalışan çocuklarla ilgili bir düzenleme yoktur. Sokakta çalışan çocuklar İş Kanunun dışında tutulmaktadır ve bu yüzden onlar için herhangi bir koruyucu ve önleyici önlem alınmamaktadır.

2.5.2. Uluslar Arası Sözleşmeler

Çalışan çocuklarla ilgili ülkemizin de kabul ettiği bazı sözleşmeler vardır. Bunlar; Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, Avrupa Sosyal Şartı, ILO'nun 138 sayılı İstihdama Kabulde Asgari Yaşa İlişkin Sözleşme ve 182 sayılı Çocuk. İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Ortadan Kaldırılması Sözleşmesidir.

BM Çocuk Hakları Evrensel Bildirgesi ülkemiz tarafından 20 Kasım 1990 tarihinde imzalanmış 1993 yılında TBMM'nde kabul edilmiştir. Çocuk Hakları Sözleşmesi ise 9.12.1994 Tarih 4058 sayılı Kanunla onaylanmış ve 27.1.1995/22184 Tarih ve Sayılı Resmi Gazete ile yayınlanmıştır. BM Çocuk Hakları Bildirgesinde çocuğu çalışma koşullarının olumsuzluklarından koruyacak olan 9. ilkesinde “Çocuğun, uygun bir yaş sınırına ulaşmadan önce çalışmasına izin verilmez; hiçbir durumda sağlık ve eğitimine zarar verecek ve bedensel, zihinsel ya da ruhsal gelişmesine engel olacak bir işte çalışmasına yol açılıp izin verilemez” denilmektedir.

Avrupa Konseyi, 1965 yılında üye ülkeler arasında daha güçlü birliğin oluşturulmasını, sosyal ve ekonomik gelişmesinin sağlanmasını ön gören Avrupa Sosyal Şartını (Avrupa Sosyal Haklar Sözleşmesi) kabul etmiştir. Türkiye tarafından 3.,4.,5.,6.,8.,9. fıkraları kabul edilen Avrupa Sosyal Şartı'nın 7. maddesinde çocukların ve gençlerin korunma hakkı için ülkelerin yapmaları gerekenleri şu şekilde belirtilmiştir:

1. Çocukların sağlık, ahlak ve eğitimleri için zararlı olmayacağı belirlenen hafif işlerde çalıştırılmaları durumu, haricinde asgâri çalışma yaşının en az 15 olmasını sağlamak,

2. Tehlikeli ve sağlığa aykırı sayılan belirlenmiş işlerde asgâri çalışma yaşını daha da yükseltmek,
3. Henüz zorunlu öğrenim çağında olanların, eğitimlerinden yararlanmalarını engelleyecek işlerde çalışmamalarını sağlamak,
4. 16 yaşından küçüklerin çalışma sürelerinin, gelişmeleri ve öncelikle de meslekî eğitim gereksinimleri uyarınca sınırlandırılmasını sağlamak,
5. Genç çalışanların ve çırakların âdil bir ücret ve diğer uygun ödeneklerden yararlanma hakkını tanımak,
6. Gençlerin, çalıştıranların izniyle normal çalışma saatlerinde meslekî eğitimde geçirdikleri sürenin, günlük çalışma süresinden sayılmasını sağlamak,
7. 18 yaşın altındaki çalışan kişilere yılda en az üç haftalık izin hakkını tanımak,
8. 18 yaşın altındaki kişilerin, ulusal yasalar veya düzenlemelerle belirlenen işler dışında gece içinde çalıştırılmamasını sağlamak ,
- 9 Ulusal yasalar veya düzenlemelerle belirlenen işlerde çalışan 18 yaşının altındaki kişilere düzenli sağlık kontrolünü sağlamak,
- 10 Çocukların ve gençlerin özellikle doğrudan veya dolaylı olarak işlerinden doğan tehlikeler başta gelmek üzere, uğradıkları bedensel ve manevi tehlikelere karşı özel olarak korunmalarını sağlamak.

ILO, çocukların çalıştırılmasına tamamen son vermek amacıyla, sınırlı sayıdaki ekonomik sektöre uygulanabilen ve zamanla mevcutların yerine geçecek bir genel belge oluşturulması zamanının geldiğini düşünerek, bu önerilerin bir uluslararası bir sözleşme haline getirilmesini kararlaştırmış ve 138 sayılı sözleşmeyi hazırlamıştır. Bu sözleşmeye göre, doğası veya yapıldığı koşullar bakımından genç kişilerin sağlığını, güvenliğini veya ahlakını tehlikeye düşürebilecek her türlü istihdam veya çalışmaya kabul için asgari yaş 18'in altında olmayacaktır. (138 sayılı sözleşme md: 3/1)

ILO 'nun "Çocuk İşçiliği" tanımı, 138 numaralı "En Düşük Yaş" sözleşmesine dayanmaktadır. Bu sözleşmeye göre zorunlu eğitimini bitirmemiş ve 15 yaşın altında

çalıştırılan çocuklar, çocuk işçi olarak kabul edilirler. Genel olarak, ILO'nun 138 no'lu sözleşmesine göre;

- Zorunlu eğitimi bitirmek ve 15 yaş en düşük sınırdır.
- "Hafif" olarak tanımlanan işler için en düşük yaş 13'tür.
- "Tehlikeli İşler" için ise 18 yaş en düşük sınırdır.

Tabii ki hangi işlerin hafif, hangilerinin ağır olduğunu belirlemek her zaman kolay olmayabilir.

ILO'nun "Çocuk İşçiliği" tanımı, 138 numaralı "En Düşük Yaş" sözleşmesine dayanmaktadır. Bu sözleşmeye göre zorunlu eğitimi bitirmemiş ve 15 yaşın altında çalıştırılan çocuklar, çocuk işçi olarak kabul edilir. Ancak bazı ülkeler, yasal düzenlemeler yapmak yoluyla, çocuğu okulundan alıkoymayan, fiziksel, ruhsal ve sosyal açıdan gelişimine engel olmayan işler için 13-15 yaş arası çocukların çalışmasına izin verebilir ve bazı işleri "Hafif İşler" olarak tanımlamak yoluyla bazı ekonomik faaliyetlerin çocuklar tarafından yapılmasına müsaade edebilir.

ILO'nun 138 no'lu sözleşmesinin 7. bendine göre, hafif işler, çocuğun okula gitmesini engellemeyen, fiziksel, ruhsal ve sosyal açıdan gelişimine engel olmayan işlerdir ve haftalık çalışma süresi 14 saattir.

"Tehlikeli İşler", yapılış şekli ya da doğası gereği çocuğun ruhsal ve bedensel sağlığında zedelenmeye yol açan işlerdir. Bunlarla birlikte iş tehlikeli olmasa bile sıradan işler için bile çalışma saati haftada 43 saati geçiyorsa o zaman bu işler de tehlikeli işler arasına sokulabilir.

ILO'ya göre "Tehlikeli kabul edilen" işler için ölçütler şöyledir;

- Çocukların fiziksel, psikolojik ve cinsel istismara uğradığı işler.
- Yer altında, su altında ve yükseklerde yapılan işler.
- Tehlikeli makineler, eşyalar, araç ve gereçlerle çalışma ve elle ağır yüklerin taşınması.

- Sağlıksız ortamlarda çalışarak, tehlikeli maddelere, süreçlere, sıcaklıklara, gürültüye ve titreşime maruz kalma.
 - Zor koşullarda, uzun saatlerle ya da işverenin çizdiği katı sınırlar altında çalışma
- 5-11 yaş arası çocuklar için hafif işler dahi hoşgörü sınırları dışındadır.

Türkiye bu sözleşmeleri kabul ederek uygulamaya koymuştur. Ancak, bu uluslararası sözleşmelere karşın henüz, AB ülkeleri dahil gelişmiş ülkelerde de tüm çocukların çalışma yaşamından uzaklaştırılması hedefine ulaşamamıştır (Hamot ve Jensen, 2003: 39; Goulart ve Arjun, 2007: 1). Sözleşmelerin barındırdığı yukarıdaki istisnalar, çocukların çalıştırılmasını meşrulaştırmaya devam etmektedir. Nitekim, çocuğun çalışma yaşamından uzaklaştırılmasını hedefleyen 138 sayılı Uluslararası Çalışma Sözleşmesi olsun, sömürüye açık, tehlikeli ve kötü işlerden çocukların uzaklaştırılmasını isteyen Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi ile 182 sayılı Uluslar arası çalışma sözleşmesi olsun, her üç sözleşme Türkiye tarafından kabul edilmiş olsalar bile, ülkemizde de, sekiz yıllık temel öğretimini tamamlamış, erişkinliğe yaklaşan çocukların çalışmasına halen yasalarla izin verilmektedir. Sonuçta, 4857 sayılı İş Kanununda hafif işlerde de olsa, 14 yaşını doldurmuş olan çocukların çalışmasına izin verilmiştir (İş K.md: 71).

Uluslar arası Sözleşmelerde, yasal ve yönetsel metinlerde belirtilen maddelerin tam olarak yerine getirilmesi ve sürekli denetim ile çalışan çocuklar sorunun bu parçasındaki eksiklikler giderilebilir ve sorunun çözümünün bir kısmı gerçekleştirilmiş olabilir.

2.5.3. Eğitim Hakkının Yasal ve Yönetsel Boyutları

Türkiye, eğitim konusundaki eksiklikleri görerek yasal ve yönetsel düzenlemelerle eğitimi geniş halk kitlelerine ve ülke geneline yaygınlaştırmayı öngörmüştür. Eğitim her birey bir için bir haktır ve onun hak olarak görülmesi devlete sorumluluklar yüklemektedir. Eğitim hakkı, evrensel, bölünemez, devredilemez ve öteki insan haklarıyla karşılıklı ilişki içinde olan insan hakkıdır. Başkasına devredilemeyen

hak kavramı, söz konusu hakkın kullanımı sırasında karşılaşılan engellerin ve ortaya çıkan çatışmaların bir biçimde mutlaka çözülmesini gerektirir.

Çalışan çocukların eğitim hakları ülkemizde TC Anayasası, İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu ve Milli Eğitim Temel Kanunu ile güvence altına alınmıştır.

Anayasanın 50. maddesine göre “Kimse yaşına, cinsiyetine ve gücüne uygun olmayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler ve kadınlar ile bedenî ve ruhî yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar” biçiminde ifade edilerek çocukları çalışma yaşamında koruyacak önlemlerin alınmasına işaret etmektedir. Yine Anayasamızın 42. maddesine göre "İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır". Yani Anayasamız herkes için zorunlu ve parasız eğitim hakkını güvence altına almıştır.

222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu madde 59 gereğince, İlköğrenim çağında olup da mecburi ilköğretim kurumlarına devam etmeyenler, hiçbir resmi ve özel iş yerinde veya her ne surette olursa olsun çalışmayı gerektiren başka yerlerde ücretli veya ücretsiz çalıştırılmazlar. İlköğretim kurumlarına devam ettiklerini belgeleyenler ise, çocukların çalıştırılmasını düzenleyen kanun hükümleri uygulanmak şartıyla ancak ders zamanları dışında bu gibi yerlerde çalıştırılabilirler.

3308 sayılı Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu ile çocuk işgücünün bilgi ve becerisinin geliştirilmesine yönelik düzenlemeler getirilmiştir. Kanunun 10 maddesine göre çırak olabilmek için çocuğun en az 14 yaşında olması ve ilköğretimi tamamlamış olması gerekmektedir.

Okula devam eden çocukların eğitim dönemindeki çalışma süreleri, eğitim saatleri dışında olmak üzere, en fazla günde iki saat ve haftada on saat olabilir. Okulun kapalı olduğu dönemlerde çalışma süreleri yukarıda birinci fıkrada öngörülen süreleri aşamaz. 4857 sayılı İş Kanunu gereğince 06.04.2004 tarihinde çıkarılan Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelikte, Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılabilecekleri ve Çalıştırılmayacakları İşler ile çalışma koşulları ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir.

2.6. Türkiye’de Çocuk İşçiliğini Önlemeye Yönelik Çalışmalar

Ülkemizde çalışan çocuklar konusunda, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı , Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, TİSK, TÜRK-İŞ başta olmak üzere birçok kurum ve kuruluşun çalışmaları bulunmaktadır.

ILO çocukların korunmasına büyük önem veren bir örgüttür ve bu çerçevede, 1991 yılından itibaren çalışan çocukları korumayı, çocuk işçiliği sorunuyla mücadeleyi ve bu soruna son vermeyi amaçlayan "Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programını (International Programme on the Elimination of Child Labour- IPEC) başlatmıştır. Bu programla, ülkelere yardımcı olarak ve dünya çapında bir bilinç oluşumunu sağlayarak, uzun dönemli bir hedef olarak çocuk çalıştırılmasını önlemek, çocuk çalıştırılmasının en tehlikeli ve sömürüye en fazla açık biçimlerini ortadan kaldırmak, çocuk çalıştırılmasını önlemeye yönelik bir geçiş önlemi olarak da, çalışma koşullarının iyileştirilmesi amaçlanmıştır.

ILO, IPEC Programının amaçlarının gerçekleştirilmesinde, sorunun, ancak ulusal politika olarak benimsenmesi ve ilgili tüm kurum ve kuruluşların katılımıyla uygulanması halinde çözülebileceğini düşünmektedir.

Çocuk işçiliğinin istenmeyen bir durum olduğu konusunda fikir birliği olmakla birlikte bu sorun ile nasıl ilgilenilmesi gerektiği konusunda anlaşmazlık yaşanmaktadır. Bunun temel nedeni çocukların çalışmasının nedenleri ve çocuk istihdamını yasal düzenlemeler ile önlemenin sonuçları konusunda yeterli bilginin bulunmamasıdır. Çocuk işgücü konusundaki ampirik çalışmalar, çocuk çalışmasının yasal düzenlemelerle yasaklanmasının sorunu ortadan kaldırmayacağını ve hatta daha ciddi boyutlara taşıyabileceğini göstermiştir (Dikbayır ve diğerleri, 2002: 162).

2.7. Çocukların Çalışmalarının Nedenleri

Çocuk emeğinin kullanımı neden-sonuç ilişkileri çerçevesinde çok boyutlu bir sorundur. Çocuğun çalışması ekonomik, sosyal ve kültürel yapının bir parçasıdır ve

temel sorunlara yol açan etkenlerden, ülkenin toplumsal durumundan soyutlanamaz. Türkiye'nin ekonomik performansı, sosyal gelişmesi, bireysel ve toplumsal yaşam kalitesinin geliştirilmesi, kısaca topyekün gelişme yolundaki adımlar çocuk emeğinin kullanımını azaltacaktır. Bunun zaman alacağı açıktır. Toplumun, bireylerin gelişmişlik ve refah düzeylerinin yükselmesi varolan kaynakların rasyonel, verimli kullanılması, yeni kaynakların yaratılması ve ulusal gelirin adaletli dağıtılmasıyla yakından ilgilidir. Kaynakların rasyonel, verimli kullanılması çağın gerektirdiği teknolojiyle, eğitimle mümkün olabilmektedir. Bu çerçevede, ülke kalkınmasının yolu, sanayi, tarım, eğitim gibi temel alanların bütüncül bir yaklaşımla ele alınmasından geçmekte; bu yönde hedeflerin belirlenmesini, uygulamaya konulacak planların yapılmasını kaçınılmaz kılmaktadır (Karabulerreut,1996:36). Sokakta çalışan çocuklar sorunu sadece çocukların yasa dışı çalışması, toplumsal yapının ve eğitim dışında kalmaları nedeniyle değil, yaptıkları işlerin çeşidi ve sokakta bulunma koşullarının çoğu zaman ihmal, istismar ve sömürüye dayalı olması nedeniyle çok boyutlu değerlendirilmesi gereken karmaşık bir sorundur. Çocukların neden sokaklarda çalıştığının kavranması ise bu olguyu destekleyen ya da oluşturan ekonomik, toplumsal, eğitsel ve kültürel nedenlerin ortaya konulmasıyla mümkündür.

2.7.1. Yoksulluk

Günümüzde, küreselleşmenin yarattığı etkilere dair en çok tartışılan konuların başında yoksulluğun, işsizliğin ve gelir dağılımındaki dengesizliğin artışı gelmektedir. 1980 sonrasında üretim yapısında ve buna bağlı olarak işgücü piyasalarında önemli değişimler ortaya çıkmış, özelleştirme ve devletin küçültülmesi politikaları sonucunda kamu kesiminde ekonomik daralma ve sanayisizleşme sonucunda da özel kesimde, başta düşük ücretle çalışanlar olmak üzere, çok sayıda insanın işsiz kalması söz konusu olmuştur. Ayrıca yapısal uyum programlarını uygulayan hemen her ülkede ücretlerde kısa sürede büyük düşüşler ortaya çıkmıştır (Buğra ve Keyder, 2003: 21; Şenses, 2001: 191). Tüm bu gelişmeler iş güvenliğinin azalması, kayıt dışı ve geçici istihdamın artması, kadın ve çocukların işgücü olarak düşük ücretli işlerde daha yoğun kullanımı gibi yoksul kesimler üzerinde yoksulluğun yükünü daha da ağırlaştıran sonuçları ortaya koymuştur. Küreselleşme süreci içinde dünyada, azgelişmiş ülkelerden gelişmiş

ülkelere kaynak aktarımı artarken dünyada yoksul ile varlıklı olan arasında ciddi uçurumlar oluşmuştur. Gelişmekte olan ülkelerde tarımın gerilemesi, geleneksel ürünler de bile tohum, gübre, ilaç gibi nedenlerle dışa bağımlı hale gelinmesi kırsal alanlarda da yoksulluğu derinleştirmiştir (Koray, 2001: 227). Yoksulluk, insanın içinde yaşadığı topluma o toplumun eşit bir ferdi olarak katılmasını engelleyen bir sorundur (Buğra, 2010: 1).

TÜİK tarafından yapılan yoksulluk araştırmasına göre 2007 yılında Türkiye’de fertlerin yaklaşık % 0.54’ü sadece gıda harcamalarını içeren açlık sınırının, % 18.56’sı ise gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. 2006 yılında yoksul fert oranı % 17.81 iken bu oran 2007 yılında % 18.56’ya yükselmiştir. 2007 yılında ücretli-maaşlı çalışanlarda yoksulluk oranı % 6.15 iken, yevmiyeli çalışanlarda bu oran % 27.05, işverenlerde % 3.3, kendi hesabına çalışanlarda % 23.04 ve ücretsiz aile işçisi olanlarda ise % 27.61 olmuştur. En yüksek yoksulluk riskine sahip olan tarım sektöründe çalışanlarda yoksulluk oranı 2006 yılında % 33.86 iken, 2007 yılında % 30.22 olarak tahmin edilmiştir. Sanayi sektöründe çalışanlarda 2007 yılında yoksulluk oranı % 10.13 olarak hesaplanırken, bu oran hizmet sektöründe çalışanlarda % 7.83 olmuştur. 2007 yılında ekonomik olarak aktif olmayan fertlerin yoksulluk oranı % 15.54 iken, iş arayan fertlerin yoksulluk oranı % 26.56’dır.

Çocukların çalışmasının en önemli nedeni yoksulluktur (Tor, 2010: 32; Dyer,2007:517,523; Kruger,2007:462; ILO/TİSK/TÜRK-İŞ, 2007:9; Bhalotra,2006:54; Kambhampati ve Rajan, 2006: 426; Basu, 2005: 170; Suryahadi ve diğerleri, 2005:358; Dessy ve Désiré, 2004: 2; Bakırcı, 2004: 21; Hussain ve Maskus, 2003: 994; Tzannatos, 2003: 533; Özcebe, 2001: 286; Caesar-Leo, 1999: 77). Yoksulluk ise bozuk gelir dağılımı ve asgari ücretin yetersizliği, işsizlik, kaynakların verim kullanılmaması, hızlı nüfus artışı, kayıt dışı ekonomi, teknolojik gelişmelerin sağlanamaması, bölgelerarası gelişmişlik farkı ve göç gibi birçok farklı soruna bağlı olarak ortaya çıkmaktadır (ÇSGB,Çalışan Çocukların Eğitime Yönlendirilmesi – İzmir Projesi Raporu, 2005: 16 ve Karabulut, 1996: 7). 83 ülke üzerinde yapılan bir çalışmada Gayri Safi Milli Hasıla ile çocuk işçiliği arasında anlamlı bir ilişki görülmüştür (Dessy ve Désiré,2004:2). Dünyadaki bütün çalışan çocuklar fakir bölgelerde yer almaktadır (Basu,2005:170). Gelire göre yapılan sıralamada Türkiye genelinde çalışan çocukların yaklaşık olarak dörtte biri en düşük % 10’luk gelir grubunda yer almaktadır. Gelir grubu arttıkça, grupta

yer alan çalışan çocukların sayısı azalma eğilimi göstermektedir (Dikbayır ve diğerleri, 2002:168).

TÜİK tarafından 2007 yılında yapılan yoksulluk araştırmasına göre okur-yazar olmayanlarda yoksulluk oranı % 34.76 olurken, ilkokul mezunlarında bu oran % 14.9, lise ve dengi meslek okulları mezunlarında % 6.16, yüksekokul, fakülte ve üstü mezuniyete sahip fertlerde % 0.9 olmuştur.

İlköğretime başlamamış olan 6 yaşından küçük çocukların yoksulluk riski ise % 25.44'tür. (<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=2080>)

Şişman (2006) tarafından yapılan bir araştırmada, çalışan çocukların çalışma nedenleri ele alındığında; %38,4'u aile gelirine katkıda bulunmak, %19,8'i hane halkının ekonomik faaliyetine yardım etmek, %15,9'u ailesi istediği için, %10,4'ü iş öğrenmek ve bir meslek sahibi olmak için, %6,3'ü kendi ihtiyaçlarını karşılamak için, %5,1'i hane halkının borçlarına yardımcı olmak için çalışmakta oldukları belirlenmiştir.

Türkiye ekonomisinin sosyal devletin ilkelerini yerine getirememesi, gelir dağılımı politikalarında adalet ölçütlerini uygulamaya geçirememesi, ekonomik organizasyonda yaşanan sorunlar, gerekli istihdam olanaklarının açılmaması, adaletli vergi politikalarının izlenmemesi gibi temel makro ekonomik sorunlar çocuk istihdamının da itici gücünü oluşturmaktadır. Bunlar çözülmeden çocuk istihdamının yok edilmesi ya da azaltılması olası değildir (Küçükkalay, Dulupçu ve Turunç, 2000: 109; TİSK, 1997: 12).

Yoksulluk, toplumsal olarak belirlenen bir asgari yaşam standardına ulaşamama ve temel gereksinimlerini karşılayamama durumudur (ILO/IPEC, 2002: 6). Yoksulluk dar anlamda açlıktan ölme ve barınacak yeri olmama durumu iken geniş anlamda yoksulluk gıda, giyim ve barınma gibi olanakları yaşamlarını sürdürmeye yettiği halde toplumun genel düzeyinin gerisinde kalmayı ifade eder. Hane halkı büyüklüğü arttıkça yoksulluk da artmaktadır. Araştırmalara göre, çalışan çocuklar daha fazla nüfuslu ailelerden gelmektedir. Bu durum, hane halkı büyüklüğü, yoksulluk ve çocuk işçiliği arasındaki etkilenmeyi göstermektedir. Okuldan ayrılımda birinci neden olarak %37,3'ü oranında ekonomik nedenler belirtilmiştir (ÇSGB, Çalışan Çocukların Eğitime Yönlendirilmesi İzmir Projesi Raporu, 2005: 16,69). Yoksul ailelerin, çocuklarının

kazanacakları paraya gereksinim duymaları çocukların çalıştırılmasına neden olmaktadır. Yoksulluk nedeniyle aileler çocuklarının okul ve diğer masraflarını karşılayamamakta ve ek gelir sağlamaya yönelmektedirler.

Ailelerin geliri arttıkça çocuklarını çalıştırmak yerine okula gönderme olasılıkları da artmaktadır (Edmonds, 2006: 45; Hussain ve Maskus, 2003:995; Rosati ve Rossi, 2001: 4). Çırak ve Çivitçi (2004) tarafından sokakta çalışan çocuklar üzerine yapılan bir araştırmaya göre aileye ekonomik katkıda bulunmak, çocukların sokakta çalışma nedenlerinin başında gelmektedir. Sokakta çalışan çocukların babalarının çoğunluğu düşük kazançlı işlerde çalışmakta; annelerinin çoğunluğu ise gelir getiren bir işte çalışmamaktadır. Bu durum ailelerinin gelir düzeyinin düşük olduğunu ve dolayısıyla yoksulluğun çocukların çalışmasının temel nedeni olduğunu göstermektedir.

Yoksulluk, kendi içinde bir de yoksulluk kültürü denilen olguyu ortaya çıkarır. Pek çok araştırmacıya göre yoksulların yaşam tarzları toplumun diğer tabakalarına mensup olan bireylerden belirgin biçimde ayrılır ve bu yaşam tarzı diğer toplumlardaki yoksulların yaşam tarzları ile benzerlikler taşır. Sözü ettiğimiz benzerlikler bize, yoksulluğun kendine has bir kültürel yapılanmasının varlığına işaret eder. Yoksulların paylaştığı kültürel kodlar yoksulluk kültürünün parçasıdır (Haralambos ve Holborn, 1995: 149). Yoksulluk kültürü özellikle kırsal kesimden kentlere göç eden ve kentlerin çevresinde gecekonduarda yaşamlarını sürdürenlerin meydana getirdiği bir yaşam tarzını ifade eder. Gecekonduarda yaşayan, göç ettikleri şehir ile kaynaşamamış ve yoksul bu insanlar toplumdan kopuk olarak kendi dışlanmışlıkları içinde yoksulluk kültürünü devam ettirirler.

Yoksulluk kültürünü yaşayanlar temel kültürden sapma durumu ile karşı karşıyadırlar. Sapmanın yanı sıra yeni kültür kalıpları oluşturan gecekonducular, işsiz ya da geçici işlerde çalışan, evindeki eşyaları rehine veren, para kazandığında tasarruf etmek yerine harcayan, kısıtlı yiyeceklerle yeterli beslenemeyen bir kesimdir. Bu kesim kalabalık ve alt yapı sorunu olan mahallelerde, alkolü fazlaca tüketen, şiddete başvuran, eşleri tarafında sık sık terk edilen, kısa yoldan köşeyi dönme hevesiyle kumar oynamak, çete kurmak, kavga etmek gibi eğilimlere sahip olanlardır (Türkdoğan, 1996: 18-19). Bu kültürün etkisiyle aileler ya çocuklarını çalıştırmakta ya da çocuklar ilgisizlik

karşısında okul masraflarını karşılamak adına ya da günlük gereksinimleri için sokakta çalışmayı cazip bulabilmektedir

İlik ve Türkmen (1994), tarafından yapılan Çocuk İşçiliğinin Temel Nedenlerinden Birisi Olan İç Göç Araştırma Projesi Dokümanı isimli bir araştırmaya göre gecekondu mahallesinde oturan 15 yaş ve altında çalışan çocuğa sahip ailelerin %53,5'inin yoksulluk nedeniyle çocuğun çalışmasına izin verdiği belirlenmiştir. Ailelerin %27,5'i açısından çocuğun elde ettiği gelirin yaşamsal önem taşıdığı bulunmuştur. Ancak, aynı araştırmaya göre, ailelerin tamamına yakını (%97,5) çocuklarının bir yüksekokul bitirmesini de istemektedir. Bu son veriye göre eğitim konusunda ailelerde olumlu bir tutumun olduğu görülmektedir.

Kalkınma Merkezi'nin (2006) Diyarbakır'da yaptığı araştırmaya göre yoksulluk nedeniyle önemli sayıda çocuk çeşitli işlerde çalışarak ailelerinin geçimini sağlamaktadırlar. Araştırmaya katılan ailelerin % 24'ünde 14 yaşın altındaki çocuklar ailenin geçimine katkıda bulunmakta ya da tüm aileyi geçindirmektedir. Bu noktada yer yer okul çağıının bile altında olan çocuklar sokaklarda mendil, sakız vb. şeyler satarak aile ekonomisine katkıda bulunmaya başlamaktadırlar. Eğitim çağında olup da okula gidemeyen bu çocuklar zamanla kentin marjinal yapısı içerisine kaymakta ve bugün büyük şehirlerin en önemli sorunu olan kap-kaç, çete, mafya diye tabir edilen suç şebekelerinin ağına düşmektedirler.

SHÇEK, DİE ve UNICEF'in işbirliğinde Ocak 1999 tarihlerinde İstanbul, İzmir, Adana, Mersin, Diyarbakır Çocuk ve Gençlik Merkezlerinde yapılan "Sokakta Yaşayan ve Çalışan Çocuklar, Katılımlı Eylem Araştırması" isimli kapsamlı araştırmanın (Ocak Şubat 1999) sonuçlarına göre sokakta çalışan çocukların %80,15'i aile bütçesine katkıda bulunmak için çalıştıklarını dile getirmişlerdir (SHÇEK, UNİCEF, DİE, 2000: 33-73).

Ekonomik işlerde çalışıp gelir elde eden çocukların kazancı hane halkı gelirine yaklaşık olarak % 17' lik bir artış sağlamaktadır. Hane halkının aylık ortalama geliri arttıkça çalışan çocuk sayısı azalmaktadır (Bakırcı, 2004: 22). Bu koşutluk çocuk ve gençlerin çalıştırılmasının diğer bir boyutu olan yoksulluk ile bağlantısını göstermektedir.

Çocuk emeği ailelerin yaşamları açısından çelişkili bir rol oynamaktadır. Bir yandan ailenin geçimi için vazgeçilmez bir kaynak olduğundan, hanedeki çalışabilir durumda olan çocuk sayısının çok olması kısa vadede yaşam koşullarını düzeltmek için yararlıdır; öte yandan bu durum, sosyal dışlanmanın temel etmenlerinden birini oluşturmaktadır; çünkü uzun vadede topluma entegrasyon ve dikey sosyal hareketlilik olanağı sağlama olasılığını taşıyan en önemli öge olan çocukların eğitim olanağı zora düşmektedir. Yalnızca gündelik yaşam stratejisi olarak katkısı olan, toplumsal bütünleşme açısından ciddi bir engel oluşturan çocuk emeği olgusu, daimi yoksulluk kısır döngüsünde birincil etmen niteliğindedir (Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, 2009: 68). Bu nedenle sadece aileler ve yetişkinlerin yoksulluğunu değil çocuk ve gençlerin yoksulluğunu önlemek için de önlemler alınmalıdır.

Yoksul bir ailede doğmak, çocuklar için pek çok olanaktan yoksun olmanın yanı sıra, okula gitmek yerine erken yaşta çalışmaya başlamak anlamına da gelmektedir. Sokakta çalışan çocuklar okula devam edememekte, sigaraya-uyuşturucuya alışma, kolay yoldan para kazanma, suça yönelme, dışlanma, aşağılanma, şiddet gibi tehlikelere maruz kalmakta, sokakta yaşayan bir konuma gelebilmektedir.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü tarafından nüfusun en muhtaç kesimine dahil olan ailelerin çocuklarının temel eğitim hizmetlerine tam olarak erişimini sağlamak amacıyla Şartlı Nakit Transferi Eğitim Yardımı kapsamında karşılıksız eğitim yardımları yapılmaktadır. Bu kapsamda ihtiyaç sahibi ailelere, çocuklarını düzenli olarak okula göndermeleri şartıyla her ay eğitim yardımı verilmektedir. Bu uygulama, Milli Eğitim Bakanlığı ile yapılan protokol çerçevesinde yürütülmektedir. Kız çocuklarımızın okullulaşma oranları ile ilköğretimden ortaöğretime geçiş oranlarını artırmak amacıyla, kız çocuklarımıza ve ortaöğretimde devam eden öğrencilerimize verilen yardım miktarları daha yüksek tutulmuştur. Bu uygulama ile; 2011 yılı için ilköğretime devam eden erkek öğrenci için her ay 20 TL, ilköğretime devam eden kız öğrenci için her ay 25 TL, ortaöğretime devam eden erkek öğrenci için her ay 35 TL, ortaöğretime devam eden kız öğrenci için ise her ay annelerine 45 TL para yardımı yapılmaktadır.

Ülkemizde ilköğretim zorunlu ve devlet okullarında parasızdır. Hatta öğrencilerin ders kitapları MEB tarafında ücretsiz olarak verilmektedir ancak buna

rağmen kalem, defter vb. gibi ders kaynakları, ulaşım, üniforma ve diğer resmi olmayan harcamalarından dolayı ailelerin bazıları okul giderlerini karşılayamamaktadırlar. Bu durum da çocuğun eğitim ortamının dışına itilmesine neden olabilmektedir.

Çocukların çalışması ve ailelerin ekonomik durumları arasındaki ilişki göz önüne alındığında yoksulluğun altında yatan nedenlere çözüm bulunmadan yoksulluk önlenemeyeceği için işsizlik, bozuk gelir dağılımı, hızlı nüfus artışı, ülke kaynaklarının verimli kullanılamaması, göç, kayıt dışı ekonomiye çözüm getirilmelidir.

Bilimsel araştırmalar ışığında, genel kanı olarak çocukların çalışma nedenlerinin en önemlisi yoksulluk olarak görünmektedir. Ancak çocukları sokakta çalışmaya iten temel nedenler bununla sınırlandırılmaz. Yoksulluğun yanında, göç, geleneksel bakış açısı, çocuk işgücüne olan talep ve ailenin eğitim durumu sayılabilir. Yoksulluğun yanı sıra, göç, geleneksel değer sistemleri, çocukların kendi değer sistemleri, çocukların okula ilgi duymaması, okul masraflarının yüksekliği, ailelerinin izin vermemesi, ev işlerinde ailelerine yardımcı olma zorunlulukları, çeşitli nedenlerle eğitim kurumlarına karşı duyulan güvensizlik, “okulda başarısızlık” olarak algılanan bazı durumlar, tamamlanmayan eğitimin insana bir şeyler kazandırmayacağı düşüncesi, eğitim sisteminin iş piyasasına uygun nitelikte insanlar yetiştiremez hale gelmesi ve dolayısıyla okumuş gençler arasında görülen işsizlik gibi birçok faktör de çocukların erken yaşlarda çalışmalarına neden olmaktadır. Öte yandan işverenlerin, çocukları ucuz işgücü olarak görmeleri, bazı işler için çok uygun olmaları ve haklarını aramada güçsüz olmaları gibi nedenlerle de tercih etmeleri çocuk çalışanların sayısını arttırmaktadır (ÇSGB Çalışan Çocukların Eğitime Yönlendirilmesi – İzmir Projesi Raporu, 2005: 16; McKechnie ve Hobbs, 1999: 88; Tunçcan, 1999: 56; Karabulut, 1996: 9 – 10). Bu nedenlerin her biri bir diğerinin hem nedeni hem de sonucu olarak ortaya çıkmakta ve böylece bir kısır döngü oluşmaktadır. Bu bağlamda çocuk işçisinin temel nedenleri birbirleriyle olan ilişkileri dikkate alınarak bir bütün içinde değerlendirilmelidir.

2.7.2. Göç

Göç, toplumun nüfus yapısı ile nüfusa ait olgu ve oluşumları etkileyen temel göstergelerden birisidir. Göç kavramı ile birey, aile, grup ya da toplulukların yaşadığı ortamdan, doğal veya doğal olmayan etkenlere dayalı olarak yer değiştirmesi tanımlanmaktadır. Göç, bir yerleşim biriminden, gruptan ya da siyasal sınırları belirgin

bir toprak parçasından başka bir birime doğru sürekli ya da süreksiz birey veya kitle hareketidir (Faist, 2003: 41; Bozkurt, 2000: 319).

Göç, genellikle sosyal, ekonomik, kültürel insanların belirli bir zaman boyutu içinde bir yerleşim alanından başka bir yerleşim alanına ve siyasi nedenlerle geçişi olarak tanımlanır. Göçler, içgöçler ve dış göçler olmak üzere iki şekilde gerçekleşmektedir. İçgöçler ülke içerisinde yerleşim birimleri arasında sürekli yerleşmek amacıyla yapılan yer değiştirmelerdir. Bir başka deyişle, içgöç belli bir zaman dilimi içinde belli bir yerleşme alanında yaşayanların kendi iradeleriyle yaşam yerlerini söz konusu yerleşme alanının dışına taşıyanların miktarı olarak tanımlanmaktadır. Dış göçler ise, uzun süre kalmak, çalışmak ve yerleşmek için bir ülkeden diğerine yapılan nüfus hareketleridir (Özer, 2004: 11).

Göç, çok yönlü bir karaktere sahiptir. İnsanların toplumsal, kültürel ve ekonomik yapısıyla yakından ilişkilidir. Göç, özellikle ülkelerin nüfus yapısında ve nüfuslarının nitel ve nicel yapısında önemli bir etkiye sahiptir. Göç, ülkelerin veya kentlerin nüfuslarının gelişmesini sağlayabileceği gibi, azalmasına da sebep olacak gücü kendinde bulundurmaktadır (Eş ve Ateş, 2004: 210).

Sosyologlar yaptıkları araştırmalarda göçün pek çok nedeninin olduğunu ancak ekonomik nedenlerin diğer bütün nedenlerden daha ağırlıklı bir yer tuttuğu görülmüştür (Ersoy, 1985: 8-13). Ekonomik nedenlerin yanında diğer nedenleri; nüfus problemleri, çevre şartlarındaki bozulmalar, eğitim şartlarındaki yetersizlikler, siyasi problemler ve savaşlar olarak sıralayabiliriz.

Türkiye'nin kırsal nüfus oranı, gelişmekte olan diğer ülkelerde olduğu gibi nispeten yüksek olmasıyla beraber, bu oran giderek azalmaktadır. 1927 yılında yapılan nüfus sayımı sonuçlarına göre, Türkiye'nin toplam nüfusunun %24,22'si kentsel, %75,78'i ise kırsal alanlarda yaşamaktaydı. Ancak yıllar itibari ile nüfustaki değişme, kentsel alan lehinde bir eğilim göstermiştir. Şöyle ki, toplam nüfus içerisinde kentsel nüfus oranı 1950 yılında %25,04, 1970'te %38,45, 1990'da %59,01 ve 2000 yılında bu oran %64,90'a kadar yükselmiştir (TÜİK 2007).

Kırsal alanlardaki yaşam koşullarının elverişsizliğinden doğan "itici ögeler" Türkiye'deki kentleşme süreci açısından çok önemli bir etki olarak görünmektedir.

Tarım kesimin bugünkü durumu ve bu kesimde ortaya çıkan değişiklikler, itici ögelerin ardında yatan temel nedenlerdir. Birinci olarak, tarımsal etkinliklerin düşük ekonomik verimliliği kırsal alanlardan dışarı doğru göçü ortaya çıkaran gerçeklerden biridir. Tarımdaki gelirin düşüklüğü ve toprağın çok eşitsiz dağılımı köylüleri göç etmeye zorlamaktadır (Kongar, 1999: 551).

Kentlerde iş olanaklarının daha fazla olması ve yüksek ücret çekiciliği artıran en önemli nedenlerden biridir. Kentlerde çalışan bir kişinin ortalama kazancı, kırlarda çalışan bir kişinin ortalama kazancının iki katından daha fazladır. Dolayısıyla, birinci olarak, kentlerdeki iş olanaklarının ve yüksek ücretlerin çekici ögelerin başında geldiğini söyleyebiliriz. İkinci olarak, toplumun kültürel değerleri de kente olan büyük göç dalgasını pekiştirmektedir. Çekici ögelerin üçüncüsü olarak büyük kentlerin eğitim ve sağlık konularındaki olanakları belirtilebilir. Her ne kadar gerek eğitim gerekse sağlık oranındaki olanaklar yeterli seviyeye erişememişse de yine de kentsel hizmetlerin kalitesi kırsal alanlarla karşılaştırılamayacak oranda ileridir (Kongar, 1999: 553).

Sanayileşmenin hız kazanması ve ekonomik büyüme aşamasında köyden kente göç yararlı olmuştur. Ancak zamanla kentlerin, kırsal bölgelerden göç eden bu nüfusu sindirememesi ile birlikte, kentlerde yaşanan işsizlik, asayişin bozulması ve gecekonduların oluşması sonucunu doğurmuştur. Kırsal bölgelerden göçün meydana getirdiği sorunlar, göç veren bölgelerde iş gücü, sermaye ve beyin göçünün neden olduğu kalkınma problemi, göç alan yerler için ise altyapı sorunları, asayişin bozulması ve çarpık kentleşmenin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Göç eden ailelerin maddi olanaksızlıkları ve sahip oldukları kültürel bakış açısı ise okula gitmek yerine çalışmak zorunda kalan çocuklar sorununu ortaya çıkarmıştır.

Göç, özellikle yoksul gruplar için, etkili bir savunma biçimi ve emniyet sübabı olarak karşımıza çıkmaktadır (Boratay, 2004:116). Özellikle kırsal kesimden kentsel alanlara göç, iş bulma umuduna dayanmaktadır. Kırsal kesimden şehre göç büyük kentlerin gecekondu alanlarında işsizlik oranlarını arttırmaktadır. Göç yoluyla kentlere gelen eğitim düzeyi düşük işgücünü yüksek nitelikli işlere yerleştirmek, ekonomik anlamda üretken kılmak zor görülmektedir. Bu durumda işgücüne giremeyen yetişkinler için çocukların çalışmaları aile ekonomisine önemli bir katkıdır.

Kadınların sosyal, eğitsel ve ekonomik haklar açısından cinsiyet eşitsizlikleri vardır (Ecevit, 2003: 83). Özellikle kır topluluklarında kadın, üretim süreci ve geçim uğraşı alanlarında erkek kadar görev üstlenmiştir. Ancak, kente göçüp geldiklerinde, eğitimsiz ve vasıfsız olduğundan ev dışı işlerde çalışma olanağı bulamamıştır. “Kadının yeri evidir” gibi söylemle geleneksel kültürün edilgen baskısıyla evine kapanıp kalmıştır. Değişen yaşam koşullarına rağmen kadınlar, erkeklere oranla kalkınmanın getirdiği kazanımlardan daha az yararlanmaktadır (Bilir,2004: 99; Ereş, 2006: 49). Bu durum göç ettiği bölgenin kültürünü hala taşıyan ve eğitim durumları düşük olan ailelerde bütçeye katkı amacıyla kadının değil çocukların çalışması sonucunu doğurmaktadır. Kuzgun ve Sevim (2004) tarafından yapılan bir araştırmada eğitim düzeyi yükseldikçe kadının çalışmasına karşı olumlu tutumların arttığını ve çalışma hayatında daha etkin oldukları belirlenmiştir. Bu araştırma sonucuna göre kadınların eğitim durumlarının yükseltilmesi ile çalışma yaşamında etkin rol almaları sağlanabilir ve çocukların çalışma yaşamından çekilmesine bu yolla katkı sağlanacağı söylenebilir.

Kongar (1996) tarafından Altındağ ilçesinde yapılan bir araştırmada bölgenin nüfusunun büyük bir kısmının yakın çevreden göç eden ailelerin oluşturduğu belirlenmiştir. Ailelerin göç etmelerinin nedenleri arasında %72,7 ile ilk sırayı geçim sıkıntısı almaktadır.

Büyük ve sanayileşmiş kentlere plansız hızlı göç, çocuk işçiliğine etki eden önemli nedenlerden biridir. Hızlı artan göç, nüfus yoğunluğunun kentlerde artmasına neden olmakta ve bu durum sağlık, eğitim, konut, istihdam gibi sosyal hizmetlerin sağlanmasını zorlaştırmaktadır. Kentlere göç eden aileler, kendileri gibi göç eden ailelerin oluşturduğu topluluklarla birlikte altyapısız bölgelerde yaşamaktadırlar. Aile bireylerinin informal sektörün nitelik gerektirmeyen işleri dışında bir iş bulmalarında karşılaştıkları zorluk, söz konusu ailelerin gelir düzeyinin çok düşük olmasına, hatta sıklıkla yoksulluk sınırının altına düşmesine neden olmaktadır. Bu koşullarda çocukların, eğitim gibi uzun dönemli yatırımlarla geliştirilmesine önem verilmekten çok kısa dönemde aile gelirine ekonomik bir kaynak olarak algılanmakta ve çocuklar aile gelirine zorunlu olarak katkı yapan bireyler haline gelmektedir. Bu çocuklar, çoğu zaman eğitim sisteminin dışında kalmaktadır. Aileleri ya da devlet tarafından bilinçli bir adım atılmadıkça çocuklar böyle kalmaya devam edeceklerdir (ÇSGB Çalışan Çocukların Eğitime Yönlendirilmesi İzmir Projesi Raporu, 2005: 17).

Bilgili (1996) tarafından Doğu'daki göç olgusunun çocuklar üzerindeki etkisinin belirlenmesi amacıyla yapılan bir araştırma sonucuna göre, kırdan kente göç etmiş olan aileler çocukların eğitimini öncelikli sorun olarak görmemektedirler. Onlar için önemli olan ekonomik ihtiyaçlarıdır. Durum böyle olunca aileler öncelikli ihtiyaçlarına yönelmekte ve çocuklarını çalıştırma yoluna gitmektedir.

Göç kapsamında yazılan çalışmalarda, kırsal iticiliği ve kentin çekiciliğinden söz edilmektedir. Tarımsal yapının yetersizliği, topraksızlık ve Doğu ve Güneydoğu'da yaşanan güvenlik sorunu, Türkiye'de kırsal itici nedenleri olarak kabul görürken; istihdam, sağlık, eğitim, alt yapı gibi olanaklar kentlerin çekici yönünü oluşturmaktadır. Büyük kentlere akın eden insanların kentsel sektörde önemli toplumsal, ekonomik ve kültürel sorunlara yol açmaktadır. İstihdam, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve alt yapı gibi temel hizmetlerin temininde, hükümetler ve yerel yönetimler ciddi güçlüklerle karşılaşmaktadır (Yıldız, 2007: 62).

Kentsel alanda çocuk emeğini kullanan ailelerin büyük bir çoğunluğunun kırsal kökenli olduğu belirtilmiştir. Kırsal alandan göç eden ailelerin çocukları, aile iş gücünün bir parçası olarak sokaklarda çalışmaktadırlar. Çocukların emeğini, en çok gelir getiren alanda kullanmak, çoğu aile için bir zorunluluktan ileri gelmektedir. Ancak hayati zorunluluklar dışında da çocuğun çalıştırılması, onun toplumsallaşmasının ayrılmaz bir parçası olduğu görüşü, bugün Türk toplumuna egemen olduğu bildirilmektedir. Bu görüş, çocuğun yerinin okul olması görüşüyle çelişmektedir (Atauz, 1998: 71).

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (1995), çalışan çocukların çalışma ortamından, koşullarından, ilişkilerinden kaynaklanan risklerden korunmasını sağlayacak politikaları belirlemek ve bir eylem programı oluşturmak üzere IPEC projesi çerçevesinde ILO ile ortak bir araştırma yürütmüştür. Bu araştırmaya katılan çocukların %44,4'ü 15 yaş ve altındadır. Araştırmada çocukların büyük çoğunluğunun yaşadığı bölgede yoksullaşan, o bölgede yasama olanağı kalmayınca göç eden, ama yeni umutlarla ulaştığı ilde de tutunamayan ailelerden geldiği ifade edilmiştir.

Göç sorunundan en çok etkilenenlerin çocuklar olduğu söylenebilir. Göç eden ailelerin çocukları kente uyum sorunları, yabancılaşma ve çalışmak zorunda olmak gibi sorunlarla karşılaşmaktadır. Göç alan bölgelerde çocukların çalışmasından kaynaklanan

sorunlar yanında karşılaştıkları sorunlardan birisi de, öğrenci velilerinin okula ve öğrencilerinin eğitim sürecine karşı ilgisizliğidir. Kentlileşme sürecini tamamlayamayan ailelerde, temel sıkıntı kaynakları arasında ilk sırada yer aldığı düşünülen ekonomik sorunlar bazı durumlarda oldukça sık olarak, çocukları çalıştırmalarının bir nedeni olarak öne sürülmektedir. Kentlerde çok yaşanan çocuğun denetimi sorununa ailelerin ilgisizliği de eklenince başıboş ve eğitimi tercih etmek yerine çalışmayı cazip bulan çocuklar yetişmektedir.

2.7.3. Ailelerin Eğitim Düzeyi ve Tutumları

Çocukların çalışmalarının nedenlerinden biri de aile ortamındaki olumsuzluklar ve ailenin çocuğa sahip çıkmamasıdır. Sorunun çözümü bu nedenleri göz önüne alarak geliştirilecek hizmetlerle olanaklıdır. Bu hizmetlerin bir yandan aileye yönelmesi diğer yandan ise çocuğu ele alması ve bunları gerçekleştirmek için de uzman kurumların ve programların oluşturulması gerekmektedir. Aileler için aileye sosyal ve ekonomik yönden destek sağlayarak, sorunların çözümünde yardımcı olacak aile hizmetlerinin sağlanması, çocuklar için ise, farklı özellik ve sorunlara uygun olarak özel kurumların ve kurum dışı hizmetlerin geliştirilmesi önemlidir. Bu önlemlerin hem önleyici hem de ıslah edici özelliğe sahip olması gerekmektedir (Friedrich Ebert Vakfı, 1992: 18).

Çocukların çalışmaları salt ekonomik nedenlere ve onun sonuçları olan diğer nedenlere bağlanamaz: gerçek çok daha karmaşıktır. Çalışan çocuklar arasında okula devam ebeveynlerin eğitim durumlarıyla doğrudan ilişkilidir. Yetişkinlerin, eğitimin uzun ve kısa vadeli yararlarına ilişkin düşünceleri, çocukların okula devamları ve işgücüne katılımları açısından başlıca etkenlerden biri olmaktadır. Örneğin, birçok ülkede erkek çocuklara oranla kız çocukları arasında okula kayıt oranının düşük, okuldan ayrılma oranının ise yüksek olusunun nedeni budur. Beklenti, kız çocuklarının erken yaşta evlenecekleri ve ekonomik açıdan kocalarına bağımlı olacakları yönündedir. O nedenle çoğu ana- baba için kız çocukların eğitime yatırım yapmak anlamsızdır (Bequele ve Boyden, 1995: 59). Ailelerin sahip oldukları bu tutum çocuklar arasında çalışmayı teşvik ederken eğitimden uzaklaşmalarına neden olmaktadır.

Anne ve babaların eğitimli olması çocuğun okula devamını ve çalışma durumunu doğrudan etkilemektedir. Ailenin eğitim düzeylerinin yükselmesi çocuklarının çalışması olasılığını düşürmektedir (Suryahadi ve diğerleri, 2005: 358; Hussain ve Maskus, 2003: 1014; Rosati ve Rossi, 2001: 19; Ray, 2000: 570). Sokakta çalışan çocukların annelerinin yarısı okur-yazar değilken, %31,20'si ilkokul mezunu, %12,80'ni ise okur-yazardır. Babalar ise %55,20'si ilkokul mezunu, %18,40'ı okur-yazar, %13,20'si okur-yazar değildir (Türkmen ve İlik, 1994: 73-79). Çalışan çocukların %90'ının aileleri ilköğretim ve altı düzeyinde eğitim almışlardır. Geri kalan %10'luk kesim ise ortaokul seviyesinde eğitim almış ailelerdir (Suryahadi ve diğerleri, 2005: 358). Genelde tüm araştırmalardan ortaya çıkan sonuca göre anne babaların eğitim düzeyinin oldukça düşük olduğu söylenebilir. Düşük eğitim seviyesine sahip ailelerin çocukları daha çok çalışmaktadır (Goulart ve Arjun, 2007: 8; Tzannatos, 2003: 533). Bu durum eğitim ve bireysel kalkınma arasındaki ilişkiyi de açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Eğitimden yararlanma arttıkça bireyin sosyo-ekonomik düzeyi de gelişmektedir. Çalışan çocukların eğitimden daha az yararlanmaları hatta bazılarının hiç yararlanmaması onların ileriki yaşamları konusunda da bilgi vermektedir. Çalışan çocuk ailesinin ya da kendisinin ekonomik durumunu yükseltmek için çalışırken gelecekteki yaşantısı kaybolmakta ülkemizin geleceği kaybolmaktadır.

Çalışan çocukların ailelerinin eğitim düzeyleri, Türkiye ortalamasının altındadır. Baştaymaz (1990) tarafından Bursa'da çalışan çocuklar üzerine yapılan bir araştırmada çalışan çocukların anne ve babaların eğitim durumlarının düşük olduğu belirlenmiştir. Feymi (2007)'nin Bursa'da, 451 çocukla yaptığı araştırma, bilhassa çalışan çocuk annelerinin eğitim seviyesinin düşüklüğünün alarm verici boyutta olduğunu göstermektedir. Söz konusu araştırmada çocukların annelerinin % 59.8'inin okur-yazar olmadığı saptanmıştır. Gaziantep araştırmasında (Adaş ve Yıldız, 2007), okur-yazar olmayan annelerin oranı % 64,7; Vatandaş (2007)'in araştırmasında ise söz konusu oran % 69.9'dur. Babanın eğitim düzeyi anneye oranla yüksek olmakla birlikte, oranların pek iç açıcı olmadığı söylenebilir.

Bilgin (2009) tarafından Diyarbakır'da sokakta çalışan çocuklar üzerine yapılan bir araştırmada, çalışan çocukların, eğitim seviyesi genelde düşük ailelerden geldikleri bilenen bir gerçektir. Araştırma bulgularında; sokakta çalışan çocukların % 78.8'inin annelerinin okuryazar olmadıkları, % 14'ünün okur-yazar ancak herhangi bir okul

mezunu olmadıkları ve % 7.3'ünün de ilköğretim mezunu oldukları görülmektedir. İlköğretim mezunu olanların önemli bir oranı (% 6.8) da, ilkokul mezunu olduğu dikkat çekmektedir. Aynı şekilde çocukların babalarının % 43'ü ilköğretim düzeyinde (% 39.5'i ilkokul mezunu ve % 3.5'i ortaokul mezunu) bir diplomaya sahiptir. Babalarının % 19.8'i okur-yazar bile değildir. Lise düzeyinde bir öğretim kurumundan mezun olanların oranı ise % 4'tür. Geriye kalanlar ise, (% 29.3) okur-yazar ama herhangi eğitim kurumunda mezun değildirler. Bu veriler, sokakta çalışan çocukların % 53.6'sının babalarının hiçbir eğitim kurumundan mezun olmadıklarını göstermektedir.

Sokakta çalışan çocuklarla ilgili ülkemizde yapılan araştırma bulgularına göre çalışan çocukların annelerinin tamamına yakını çalışmazken çocuklarını sokakta çalıştırmaları söz konusudur (Friedrich Ebert Vakfı, 1992: 18). Bu durum çocukların çalışmasında toplumsal değer yargılarının rolü olduğunu göstermektedir. Aile bütçesinin yetersiz olduğu durumlarda çalışıp katkı sağlaması gereken kişi olarak anne değil çocuk uygun görülmektedir. Durum böyle olunca çocukların çalışmasını önlemeye yönelik çalışmaların ne kadar karmaşık olması gerektiği açığa çıkmaktadır.

Akşit ve diğerleri (2001), tarafından Adana, Diyarbakır ve İstanbul'da yapılan araştırmada, sokakta çalışan çocukların mevsimsel olarak mendil, çiçek, sakız, su, bilet ve diğer küçük şeyleri sattıkları ancak bazen tehlikeli aktiviteler içinde de yer alabildikleri, sokak çocuklarının ise genel olarak çöp topladıkları bulunmuştur. Araştırmada ayrıca, sokak çocukları ve sokakta çalışan çocukların %13'ünün hiç okula gitmemiş, %25'inin okulu bırakmış olduğu, okula devam edenlerin ise zor şartlarda okuduğu ve eğitimi gereksiz gördüğü, çalışma saatlerinin uzun ve düzensiz olduğu, eğitim ve gelir seviyesi düşük geniş ailelerden geldiği (ortalama hane halkı büyüklüğü 7-8) bulunmuştur.

Anne ve babaların eğitim düzeylerinin düşüklüğü ve geleneksel bakış açısından kurtulmamış olmaları aynı zamanda onların eğitimin insani ve toplumsal kalkınmaya olan katkısından bihaber olmalarına neden olmaktadır. Çocuğun eğitime devam etmesinin gelecekteki getirisinin çocukluktan itibaren çalışarak eve getireceği paradan daha fazla olacağını düşünememektedirler. Bu düşünce sonucunda çocuklara eğitimle ilgili yeterli desteği ve bakış açısını da kazandıramamaktadırlar.

Türk aile yapısını incelemeye yönelik olarak Atalay (1992) tarafından yapılan bir araştırmaya göre ailelere neden çocuk yaptıkları sorulduğunda verilen yanıtlar içerisinde “tarla ve ev işlerinde bize yardımcı olsunlar” diye ifadesi 2. sırayı almaktadır. Yani çocukların daha büyümeden çalışmaları gerektiği kararı aileleri tarafından verilmiştir.

Baştaymaz (2001) tarafından yapılan bir çalışmada kentlerde çok çocuklu aile reislerinin çalışma eğilimlerinin düştüğü tespit edilmiştir. Aile reisi, çalışan çocukların gelirlerini toplayan ve bunlarla ailenin geçimini sağlayan bir organizatör durumuna gelmektedir.

Ailelerin eğitim düzeylerinin düşük olması onların vasıflı işgücü olmalarını dolayısıyla da bir işte çalışma olanaklarını düşürmektedir. İş bulamama yoksulluğa o da çocukların çalışmasına neden olmaktadır.

2.7.4. Eğitim İle İlgili Nedenler

Eğitim, çocukların çalışmasını önlemenin en etkin yolu olmasına rağmen bazı durumlarda çocukların çalışmasını besleyen bir etmen olarak da karşımıza çıkabilmektedir.

Eğitimin maliyeti, ağırlıklı olarak gelişmekte olan ülkelerde hissedilen eğitim olanaklarının yetersizliği, kalitenin düşüklüğü, eğitim sistemine olan güvensizlik, eğitim sonrasında kazanılacak yeteneklerin sınırlı olması, eğitilmiş insanlarda gözlenen yüksek işsizlik oranı gibi eğitimle ilgili nedenler ailelerin çocuklarını çalıştırmalarını tercih etmelerine neden olmaktadır (Bakırcı, 2004: 24; Ray, 2000: Çolak, 1998: 65).

Çalışan çocukların genel olarak, çeşitli gerekçelerle eğitim sistemi dışına itilmiş olan çocuklardan oluştuğu bilinmektedir. Ancak bu itilmenin tek nedeni “yoksulluk” değildir. Bunun yanında çocukların arasında çeşitli nedenlerle eğitim kurumlarına karşı güvensizlik ve isteksizliğin de olduğu gözlenmektedir. Genellikle ilk bakışta, “okulda başarısızlık” olarak da algılanan bazı durumlarda; sonuna kadar okunmayınca, eğitim sisteminin hüner kazandırmaması, eğitim sisteminin iş piyasasının isteklerine uygun olmayışı, okumuş gençler arasında işsizliğin yüksek ya da yaşam düzeyindeki

düşüklüğün algılanması, eğitim kurumlarının çocuklar tarafından “sevimsiz” bulunması gibi birçok etken de söz konusu olabilmektedir. (Köksal ve Lordoğlu, 1993:8). Çocukların eğitim sisteminden beklentilerinin azalması çalışmaya yönelmelerinde önemli bir etken olarak dikkati çekmektedir.

Fişek (1994) tarafından yapılan bir araştırmada sokakta çalışan çocukların okul bırakma nedenlerinin başında “isteksizlik” ve “başarısızlık” % 57,9’luk bir paya sahiptir. Bu durum eğitimin her çocuğu kavrayamaması ve yönlendirememesi ile ilişkilendirilebilir.

Adaman ve Keyder (2005) tarafından yapılan bir araştırmaya göre, çalıştığı için okula devam etmeyen çocukların aileleri, çocuğun okula gönderilmesinin aile bütçesine yapacağı ilave masraflar dışında, okula gönderilen çocukların alacağı eğitimin niteliği hakkında kötümser olmalarına dair bir dizi neden sıralanmışlardır ve bunların en önemlisini de mahallelerindeki okullarda eğitim kalitesinin düşük olduğu oluşturmuştur. Dolayısıyla okullar arasında eğitim açısından farklar bulunduğu işaret etmişlerdir.

OECD 2000 yılından beri 15 yaş ve altı öğrencilerin okuma becerileri, matematik okuryazarlığı ve fen okuryazarlığı alanlarındaki becerilerini ölçmek amacıyla PISA (Uluslar arası Öğrenci Değerlendirme Sınavı) adı altında bir sınav yapmaktadır. Bu sınav ile, öğrencilerin öğrendiklerini okulda ve yaşamda ne denli uygulayabildiklerini, kullanabildiklerini, içselleştirebildiklerini, karşılaştıkları yeni durumlarda edindikleri bilgileri kullanarak tahmin, yargı ve sorgulama süreçleri geliştirme yetkinliklerini ölçmeyi hedeflemektedir.

Türkiye 2003, 2006 ve 2009 yıllarında PISA sınavına dahil olmuştur. 2009 yılında 35’i OECD ülkesi olmak üzere toplam 65 ülke bu sınava katılmıştır. Türkiye; 2006 yılında 30 OECD ülkesi arasında 29. sıradayken açıklanan 2009 sonuçlarına göre 35 OECD ülke arasında 32. sırada, yarışmaya katılan 65 ülke içinde 44. sırada yer almıştır. Değerlendirmeyi puana göre yaparsak 35 OECD üyesi arasında 800 tam puana göre fen bilimlerinde en yüksek puan 575, en düşük puan 415’tir. Türkiye fen bilimlerinde 454 puan ile 33. Sırada yer almıştır. Matematikte en yüksek puan 600, en düşük puan 415’iken, Türkiye 445 puan ile yine 33. sırada. Okuma-Anlama becerilerinde en yüksek puan 556, en düşük puan 314 iken, Türkiye 464 puan ile 32. sırada yer almıştır.

Türkiye 2003'ten 2009'a matematik, fen okuryazarlığı ve okuma becerisi puan türünün ortalamasını 433'ten 454'e yükseltmiştir. Ancak bu puan artışlarına rağmen Türkiye 35 OECD ülkesi içinde tüm puan türlerinde 31. sırada yer almaktadır. Bu sınav eğitim sistemimizin son yıllardaki durumunu değerlendirmeyi ve başka ülkelerle kıyaslamayı sağlamaktadır. Sonuçlar göz önüne alındığında ülkemizde eğitimin durumunun istenilen düzeyde olmadığı görülmektedir.

Ülkemizde çocuk işçiliğinin yaygın olmasının sebepleri arasında toplumun karşı geleneksel bakış açısı da yer almaktadır. Çocuğun çalışarak adam olabileceğini düşünen bu yaklaşım, çalışmanın çocuk eğitime olumlu etkiler yapacağı düşüncesinden kaynaklanır. Toplumda değer gören bu düşünce, çocuğun çalışmadan, hayatın zor yanlarını görmeden okumayacağı, adam olamayacağı inancındadır (Karaman ve Özçalık, 2007: 33).

Eğitimin kalitesi yükseltilerek okullaşmanın önündeki bu gibi engeller ortadan kaldırılabilir. Dünya Bankası tarafından pilot olarak uygulanan bir projeye göre, ilk olarak okullarını okula göndermek yerine çalıştırılan ailelere yiyecek yardımında bulunmuş, ardından bu ailelerin bulunduğu çevre okullara yatırımlar yapılarak okulun her açıdan kalitesi artırılmıştır. Proje sonucuna göre, okullara yapılan yatırımın yani eğitim kalitesinin artırılmasının çocukların çalışmasını önleyerek okullarını sağlamada aileye yapılan yardımdan daha etkili olduğu belirlenmiştir (Jafarey ve Lahiri, 2005: 395, 417)

Nedenleri ne olursa olsun, çocukların çalışmaları, eğitimden uzaklaşmalarına fiziksel ve ruhsal gelişimlerinin olumsuz etkilenmesinin yanı sıra çeşitli istismarlara uğramalarına neden olmaktadır. Çocuk emeğinin istismar edildiği bugünkü yapı, çalışan çocuklar konusunun köklü bir biçimde ele alınmasını, çalışan çocukların sorunlarının çözümü yolunda yol ve yöntemler bulunmasını, çocuk işçiliğine karşı mücadelede rolleri bulunan kişi, kurum ve kuruluşların çabalarını yoğunlaştırmalarını gerektirmektedir.

Çocukların çalıştırılmasını önlemenin bir yolu, çocuk işçiliğinin sona erdirilmesidir. Kısa erimli çalışmalarla birlikte, temel sorunların çözümü yönünde sosyo-ekonomik önlemlerin alınması; başka bir anlatımla sosyal ve ekonomik gelişmenin sağlanması, çocukların korunmasını amaçlayan yasal düzenlemelerin

uluslararası normlar dikkate alınarak, ülke gerçeklerine ve gereksinimine uygun olarak ve fakat uygulanabilecek, denetlenebilecek bir biçimde yeniden düzenlenmesi doğrultusundaki politikaların etkilenmesi ve alternatif politikaların üretilerek, yaşama geçirilmesi uzun erimli çalışmanın çerçevesini çizmektedir (Karabulut, 1996: 31).

Çocukların hızla büyümeleri ve yetişkin hale geçmeleri, onlarla ilgili önlemlerin bir an önce uygulamaya konulmasını zorunlu hale getirmektedir. Uzun erimli önlemler önemli ve vazgeçilmezdir ancak kısa erimli girişimler de zorunludur. Kız çocukları 3-4 yıl sonra evlendirilecek, erkek çocukları 5-6 yıl sonra askere gideceklerdir. Onlar için ne yapılacaksa hemen yapılmalıdır (Fişek, 1996: 26).

2.8. Çalışan Çocuklar, Eğitim ve Okul Yönetimine Düşen Görevler

Bireylerin yaşamlarını eğitim aracılığıyla geliştirdiği kabul edilen evrensel bir gerçektir. Eğitim, insanın bireysel, çevresel ve toplumsal yönden başarıya ulaşmasında temel araçtır. Ayrıca eğitim, toplumsal, bireysel ve ekonomik kalkınmanın itici gücü olarak tüm sektörleri etkilemektedir (Alkan, 2001: 398). Erken yaşlarda bireyin içinde bulunduğu çevre ve sağlanan eğitimin niteliği onun gelecekteki yaşam kalitesini belirleyecek iyi bir vatandaş olmasını sağlayacaktır. Kalkınmış bir toplumun eğitilmiş bireylerden oluştuğu düşünüldüğünde eğitime gerekli önem verilmeli ve toplumun gereksinimlerine göre sürekli gelişimi sağlanmalıdır.

İnsanı istendik davranışlarla donatmak, yani eğitmek, çağlar boyunca en önemli amaç olmuştur. Günümüzde bu olgu, gittikçe karmaşık duruma gelmekte ve etkisi daha da yoğun bir biçimde hissedilmektedir. İnsanın davranışları geçerli ve güvenilir bir yönde gelişmedikçe, özlenen bir yaşam biçimine ulaşılması söz konusu değildir. İnsan en somut ve yalın ilişkilerden, en soyut ve karmaşık ilişkilere dek her türlü süreçle iç içe olabilir. Devleti yönetecek, fabrikaları planlayacak, kuracak, işletecek, ürünleri dağıtacak, tüketecek, doğayı işleyecek, ondan ürün alacak, yuva kuracak, okul, yol, baraj yapacak, ya da tüm bunları ortadan kaldıracak, nesne ve olgularla ilgili sorun çıkaracak, ya da ortaya çıkan sorunları çözecek olan insandır. Böyle olunca insanı tutarlı davranışlarla, yani problem çözücü bilgi ve becerilerle donatmak zorundayız. Bu da ancak eğitimle olabilir (Sönmez, 2001).

Çocuğun ailesinden sonra ilk karşılaştığı sosyal çevre okuldur. Okulun başarısı ya da başarısızlığı tüm yaşamını etkilemektedir. Bu nedenle okul, öğrencileri üzerinde gerekli tanıma ve yönlendirme çalışmalarına özen göstermelidir. Bununla birlikte disiplin sorunu yaşayan, devamsızlık yapan, derslerinde başarısız olan öğrenciler üzerinde gerekli önlemleri almakla sorumludur. Okulun çocuğun eğitime yönelik alacağı kararlar onların davranış bozukluklarının önlenmesini de sağlayacaktır (Ereş, 2009: 91).

Gelişmiş ülkelerde, gelişmişliğin ölçüsünü belirleyen en önemli etmenlerden biri eğitime verilen önceliktir. Eğitimin bu denli önem kazanmasının nedeni sadece bireye kazandırdıkları değil, uzun dönemde topluma sağladığı yarar ve olumlu dışsallıklar yaymasıdır.

Eğitime yapılan yatırım, hem kişisel hem de ortak kazançlar getirmektedir. Daha iyi eğitim görmüş yetişkinlerin iş bulabilmesi, bulduğunda da ortalamanın üstünde gelir elde etmesi nispeten daha kolaydır. Bu durum elbette ülkeler ve eğitim düzeyleri arasında değişiklik gösterir. Tüm ekonomi çapındaki etkileri ölçmek zor olmakla birlikte göstergeler insan sermayesinin ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Eğitim düzeyi artan toplumlarda eğitim bireylerin davranışlarında olumlu gelişmeler sağlamaktadır (Heinrich ve Hildebrand, 2005:14; Kruguer ve Lindahl, 2001: 1107). İnsan kaynağının sosyal gelişmeye olan etkisi büyüktür. Eğitim, kişi başına geliri, çevre bilincini ve sağlık düzeyini yükseltmesi; suç oranını, eşitsizliği azaltması demokrasinin gelişimine ve siyasi istikrara katkı sağlaması açısından da devletin ihmal edemeyeceği kadar önemli bir görevidir.

Bireyin eğitime yapılan yatırım sosyo-ekonomik ve politik gelişmenin sağlanması bakımından önemlidir. Bireyin geliştirilmesinin, verimliliği artırmanın özellikle eğitimi geliştirerek, ekonomik ve sosyal gelişmeye önemli katkılarda bulunabileceğinin bilinerek insana yatırım konusunda daha duyarlı olunmalıdır. Gelir düzeyi yüksek ülkelerde insan sermayesi temel üretim faktörüdür. İnsana yapılan eğitim yatırımı ekonomiyi iki şekilde etkiler. Birincisi, eğitime yapılan yatırım nüfusun eğitim düzeyini artırır ki bunun ürünü de daha fazla bilim insanı, mühendis, doktor vs. demektir. Bu durum yeni teknolojilerin üretilmesi, yarar sağlayacak ve kar getirecek yeniliklerin uygulanması açısından ekonomik büyüme üzerinde etkilidir. Bu olayı

Schumpeter ilkesine (teknolojik değişim süreci piyasa ekonomilerinin en önemli itici gücüdür) benzetebiliriz. İkinci olarak ise eğitim, bilgiyi edinme ve başkaların aktarma, okuma, yazma ve temel hesaplamayı insanlara edindirdiğı için de ekonomik büyümeyi etkilemektedir (Heinrich ve Hildebrand, 2005: 15; Ünal, 1996: 170-181; Kavak ve Burgaz, 1994: 29). Bu yüzden eğitim sadece bireysel yarar sağlayan bir araç değil aynı zamanda kamuya da yarar sağlayan bir olgudur.

Ailenin olduğı gibi toplumun da daha iyi bir yaşam seviyesine ulaşmasında çocuk ve gençlerin önemli bir yeri vardır. Çocukları, yakın gelecekte toplum yaşantısında önemli görevler alacak bireyler olarak düşündüğümüzde onların en iyi şekilde yetiştirilmeleri için gerekli tüm olanakların sağlanması gerekmektedir (ILO, 1995:9).

Boratav (2004) tarafından İstanbul ve Anadolu'nun sınıf profillerinin araştırıldığı bir çalışmada kentlerde yaşayan işsizlerin %20,6'sının herhangi bir eğitim almamış, %48,6'sının ise ilkokul mezunu olduğu belirlenmiştir. Yüksek nitelikli ücretlilerin %63,9'u en az bir üniversite mezunudur. Yine yüksek nitelikli ücretliler arasında eğitim almamışlar bulunmazken ilkokul mezunlarının oranı ise sadece %8,3'tür. Üniversite mezunlarında ise bu oran %2,9'dur.

Eğitim düzeyi bir yandan doğrudan doğruya bir refah göstergesi, bir yandan da sınıf atlayabilmenin ana yollarından biridir. Bir sosyal sınıftan diğere geçişi sağlayan en önemli etmen eğitimidir. Çünkü eğitim, düşük gelirli kesimin nitelik ve becerilerini artırarak onların kendilerine olan güvenlerini artırarak rekabetçi bir ortamda nitelikli iş bulabilmelerini sağlamaktadır. Eğitim hizmetlerinin bütün öğrencilere aynı kalitede ve bütün öğrencilerin kolayca erişebileceğı şekilde verilmesine özen göstermekle ve bu sayede fırsat eşitliği sağlayarak gelir bölüşümü önemli ölçüde iyileştirilebilmektedir.

Gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkeler artan nüfusla birlikte yaşam ve refah düzeylerini yükseltme gayretlerini yoğunlaştırmışlardır. Bu amacı gerçekleştirmek için insan gücü, finansman, teknoloji, hammadde ve donanım gibi mevcut kaynaklarını en yüksek faydayı sağlayacak biçimde kullanmayı yani verimliliği arttırmayı hedeflemişlerdir. En fazla ve kaliteli üretime en düşük maliyetle ulaşma amacı, çalışanların teknolojik yeniliklere paralel olarak bilgi ve beceri düzeylerini de arttırmalarını gerektirmektedir. Böylece eğitim, her toplumda olduğu gibi bilgi

toplumunda da stratejik bir önem kazanmaktadır. Üretim faktörlerinden işgücünün niteliğini arttırmak ve bu niteliğe uygun bir işte kullanmak kalkınma-eğitim ikilisinin en önemli özelliğini yansıtmaktadır. Çünkü işgücünün eğitilerek artırılması verimliliği ve kaliteli üretimi de arttıracaktır (Çetintaş ve Başel, 1999: 105).

Eğitime yapılan yatırımların ekonomik faydalarından başka sosyal ve kültürel de birçok faydaları bulunmaktadır. Öncelikle eğitilmiş olan bir toplum, başka milletlerin egemenliğine girmeyi kolay kolay kabul etmez. Yani, siyasal bağımsızlık düşüncesi toplumda eğitimle yaygınlaşır ve toplum kimliğini kaybetme tehlikesine maruz kalmaz. Sürekli gelişen ve yenilenen teknolojiye uyum sağlama ve yeni bilgilere ulaşma yeteneği bireye eğitimle kazandırılır ve ülke böylece geri kalmaktan korunmuş olur (İnaç ve diğerleri, 2006: 66).

Öğrenci başarısını, okulun kontrolü dışındaki etmenlerin, daha çok öğrencinin aile kökeni ve sosyo-ekonomik durumunun belirlediği, okulun bütçesi, politikaları ve öğretmenin özelliklerinin ikincil derecede önemli olduğu, yani öğrencinin kendisiyle birlikte getirdiklerinin öğrencinin başarısında birincil derecede önemli olduğu (Coleman,1966:3-8) görüşü bir dönem eğitim alanında kuvvetle savunulmuş olmasına rağmen, okulların etkililiğini savunan pek çok araştırmacı tarafından yanlışlanmıştır (Balcı, 2001:104). Toplumsal sınıf ile okul başarısı arasında bağ olduğu açıktır ancak pek çok okul bu bağı zayıflatır, hatta zayıflatmıştır. Okullarda uygun koşullar oluşturulduğu takdirde öğrencilerin başarılarında önemli katkılar meydana getirilebilir (Teddlie ve Reynold, 2001: 56). Okulların öğrenci başarısını artırmak ve dezavantajlı gruplara fırsat eşitliğini sunmak için yapmaları gerekenler vardır ancak öğrenci başarısı ne sadece sosyo-ekonomik durum ile ne de sadece okulların etkililiğine bağlanabilir. Bu durumda okulların, öğrenci başarısını artırmak için, tüm öğeleri ile üzerine düşen görevleri yapması gerekirken hükümetler de ailelerin sosyo- ekonomik durumlarını iyileştirme yönünde politikalar geliştirmelidirler.

Zorunlu eğitimin ücretsiz olarak sunulması, gelir düzeyi düşük ailelere burs ve kredi sağlanması, yoksul kesimlerin de eğitim olanaklarından yararlandırılması gibi uygulamalarla alt gelir seviyesindeki ailelerin çocuklarının da toplumda yükselme olanağı elde edebilmesi, eğitimin gelir paylaşımının daha adil yapılması açısından

büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda eğitim sosyal adalet ve fırsat eşitliği ilkelerinin gerçekleşmesinde etkili bir araç olabilir (Gylfason ve Zoega, 2003: 1-22).

Çocukların en azından temel eğitim olarak bilinen ilköğretimden yararlanmaları gerekmektedir. İlköğretimin amaç ve görevleri, milli eğitimin genel amaç ve temel ilkelerine uygun olarak; her çocuğa iyi bir vatandaş olmak için gerekli temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıkları kazandırmak; onu milli ahlak anlayışına uygun olarak yetiştirmek; her çocuğu ilgi, istidat ve kabiliyeti yönünden yetiştirerek hayata ve üst öğrenime hazırlamaktır (Sönmez, 1998: 6). İlköğretim, sahip olduğumuz kültürün geliştirilmesi ve gelecek nesillere aktarılmasında; çağın şartlarına uygun olarak yaşam kalitesinin yükseltilmesinde; demokratik bir toplum oluşturulmasında temel teşkil eder (Arı, 2003:102).

İlköğretim dönemi temel bilgi, beceri ve alışkanlıkların kazandırıldığı bir aşama olmasının yanında, bireyin hem eğitim yaşantısının, hem de genel yaşamının temellerinin atıldığı en önemli dönemdir. 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununa göre Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları'ndan biri de bireyleri ilgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamaktır (mad.2). Ancak bu kanuna rağmen zamanının çocuğunu sokakta çalışarak geçiren, eve yorgun döndüğü için ders çalışamayan, arkadaş çevresinde dışlanma olasılığı olan çalışan çocukların bu amaçlara ulaşamama gibi bir dezavantajları vardır.

Çocuğun çalışmasının en büyük riski onun eğitim olanaklarından yoksun kalmasıdır. Çalışan çocukların okulu terk oranları oldukça yüksektir (Dessy ve Knowless, 2007: 15). Yoksulluk nedeniyle ailelerin, çocuğun eğitim masraflarını karşılayamaması, çocuğun okula devamını engellemekte; yeterli eğitim alamaması aile bireyleri gibi çocuğun da gelecekte donanımsız yetişkin ve düşük gelirli vasıfsız işgücü olmasına neden olmakta, bu durumda yoksulluk kısır döngüsüne yol açmaktadır (Goulart ve Bedi, 2007: 2; Karaman ve Özçalık, 2007: 38; Taş ve diğerleri, 2002: 411; Akşit, Karancı ve Gündüz-Hoşgör, 2001; Caesar-Leo, 1999: 76,80). Çocukları çalışma yaşamından uzak tutmak için en etkin araç, onları eğitim sistemine dahil etmektir.

İnsana yapılan yatırımın, yatırımların uzun vadede, ancak en garantili sonuç vereni olduğu bilinmektedir. (Hazan ve Berdugo, 2002: 826; Karaman ve Özçalık, 2007: 38).

TÜİK (2006) verilerine göre çalışan çocukların % 84,7'si bir okula devam ederken, % 15,3'ü okula devam etmemektedir. 6-17 yaş grubunda çalışan çocuk sayısı 958 bin kişidir. 6-17 yaş grubunda bulunan 16 milyon 264 bin çocuktan % 5,9'u ekonomik bir işte çalışmakta, bir başka ifadeyle istihdam edilmektedir (958 bin kişi). Türkiye genelinde 6-17 yaş grubunda istihdam edilen çocukların %47,7'si kentsel, %52,4'ü kırsal yerlerde yaşamaktadır. İstihdam edilen çocukların % 66'sını erkek, %34'ünü kız çocukları oluşturmaktadır. Çalışan çocukların %31,5'i bir okula devam ederken, %68,5'i öğrenimine devam etmemektedir. Okula devam eden 6-17 yaş grubundaki çocukların %2,2'si ekonomik bir işte çalışırken, okula devam etmeyen çocukların %26,3'ü çalışmaktadır.

UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı) Raporuna göre Türkiye, insani gelişme endeksinde 177 ülke arasında 84'üncü olmuştur. Eğitim endeksinde ise 104. sıradadır. Eğitim alanında kamu harcamalarında 105. sırada, gençler arasında (15-24 yaş) okur-yazarlık sıralamasında ise yine 177 ülke arasından 85. Sıradadır. İnsani gelişme, bir ülkenin, insanların kapsamlı özgürlükler çerçevesinde, uzun ve sağlıklı yaşamlar sürmesine olanak sağlayacak şekilde, gelişmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, insani gelişme, bireylerin önlerindeki fırsatların zenginleştirilmesi ve kapasitelerinin artırılması yoluyla, hayatlarını değer verdikleri şekilde yaşayabilmesine ve temel insan haklarını kullanabilmesine olanak sağlayan bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Bu verilere bakıldığında zaman ülkemizde hem insani gelişmişlik hem de eğitim alanında yapılması gereken pek çok şeyin olduğu görülmektedir. Özellikle kamu harcamalarından eğitime yapılan yatırımın düşüklüğü kaliteyi olumsuz etkilemektedir.

Bir çocuğun herhangi bir işte bir saat çalışması onun akademik başarısını %4, ev işlerinde bir saat çalışması akademik başarısını %5 oranında düşürmektedir (Goulart ve Beddy, 2007: 11). Bazı aileler tarafından ev işi yapmak çalışmak olarak nitelendirilmemekle beraber araştırma sonucunun da gösterdiği gibi her iki istihdam şekli de çocuğun akademik başarısı üzerinde etkilidir. Heady (2003) tarafından yapılan

bir çalışmada da çalışan çocukların akademik başarılarının çalışmayan çocuklarınkine oranla düşük olduğu belirlenmiştir.

Çocuğun çalışarak geçirdiği her “bir” saat onun okulu bırakma olasılığını %1,6 oranında artırmaktadır. Yine günde bir saat çalışması herhangi bir dersten başarısız olma olasılığını %10 artırmaktadır (Rosati ve Rossi, 2001: 19-23). Gunnarsson ve diğerleri (2006) tarafından 10 ülkede yapılmış bir araştırmaya göre, çocuğun dışarıda bir saat çalışması Matematik dersi notunu %10, Fen Bilgisi dersi notunu %15 oranında düşürmektedir. Bu araştırmaların da gösterdiği gibi çocukların çalışmaları onların öğrenme güçlüğü yaşamalarına neden olmaktadır. Bunun nedeni okula devamlarının sürekli olmaması olabileceği gibi sokakta okula karşı kabul edilen olumsuz önyargıdan etkilenmeleri, ders çalışmaya zaman bulamamaları, akranları arasında dışlanma ve fiziksel engel olarak yorgunluk sayılabilir. Okul dışı araştırma yapamayan ve ders çalışmayan öğrenci zihinsel olarak da akranlarından geri kalma tehlikesi ile karşı karşıya kalabilir.

Demir (2001) tarafından “Sokakta Çalışan Çocukların Başarısız Olma Nedenleri ve Verimli Çalışma Becerileri” isimli araştırmada, sokakta çalışan çocukların kendilerine özgü bazı özelliklerinden dolayı okulda başarılı olamadıklarını ve bu nedenle okulu bıraktıklarını ortaya koymuştur. Bu özellikler aileye ilişkin bazı özellikler olabildiği gibi okula ilişkin özellikler de olabilir. Aileye ilişkin özellikler üzerinde en çok durulan özellik, aile bireylerinin düşük eğitim düzeyine ve okula karşı olumsuz tutuma sahip olmalarından dolayı öğrenciye ders çalışma ve güdüleme açısından yeterli desteği sağlamamalarıdır. Bu öğrenciler evde uygun ders çalışma ortamı bulamadıkları gibi nasıl ders çalışacaklarını da bilememektedirler.

Çalışan çocukların yaşamlarının ileri devrelerinde de devam edecek olan dezavantajları sonucu daha az yetenekli, daha az çalışkan ve okula devamlarının de daha az olduğu görülür (Bequele ve Boyden, 1995: 5). Çalışan çocuklar, alanyazında okul başarısı açısından “risk altındaki çocuklar” ya da “dezavantajlı çocuklar” olarak adlandırılmaktadırlar. Bunun nedeni çalışan çocukların okulda başarılı olmalarını dolayısıyla okulu bitirmelerini engelleyen bazı sosyal ve çevresel özelliklere sahip olmalarıdır. Risk grubu çocuklar arasında okulu bırakma oranının çok yüksek olduğu görülmektedir. Okulu bırakma nedenleri, yoksulluk, ailenin çocuk ve dersleri ile

ilgilenmemesi, ailenin okula karşı olumlu tutuma sahip olmaması, akademik başarının düşük olması, disiplin sorunları, çocuklarda özgüvenin düşük olması şeklinde sıralanabilir. Bütün bu özelliklerden dolayı çalışan çocuklar okula dezavantajlı bir konumda başlarlar ve diğer öğrencilerin seviyesine gelebilmek için daha fazla çalışmaları gerekir ya da yardıma gereksinim duyabilirler (Bulut ve Gürkan, 2007: 42).

Eğitimsizlik sorunu çalışan çocukların en büyük sorunlarından biridir ve yoksulluğu da yaratan temel etkenler arasındadır. Eğitim almamış bir bireyin geleceği sınırlanmakta, donanımlı bir birey olup, yoksulluğu aşması neredeyse olanaksız hale gelmektedir. İkinci olarak çalışan çocukların ekonomik olarak etkin olmaları yetişkin işgücüne olan gereksinimi azaltmakta onların iş olanaklarını daraltmaktadır. Böylece çocukların çalışması yetişkinlerin istihdam durumunu da olumsuz etkilemektedir.

Çocukların sokakta ya da herhangi başka bir işte çalışmalarının onların eğitimleri üzerine olumsuz etkileri vardır. Çalışma süresi çocuğun okula devam etmesini engelleyebilir, çocukların çalışma yaşamlarında çok yorulmaları okula gidememelerine, ödevlerini yapamamalarına ve sınıfta başarısız olmalarına neden olabilir, çocukların çalışma ortamının özellikleri (özellikle sokakta çalışma durumlarında) çocuğun eğitime ilişkin tutumunu olumsuz yönde etkileyebilir (Guarcello ve diğerleri, 2008: 257; Suryahadi ve diğerleri, 2005: 365; Nambissan, 2003: 112; Özcebe, 2001: 288; Rosati ve Rossi, 2001: 3; Rammohan, 2000: 86; Fişek, 1994: 27; Fyfe, 1998: 24; Kumaş, 1993:103).

Kolaç ve diğerleri (2006) tarafından pazarda çalışan çocuklar üzerine yapılan bir çalışmada deneklerin %37.1'i okula devam etmemektedir. Çocukların haftalık ortalama çalışma süreleri 5-6 gündür. Oto ve diğerleri (1998) tarafından yapılan ve Diyarbakır sokaklarında çalışan çocukların sosyo-demografik özelliklerinin ortaya konması hedeflendiği bir araştırmada çocukların % 32'sinin okula devam etmediği belirlenmiştir.

Alp ve diğerleri (2000) tarafından yapılan bir başka çalışmaya göre sokaklarda çalışan çocukların %19,4'ü yedi yaşın üzerinde olmasına rağmen okur -yazar değildi. Halen %50'si ilköğretime devam ederken, %12,2'si 5 yıllık eğitimini tamamlamıştı. Çalışma nedenlerinin çoğunluğu (%72,9) ekonomik sorunlardı. Annelerin %67,6'sı, babaların %16'sı okur-yazar değildi. Çırak ve Çivitçi (2004) tarafından bir başka araştırmaya göre ise anne-babalarının eğitim durumlarına bakıldığında, annelerinin

%61.64'ünün okur-yazar olmadığı, %23.97'sinin ilkokul mezunu ve %1.37'sinin de ortaokul mezunu olduğu; babalarının %17.81'inin okur-yazar olmadığı, %56.16'sının ilkokul mezunu, %7.53'ünün ortaokul mezunu, %4.11'inin de lise mezunu olduğu görülmektedir. Bu araştırmaların tamamı birbirini doğrular niteliktedir ve çalışan çocukların ebeveynlerinin eğitim durumlarının düşük olduğunu göstermektedir.

Şişman (2006), sokakta çalışan çocukların durumlarını belirlemek, sorunlarını saptamak ve çözüm önerileri sunmak amacıyla yaptığı çalışmada 5-14 yaşları arasında 185'i erkek 13'ü kız toplamda 198 çocukla ile betimsel bir çalışma yapmıştır. Çocukların %65,2'sinin yaşı 11 ve üzerinde; %93,4'ü erkek ve %6,6'sı kızdır. Çocuklardan %81,8'inin okuluna devam etmesine rağmen %11,2'sinin okul çağında olmasına rağmen okula gitmediği belirlenmiştir.

Karataş ve diğerleri (1994) tarafından Antalya sokaklarında çalışan çocuklar üzerinde yapılan araştırmada çocukların ilkokula devam edenlerin oranı %42.2, ilkokulu mezunlarının oranı %25, ilkokulu terk edenlerin oranı %14.1, hiç okula gitmeyenlerin oranı %6.2 olarak saptanmıştır.

Her yönden sağlıklı yetişmiş bir çocuk, gelecekte yaratıcı, üretici, çok yönlü düşünebilen, yaratıcı ve bilimsel problem çözme gücü yüksek, etkili iletişim kurabilen kendisi ve çevresiyle barış içinde yaşayabilen, gizil güçlerini en etkili bir biçimde kullanabilen, kendisini gerçekleştirmiş mutlu bir yetişkin, hak ve sorumluluklarını bilen nitelikli bir vatandaş olacaktır. Sağlıklı yetişmiş çocuk değer yaratmaya adaydır. Toplumun gelişebilmesi, sağlıklı bireylerden oluşması ile mümkündür. Sağlıksız ve nitelikli eğitimden yoksun çocuk ise, toplumun mutsuzluk kaynağıdır ve gelişmesini önleyecek en önemli etmendir (Senemoğlu, 2001; 1).

Bloom (1964)'a göre, çocuklarda 17 yaşına kadar olan zihinsel gelişimin %50'si 4 yaşına, %30'u 4 yaşından 8 yaşına, % 20'si ise 8 yaşından 17 yaşına kadar oluşmaktadır. Çocuğun ilk yaşlarda dar ve sınırlı bir uyarıcı çevreden, zihinsel gelişim açısından zengin bir uyarıcı çevreye geçişi 20 derecelik bir zekâ farkı yaratmaktadır. Bloom'a göre bu fark, bir çocuk için ilerideki meslek hayatında işçi olmak ile profesyonel bir meslek sahibi olmak arasındaki fark gibidir. Ayrıca yine Bloom tarafından irdelenen araştırma sonuçlarına göre, çocukların 18 yaşına kadar gösterdikleri başarının %33'ü okul öncesindeki, %42'si ilköğretim devresindeki %25'i

ise ortaöğretim devresindeki başarıları ile açıklanabilmektedir. Eldeki bulgular bize, öğrencilerin orta öğretim ve yüksek öğretim kademesindeki başarı farklılıklarının büyük bir kısmının okulöncesi ve ilköğretim dönemlerindeki öğrenmeleri ve eğitimleri ile ilgili olduğunu göstermektedir (Bloom, 1964: 72-110). Eğitim görmesi gerekirken sokaklarda çalışmak zorunda kalan çocuklar erken yaşlarda edinmesi gereken bilgi ve beceri ve tutumları edinmemekte ailesinden aldıkları yoksulluğu devam ettirmek zorunda kalmaktadırlar.

Sokakta çocuğun kimlik kazanması bakımından uygun özdeşimler kurabileceği modellerle karşılaşma şansı çok az olmakla birlikte, çocuk ve ergenlerde öğrenme daha çok model alma yoluyla gerçekleşmektedir. Çocuklar birçok bilgi, beceri, tutum ve tavırları çevrelerindeki yetişkinleri ve akranlarını gözleyerek, onları model alarak öğrenirler. Başarıya ilişkin performans standartlarını geliştirmede, ahlâk değerlerini oluşturmada kendi davranışlarını kontrol etmede, kendilerini ödüllendirme ve cezalandırmada çevrelerinde gözledikleri yetişkinleri, lider olan akranlarının davranışlarını model alırlar. Çalışan çocuklar, kendileri gibi, bilişsel gelişim bakımından sınırlı bir çevrede yetişmiş kişilerin öğrenme ve problem çözme yollarını, başarı standartlarını ve sınırlı ahlâk değerlerini gözleyerek öğrenecek ve bu özellikleri kendisi de içselleştirecektir. Sonuç olarak, bazı istendik öğrenmelerin yanı sıra büyük ölçüde bu sektörün istenmedik olumsuz özelliklerini öğrenecek ve kişiliğinin bir parçası haline getirecektir (Senemoğlu, 2001; 5). Bu araştırma sonuçlarına göre, bireylerin yaşamında 0-18 yaş arasında özellikle de okulöncesi ve ilköğretim döneminde bireyin içinde bulunduğu çevrenin ve bu çevrede kazandığı yaşantıların, kısacası aldığı eğitimin onun sonraki yaşamını biçimlendirmede büyük bir öneme sahip olduğu görülmektedir.

Eğitime ve çalışan çocuklara yapılacak yatırım ve yardım çocuklarının çalışmasını azaltacak önemli bir etki yapacaktır (Chaudhuri ve Dwibedi, 2007: 45). Çocuk işçiliğinin yüksek olduğu ülkelerde eğitimin kalitesinin düşük olduğu belirlenmiştir. Eğitimin niteliğinin düşük olması getirilerinin de düşük olmasına neden olmakta ve ailelerin çocuklarının eğitime yatırım yapmalarını isteksizleştirmektedir (Emerson ve Knabb, 2006: 414; Dessy ve Vencatachellum, 2004: 396). Eğitim yerine aileler çocuklarının çalışarak eve para getirmesini ve küçük yaşlarda bir meslek sahibi olmalarını yeğlemektedirler.

Eğitim her şeyden önce bir planlama sorunudur. Gelecek kuşakların eğitiminin toplumsal olarak benimsenmiş bir değerler sistemi içerisinde ele alınması gerekmektedir. Bu değerler sistemi her toplumda kendi eğitim kurumlarınca planların ve şekillendirilir (Adem, 1993:1). Bu nedenle okullarımızda çevrinin ve toplumun gereksinimlerine göre eğitim olanakları oluşturulmalıdır.

182 Nolu ILO Sözleşmesinin 7. Maddesine göre her üye, çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılmasında eğitimin önemini dikkate alarak etkin ve belli bir zamanla sınırlı şu önlemleri alır:

- a) Çocukların en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğine dahil olmalarının önlenmesi,
- b) Çocukların en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinden uzaklaştırılmaları, sosyal uyumları ve rehabilitasyonları için gerekli ve uygun doğrudan yardım sağlanması,
- c) Çocukların en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinden uzaklaştırılmaları için ücretsiz temel eğitim ve mümkün ve uygun olduğu takdirde mesleki eğitim sağlanması,
- d) Özel olarak riskli durumda bulunan çocukların belirlenmesi ve onlara ulaşılması,
- e) Kız çocuklarının özel durumunun dikkate alınması.

ILO'nun tespitlerinde de görüldüğü gibi çocukları iş yaşamından ve onun olumsuzluklarından uzak tutmanın en etkili yolu onları eğitim sistemine dahil etmektir. Sadece zorunlu temel eğitim süresinin 1997 yılında 5 yıldan 8 yıla yükseltilmesiyle bile pek çok çocuğun okullaşması sağlanmıştır. TUİK verilerine göre Türkiye genelinde 6-14 yaş grubunda okula devam eden çocuk sayısı Ekim 1994'de 9 milyon 478 bin (%86,6) iken bu sayı Ekim 1999'da 10 milyon 493 bin (%87,9)'e, 2006 yılında ise 11 milyon 533 bin (%92,4)'e yükselmiştir.

Çocukların çalışmasını ortadan kaldırmanın en etkili yolu kuşkusuz zorunlu eğitimidir (ILO, 1996: 35). Okula devam etmeleri çocukları tüm gün ya da uzun süreli çalışmaktan uzaklaştırmaktadır. Ülkemizde de zorunlu eğitimin 1997 yılında 5 yıldan 8 yıla çıkarılmasıyla çalışan çocukların oranında düşme yaşanmıştır. TUİK verilerine göre 6-14 yaş grubunda okula devam eden çocukların, Ekim 1994'de %3.9'u ekonomik işlerde çalışırken bu oran Ekim 1999'da %2.6'ya, 2006 yılında ise %1,7'ye düşmüştür. 6-14 yaş grubunda okula devam etmeyen çocukların, 1994'de %39.8'i ekonomik işlerde çalışırken bu oran 1999'da %22,9'a, 2006 yılında ise %13,1'e düşmüştür.

BM Çocuk Hakları Bildirgesinin 7. ilkesinde “Çocuk, eğitimle aynı amaçlara yönelik oyun ve eğlenme konusunda tüm olanaklarla donatılır; toplum ve kamu makamları çocuğun bu haktan yararlanma olanaklarını artırmaya çaba gösterir” denmektedir.

UNESCO'nun Herkes İçin Eğitim çalışmaları 1990 yılında Tayland'da yapılan Dünya Konferansıyla başlatılmış olup, bu konferansta herkes için eğitim hedefleri belirlenmiştir. Konferanstan 10 yıl sonra bu süre içinde gerçekleştirilen çalışmaların değerlendirilmesi amacıyla 2000 yılında Dakar, Senegal'de bir Dünya Eğitim Forumu düzenlenmiştir. Yapılan değerlendirmeler herkes için eğitim hedeflerine istenilen ölçüde erişilemediğini göstermiş ve Forum tarafından bu hedeflere ulaşılması için yapılması gereken faaliyetleri belirten "Dakar Eylem Çerçevesi" kabul edilmiştir. Eylem çerçevesinde belirlenen hususların 2015 yılına kadar gerçekleştirilmesi planlanmaktadır.

1. En başta dezavantajlı gruplar olmak üzere erken çocukluk bakımı ve eğitiminin iyileştirilmesi ve yaygınlaştırılması,
2. Kız çocukları, zor durumda olan çocuklar ve etnik azınlık gruplarına dahil çocuklar başta olmak üzere bütün çocukların 2015 yılına kadar kaliteli, zorunlu ve parasız bir ilköğrenime erişmelerinin ve tamamlamalarının sağlanması,
3. Bütün gençlerin ve yetişkinlerin uygun öğrenme ve yaşam becerileri programlarına eşit erişimleri sağlanarak öğrenme ihtiyaçlarının karşılanması,
4. Kadınlar başta olmak üzere 2015 yılına kadar yetişkin okur-yazarlığı konusunda yüzde 50 oranında iyileşmenin ve bütün yetişkinlerin temel eğitim ve sürekli eğitime eşit erişimlerinin sağlanması.
5. İlköğretim ve orta öğretimde cinsiyete dayalı eşitsizliklerin 2005 yılına kadar ortadan kaldırılması ve kızların kaliteli bir temel eğitime tam ve eşit erişimi ve başarısı üzerinde yoğunlaşarak 2015 yılına kadar cinsler arasında tam bir eşitliğin sağlanması,
6. Özellikle okur-yazarlık, aritmetik ve temel yaşam becerileri konusunda tanınan ve ölçülebilir öğrenme sonuçlarının herkes tarafından elde edilmesi için bütün yönleriyle kaliteli eğitimin geliştirilmesi ve mükemmelliğin sağlanması.

1997 yılında çıkan 8 yıllık Kesintisiz Zorunlu Temel Eğitim Yasası çocuklar açısından çok olumlu bir gelişme olmuştur. Eğitim, çocukları çalışma yaşamının dışında tutmanın en etkin aracıdır. Günde en az 6 saat okula devam eden çocuk eğitim almasının yanı sıra okula devam ettiği süre boyunca da sokağın olumsuz etkilerinden uzak kalacaktır. İktidarların görevi bir yandan çocukları çalışmaya zorlayan yoksulluğu ortadan kaldırmak, bir yandan da çocukların eğitime ulaşmasını sağlamaktır. Eğitimin kalitesinin ve ulaşılabilirliğinin sağlanması, toplumsal bilinç ve duyarlılığın artırılması çok temel bir ihtiyaçtır

Çalışan çocuklar sorununa 8. Beş Yıllık Kalkınma Planında yer verilmiş ve bu sorun bir bütün olarak ele alınmıştır. Planda, çocuk işçiliğinin temel nedenlerine yönelik olarak, ailelerin gelir düzeylerinin artırılması, ailelere sosyal refah ve sosyal koruma sağlanması, yoksul aileler için eğitimin maliyetinin azaltılması, eğitimin kalitesinin ve ulaşılabilirliğinin artırılması, sekiz yıllık zorunlu eğitimin tam olarak uygulanması ve çocuk işçiliği ile doğrudan ilgili bir husus olarak mesleki eğitim programının gözden geçirilerek geliştirilmesi hususları yer almıştır. Ayrıca kalkınma planında mevzuatın uluslar arası standartlara uygun olarak düzenleneceği belirtilmiştir.

Bütün bu yasal, yönetsel düzenlemeler ve yapılan araştırmalarda ortaya çıkan çarpıcı sonuçlar çocukların eğitim gereksinimlerinin karşılanması için eğitim kurumlarına yükümlülükler getirmektedir.

1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununda belirtilen Milli Eğitimin Temel İlkelerinden olan Yönelme ve Fırsat ve İmkan Eşitliği ilkeleri göz önünde bulundurularak çalışan çocukların eğitim durumları değerlendirildiğinde sadece kanunda belirtilen bu maddeleri yerine getirmek adına dahi olsa Milli Eğitim Bakanlığının ve eğitim kurumlarının yapması gerekenler vardır.

1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununda belirtilen 13 ilkeden Yönelme, Fırsat ve imkan eşitliği ilkeleri doğrultusunda çalışan çocukların eğitim gereksinimlerinin eğitim kurumları tarafından belirlenmesi ve buna yönelik önlemlerin alınarak onların eğitim olanaklarından tam ve eşit bir şekilde yararlanmaları sağlanmalıdır denilmektedir. Her vatandaşın zorunlu eğitim hakkından yararlanması hatta daha sonraki dönemlerde de ve yardım edilmesi, eğitim de fırsat ve imkan

eşitliğinin sağlanması eğitime ulaşmada engellerin kaldırılması Milli Eğitim Bakanlığının görevleri arasındadır.

Milli Eğitim Temel Kanununun 6. maddesinde belirtilen “Yöneltme” ilkesi gereğince “Fertler, eğitimleri süresince, ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda çeşitli programlara veya okullara yöneltilerek yetiştirilirler.” İlköğretimde yöneltme ilkesi özellikle çalışan çocuklar için büyük önem taşımaktadır. Çünkü bu çocuklar akranlarına göre eğitimde geri kalma riski taşımakta, okula devam etmeme eğilimleri olmakta, eğitimden beklentileri ve eğitime karşı tutumları farklılıklar göstermektedir. Bu çocuklar okul dışında geçen zamanlarını hatta okula devam etmeleri gereken zamanlarını çalışarak geçirdikleri için onlar için öncelik zorunlu eğitimi bir an önce tamamlayıp çevrenin de etkisiyle okul hayatından bir an önce uzaklaşıp tamamen ekonomik etkinlikte bulunmak olabilir. Bu durumda okullarımız tarafından yapılması gereken onlar için okulu daha çekici bir hale getirip, zorunlu eğitim sonrası için başta mesleki ve teknik eğitim olmak üzere ilgi ve yeteneklerinin belirlenerek bir üst öğrenime yönlendirilmeleridir.

Milli Eğitim Temel Kanununun 8. maddesinde belirtilen “Fırsat ve İmkan Eşitliği” ilkesi gereğince “Eğitimde kadın, erkek herkese fırsat ve imkan eşitliği sağlanır. Maddi imkanlardan yoksun başarılı öğrencilerin en yüksek eğitim kademelerine kadar öğrenim görmelerini sağlamak amacıyla parasız yatılılık, burs, kredi ve başka yollarla gerekli yardımlar yapılır.” denilmektedir.

Ayrıca Eğitim Hakkının, Çocukların Korunmasının ve Çocuk İşçiliğinin Yasal ve Yönetmelik Boyutu başlığı altında ayrıntılı bir şekilde açıklanan Çocuk Koruma Kanununun 4. ve 5. maddelerine göre de çocukların korunması amacıyla eğitim olanaklarının geliştirilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Çocukların çalışma hayatından çekilerek, tamamen eğitime yönlendirilmeleri, ailelerin bilgilendirilerek, onların bu konudaki tutumlarının değiştirilmesi ile mümkündür. Çocuğun sokakta yaşayacağı istismar, eğitim hakkından yeterince yararlanamamanın getirdiği ve getireceği olumsuzluklar, çocuğun eğitsel eksikliklerinin giderilmesi için ailede alınacak önlemler ve yardımlar gibi konuların okul yönetimleri tarafından aile ile paylaşılması için düzenli olarak çalışan çocukların aileleri ile

görüşmeler yapılmalıdır. Bu görüşmeler için aile davet edildiğinde gelmediği durumlarında gerekirse veli ziyaretleri de yapılabilir.

Şişman (2006) tarafından sokakta çalışan çocukların yaşam koşulları ve gelecek beklentilerini belirlemek için yapılan bir araştırmada sokakta çalışan çocukların boş zamanlarının çoğunu televizyon seyretmekle, spor yapmakla ya da müzik dinlemekle geçirdiği belirlenmiştir. Ancak çocuklar sinema, tiyatro, konser gibi kültürel etkinliklerin içinde genel olarak yer almamakta, kitap, dergi gazete okumamaktadır. Sonuçlar olarak sokakta çalışan çocukların, yaslarının gerektirdiği oyunlar, sportif ve kültürel etkinlikler için yeterli boş zamanı bulamadıklarını ya da buldukları boş zamanlarda kendilerini geliştirecek etkinliklerin içinde yer alamadıklarını göstermektedir. Bu durum çocuğun kişiliğini özgürce geliştirme olanaklarını da kısıtlamaktadır. Gelişme çağındaki bir çocuğun sanatsal, sportif ve kültürel etkinliklerden uzak kalmasının bedensel, duygusal ve toplumsal gelişimi üzerinde olumsuz etkileri vardır. Çocukların bu eksikliklerinin giderilmesi başka kurumlara devredilemeyeceği için okul yönetimleri tarafında çalışan çocuklar için onların gereksinimleri doğrultusunda sosyal, kültürel ve sportif etkinlikler düzenlenerek gelişimlerine yardımcı olunmalıdır.

Eğitim sistemi, sağlık sistemi gibi devletten beklenen temel görevlerden birisidir. Fırsat eşitliğini sağlamak amaç edinildiğinde, ilk müdahale edilmesi gereken alanlardan birisi eğitim sistemidir. Eğitim sisteminin fırsat eşitliğini sağlama amacı doğrultusunda düzenlenmesi toplumsal ve ekonomik alanda önemli sonuçları olacaktır. Böylece, toplumda bireyler arası ekonomik ve sosyal eşitsizlik azalacak, dezavantajlı gruplar ve bireyler toplumsal ve ekonomik gerilikten kurtulma olanağı bulabileceklerdir. Tamamen kendi sorumluluğu dışında olarak yoksul bir ailede doğmuş olan çalışan çocuklara eğitim fırsatından yararlanma ve böylece gelecekte iyi bir gelir elde edebilme fırsatının verilmesi gerekmektedir. Bu, eğitim sistemindeki düzenlemeler sayesinde olabileceği gibi sadece okullar boyutunda yapılabilecek çalışmalarla da olabilir. Böylece, eğitimde fırsat eşitliği yaratılarak sınıflar arasındaki geçişkenliğin artırılması da sağlanabilir.

Çalışan çocuklar için eğitimde fırsat eşitliği dendiği zaman akla ilk gelen konu olarak eğitim imkanı sunmanın ötesinde anlam kazanarak bireylere yetenek ve

zekalarını optimum düzeyde geliştirme fırsatı vermek anlamına da gelmektedir. Bu nedenle, eğitim kurumları bireyin ilgi ve yeteneklerini ortaya çıkarabildiği ve geliştirebildiği oranda fırsat eşitliği sağlamış olacaktır (Özden, 1999: 20-32).

Milli Eğitim Temel Kanununda belirtilen İlköğretimin Amaç ve Görevleri bölümünde, Türk Milli Eğitimin Temel Amaçlarına ve Temel İlkelerine uygun olarak,

1. Her Türk çocuğuna iyi bir vatandaş olmak için gerekli temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıkları kazandırmak; onu milli ahlak anlayışına uygun olarak yetiştirmek,

2. Her Türk çocuğunu ilgi, istidat ve kabiliyetleri yönünden yetiştirerek hayata ve üst öğrenime hazırlamaktır (Mad:23) denilmektedir. Bu madde gereğince de eğitim olanaklarından yoksun kalmış çocukların eksikliklerinin giderilmesi için okullar boyutunda çözüme yönelik uygulamalar geliştirilmelidir denebilir.

Bireyin eğitimine yapılan yatırım sosyo-ekonomik ve politik gelişmenin sağlanması bakımından önemlidir. Bireyin geliştirilmesinin, verimliliği artırmanın özellikle eğitimi geliştirerek, ekonomik ve sosyal gelişmeye önemli katkılarda bulunabileceğinin bilinerek, insana yatırım konusunda daha duyarlı olunmalıdır.

Bireyleri toplumun bir parçası olabilmeleri için gerekli olan bilgi, beceri ve tutumu kazandırmayı amaçlayan ilköğretim aynı zamanda bireyleri bir üst öğrenime de hazırlamaktadır. Ancak zamanlarının çoğunu çalışarak geçiren çocuklar acaba temel eğitimleri için gerekli olan hedeflere ne kadar ulaşabilmektedirler? Çalıştığı için zorunlu eğitim çağında olup da okula devam edemeyen ya da yine aynı nedenle başarısız olan öğrenciler için okul yönetimi tarafından eğitsel ve sosyal içerikli telafi programları hazırlanması sayesinde bu öğrencilerin eksiklikleri giderilebilir. Bu sayede çalışan çocukların okula devamları için bir fırsat sağlanmış olur.

Çalışan çocukların devam ettikleri sınıflarda akranlarına göre daha geride olmaları kuvvetle olasıdır. Eğitsel olarak daha geriden devam eden çocuklarda psiko-sosyal açıdan da bazı sorunlarla karşılaşılabilir. Bu sorunların giderilmesi için uygulanabilecek bir yol olan telafi eğitimi çalışan çocuk sayısının fazla olduğu okullarda çalışan çocukların tamamının katıldığı derslerle yapılabileceği gibi

bireyselleştirilmiş öğretim şeklinde de planlanabilir. Planlama okulun ve öğrencilerin durumuna göre farklılıklar gösterebilir.

Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Kurumları Yönetmeliği 7/e maddesinde “Öğrencilerin başarılarını artırmak ve eğitim-öğretimin niteliğini geliştirmek amacıyla yetiştirme kursları ile etüt saatleri düzenlenebilir” denilmektedir. Bu maddeden de açıkça anlaşılabilmektedir ki eğer çocukların eğitsel ihtiyaçları olduğu düşünülüyorsa onlar için ders saatleri dışında kurslar açılabilir.

Milli Eğitim Bakanlığı ve UNICEF tarafından yürütülen proje kapsamında Telafi Eğitimi Programı düzenlenmesine karar verilmiştir. Telafi eğitimi, 10–14 yaş grubunda olup çeşitli sebeplerle okula hiç kaydolmamış, okula devamı sağlanamamış veya öğrenimlerini zamanında yaşitlarıyla birlikte yapamamış çocuklara, ilköğretim okullarının uygun sınıflarına devam edebilecek yeterlilikleri kazandırıp bu çocukların ilköğretime devamlarına fırsat tanıyacaktır. Bu yanıyla telafi eğitimi, yoğunlaştırılmış bir müfredat sunarak, çocukların yaşlarına, öğrenme gereksinimlerine ve yeterliliklerine uygun bir sınıfa dahil olarak, örgün eğitime dönmelerine yardımcı olacaktır. Bu uygulama ile eğitim dışında kalmış çocuklara fırsat ve imkan eşitliği sunulabilecektir.

Çalışan çocukların eğitsel eksikliklerinin giderilmesi amacıyla telafi eğitimi dışında uygulanabilecek bir diğer çözüm de kaynaştırma eğitimidir. Kaynaştırma eğitiminde amaç herkese eşit eğitim olanağının verilmesidir. Kaynaştırma eğitimi dendiğinde akla ilk gelen engelli öğrencilerin eğitimi olmakla birlikte yaşitlarına oranla herhangi bir fiziksel ya da zihinsel engeli olmamasına rağmen eğitimde geri kalmış çocuklar için de kullanılabilecek bir uygulamadır.

Çalışan çocukların eğitsel eksikliklerinin yanında özellikle zaman yetersizliğinden kaynaklanabilecek olan sosyal, sportif ve kültürel eksiklerinin olması da olasıdır. Okullar çocukların bu konudaki eksikliklerinin giderilmesi için çeşitli etkinlikler düzenleyerek öğrencilerin eksikliklerinin giderilmesine çalışmalıdırlar. Bu konuda Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Kurumları Yönetmeliği 7/d maddesinde, “Öğrencilerin bedensel ve ruhsal bakımdan sağlıklı olarak gelişmeleri için sosyal, kültürel ve sportif etkinliklere yer verilir” denilmektedir.

Telafi eğitimlerinden ya da kaynaştırma eğitimlerinden önce öğrencilerin eğitsel eksiklerinin belirlenip elde edilen verilere göre eğitsel etkinliklerin planlanması gerekmektedir. Öğrencilerin eğitsel eksikliklerinin belirlenmesi için esas alınacak ölçütler öğrencinin seviyesine ve ilköğretimin amaçlarına göre belirlenir. 27.8.2003 tarihli, 25212 sayılı Resmi Gazetede ve 2563 sayılı Tebliğler Dergisinde yayınlanan Türk Millî Eğitiminin amaç ve ilkeleri doğrultusunda İlköğretimin Amaçları;

- a) Öğrencilerin ilgi ve yeteneklerini geliştirerek onları hayata ve üst öğrenime hazırlamak,
- b) Öğrencilere, Atatürk ilke ve inkılâplarını benimsetme; Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na ve demokrasinin ilkelerine, insan hakları, çocuk hakları ve uluslar arası sözleşmelere uygun olarak haklarını kullanma, başkalarının haklarına saygı duyma, görevini yapma ve sorumluluk yüklenebilen birey olma bilincini kazandırmak,
- c) Öğrencilerin, millî ve evrensel kültür değerlerini tanımalarını, benimsemelerini, geliştirmelerini bu değerlere saygı duymalarını sağlamak,
- d) Öğrencileri, kendilerine, ailelerine, topluma ve çevreye olumlu katkılar yapan, kendisi, ailesi ve çevresi ile barışık, başkalarıyla iyi ilişkiler kuran, iş birliği içinde çalışan, hoşgörülü ve paylaşmayı bilen, dürüst, erdemli, iyi ve mutlu yurttaşlar olarak yetiştirmek,
- e) Öğrencilerin kendilerini geliştirmelerine, sosyal, kültürel, eğitsel etkinliklerle millî kültürümüzü benimsemelerine ve yaymalarına yardımcı olmak,
- f) Öğrencilere bireysel ve toplumsal sorunları tanıma ve bu sorunlara çözüm yolları arama alışkanlığı kazandırmak,
- g) Öğrencilere, toplumun bir üyesi olarak kişisel sağlığının yanı sıra ailesinin ve toplumun sağlığını korumak için gerekli bilgi ve beceri, sağlıklı beslenme ve yaşam tarzı konularında bilimsel geçerliliği olmayan bilgiler yerine, bilimsel bilgilerle karar verme alışkanlığını kazandırmak,
- h) Öğrencilerin becerilerini ve zihinsel çalışmalarını birleştirerek çok yönlü gelişmelerini sağlamak,

- i) Öğrencilerin kendilerine güvenen, sistemli düşünebilen, girişimci, çağdaş teknolojileri etkili biçimde kullanabilen, plânlı çalışma alışkanlığına sahip estetik duyguları ve yaratıcılıkları gelişmiş bireyler olarak yetiştirmek,
- i) Öğrencilerin ilgi alanlarının ve kişilik özelliklerinin ortaya çıkmasını sağlamak, meslekleri tanıtmak ve seçeceği mesleğe uygun okul ve kurumlara yöneltmek,
- j) Öğrencileri derslerde uygulanacak öğretim yöntem ve teknikleriyle sosyal, kültürel ve eğitsel etkinliklerle kendilerini geliştirmelerine ve gerçekleştirmelerine yardımcı olmak,
- k) Öğrencileri ailesine ve topluma karşı sorumluluk duyabilen, üretken, verimli, ülkenin ekonomik ve sosyal kalkınmasına katkıda bulunabilen bireyler olarak yetiştirmek,
- l) Doğayı tanıma, sevmeye ve koruma, insanın doğaya etkilerinin neler olabileceğine ve bunların sonuçlarının kendisini de etkileyebileceğine ve bir doğa dostu olarak çevreyi her durumda koruma bilincini kazandırmak,
- m) Öğrencilere, bilgi yüklemek yerine onlarda zekâyı ve yaratıcı düşüncüyü ortaya çıkarmak, onlara bilgiye ulaşmanın yöntem ve tekniklerini öğretmek,
- n) Öğrencileri bilimsel düşünme, çalışma ve araştırma alışkanlığına yöneltmek,
- o) Öğrencilerin, sevgi ve iletişimin desteklediği gerçek öğrenme ortamlarında düşünsel becerilerini kazanmalarına, yaratıcı güçlerini ortaya koymalarına ve kullanmalarına yardımcı olmak,
- ö) Öğrencilerin kişisel ve toplumsal araç-gereci, kaynakları ve zamanlarını verimli kullanmalarını, okuma zevk ve alışkanlığı kazanmalarını sağlamaktır.

Bu amaçların gerçekleşmesinde en büyük sorumluluk öğretmenlere düşmekle birlikte onları harekete geçirici ve planlayıcılar okul yöneticileridir.

BÖLÜM 3

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu araştırma tarama türü nitel bir çalışmadır ve sokakta çalışan çocukların eğitim ihtiyaçları ve bu ihtiyaçlara yönelik okul yönetimlerinin gerçekleştirdikleri uygulamalarla ilgili varolan durumun betimlenmesi amaçlanmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından yapılan bir araştırmaya göre (Ankara B. B. Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar Merkezi Faaliyet Raporu, 2009) sokakta çalışan çocukların yoğunlukta olduğu ilçe olan Altındağ ilçesindeki ilköğretim okulları, zorunlu eğitim çağında olup, aynı zamanda da sokakta çalışan çocuklar ve çocukların velileri oluşturmaktadır. Ankara ilinde bulunan sokakta çalışan çocuk sayısı bilinmemektedir. Evrende bulunan ilköğretim okulu sayısı ise 72’dir.

Araştırma örneklem üzerinde yapılmıştır. Okul, çalışan çocuklar ve veli örnekleme belirlenirken amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme tekniği kullanılmıştır. Çalışma yapılacak okullar belirlenirken “en fazla sokakta çalışan öğrencisi bulunan okul” ölçütü, çalışan çocukların örnekleme belirlenirken örnekleme ölçütü olarak “sokakta çalışan çocuk” ölçütü, veli örnekleme belirlenirken ise “çocuğu sokakta çalışan veli” ölçütü kullanılmıştır.

Ankara Büyükşehir Belediyesi Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar Merkezi 2009 yılı verilerine göre sokakta çalışan çocukların yoğunlukta olduğu 12 İlköğretim Okulu bulunmaktadır. Araştırma bu 12 okulda yapılmış olup isimleri şöyledir.

1. Polis Amca İlköğretim Okulu

7. Tandoğan İlköğretim Okulu

2. Hıdırlıktepe İlköğretim Okulu	8. Atilla İlköğretim Okulu
3. Çalışkanlar İlköğretim Okulu	9. Seymenler İlköğretim Okulu
4. Milli Müdafaa İlköğretim Okulu	10. İhsan Sungu İlköğretim Okulu
5. Yahya Galip İlköğretim Okulu	11. Yeni Hayat İlköğretim Okulu
6. Yıldırım Beyazıt İlköğretim Okulu	12. Ulus İlmeclis İlköğretim Okulu

Çalışmanın yapıldığı 12 okuldan 12 okul yöneticisi, bu okullarda kayıtlı olan sokakta çalışan 86 öğrenci ve 16 veli araştırmaya katılmıştır. Okullarında kayıtlı olan ve aynı zamanda da sokakta çalışan çocukları belirlemiş olan 2 okuldan alınan isim ve telefon bilgileri yardımıyla velilere ulaşılmıştır. Araştırmaya katılan okul yöneticilerinden 10 tanesi okul müdürü, 2 tanesi müdür yardımcısıdır.

Verilerin Toplanması

Zorunlu eğitim çağında olup da sokakta çalışan çocukların eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesi amacıyla gözlenebilir olan eğitim ihtiyaçları gözlem yapılarak, gözlenebilir olmayan eğitim ihtiyaçları ve kişisel bilgiler ise sokakta çalışan çocuklar ile görüşme yapılarak toplanmıştır. Görüşmeler ve gözlem, araştırmacı tarafından hazırlanmış olan görüşme ve gözlem formları aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Öğrenci görüşme ve gözlem formları yapılandırılmış sorulardan oluşmuştur. Gözlem ve görüşme formlarındaki sorular, ilköğretimin amaçları göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır. Gözlem ve görüşme formlarının hazırlanması aşamasında altı akademisyen ve iki sınıf öğretmenin görüşleri alınmıştır. Soruların anlaşılabilirliğini belirlemek amacıyla sokakta çalışmakta olan dört çocuk ile görüşme yapıldıktan sonra görüşme formlarına son şekli verilmiş ve araştırmacı tarafından veriler yüz yüze görüşme yapılarak ve gözlemler ile toplanmıştır.

İlköğretim okullarında sokakta çalışan çocukların eğitim gereksinimlerine yönelik okul yönetimi uygulamalarının neler olduğunun belirlenmesi amacıyla öncelikli olarak alanyazın taraması yapılarak çalışan çocukların eğitim ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik uygulanabilecek olan okul yönetimi uygulamaları belirlenmiş ve bu bilgilere göre hazırlanmış olan görüşme formuna akademisyen görüşleri alınarak son

şekli verilmiştir. Veriler araştırmacı tarafından görüşme formları yardımıyla okul yöneticileri ile yüz yüze görüşme yapılarak toplanmıştır.

Velilerin çocuklarını çalıştırma nedenlerini belirlemek amacıyla sokakta çalışan çocuğu bulunan veliler ile görüşme yapılmıştır. Veli görüşme formunda bulunan soru açık uçlu olarak hazırlanmıştır.

Öğrenci Görüşme Formunda bulunan ilk 6 soru öğrencinin kişisel bilgilerini ve eğitim durumunu belirlemeye yönelik olarak hazırlanmıştır. 7, 8, 9, 10, 11, ve 12. sorular öğrencilerin sokakta yaptıkları işi, çalışma zamanlarını, kazanılan paranın nasıl değerlendirildiğini ve çocukların çalışmaya karşı tutumlarını belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. 13, 14, 15, 16, 17, 18 ve 19. sorular çocukların ailelerinin ekonomik, sosyal ve eğitim durumlarını belirlemeye yönelik olarak sorulmuştur. 20. ve 21. sorular çocukların sokakta çalışma esnasında herhangi bir istismara uğrayıp uğramadıklarını ve istismarın niteliğini belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. 22. soru sokakta çalışmanın meydana getirebileceği hastalıklar göz önüne alınarak sağlık sorunlarını belirlemek amacıyla sorulmuştur. 23. soru sokakta çalışan çocukların zamanla sokak çocuğu olma olasılıkları düşünülerek sokakta geceleme durumlarını belirlemek amacıyla sorulmuştur. 24. soru ise çocuklarının ailelerinin eğitim yardımından yararlanıp yararlanmadıklarını belirlemek amacıyla sorulmuştur.

Öğrencilerin eğitim ihtiyaçlarını belirlemek için görüşme formunda 16 soruya yer verilmiştir. Bu sorular 2563 sayılı Tebliğler Dergisinde yayınlanan Türk Milli Eğitiminin Amaç ve İlkeleri doğrultusunda İlköğretimin Amaçlarına göre hazırlanmıştır. 1. Soru öğrencilerin temizlik alışkanlıklarını ve bu konuda eğitim ihtiyaçlarını belirlemek amacıyla sorulmuştur. 2. soru öğrencilerin trafik kurallarına uyma konusundaki eğitim ihtiyaçlarını belirlemek amacıyla sorulmuştur. 3. ve 4. soru öğrencilerin doğayı sevme, koruma ve çevreyi koruma bilincine sahip olma konusundaki eksikliklerini belirlemek amacıyla sorulmuştur. 5.ve 6. sorular öğrencilerin yaşadıkları toplumda ve çevrelerinde olan olayları takip etme durumlarını ve okuma alışkanlıklarını belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. 7. soru öğrencilerin çalışma ve araştırma alışkanlığını kazanma durumlarını belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. 8. Soru öğrencilerin sorumluluk bilinci kazanma durumlarını belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. 9. ve 10. sorular çocukların ders çalışmaları için gerekli olan uygun

ortam ve zamana sahip olma durumlarını belirlemek amacıyla sorulmuştur. 11. soru çocukların aile bireylerine yardımcı olup olmadığını ve aile içinde sorumluluk bilincine sahip olma durumunu belirlemek amacıyla sorulmuştur. 12. ve 17. sorular çocukların geleceğe yönelik amaçlarının ve vizyonlarının olup olmadığını ve bir üst eğitim kurumuna hazırlanma durumlarını belirlemek amacıyla sorulmuştur. 13. ve 14. sorular çocukların ülkesinde, komşu ve diğer ülkelerde yaşanan olayları takip etme durumlarını belirlemek amacıyla sorulmuştur. 15. soru çocukların çalışmaktan ve okuldan arta kalan zamanlarını verimli değerlendirme durumlarını belirlemek amacıyla sorulmuştur. 16 soru, çocukların sigara alışkanlıklarını belirlemek amacıyla sorulmuştur.

Çocukların eğitim ihtiyaçlarının gözlem yapılarak belirlenebileceği durumlarda gözlem formu kullanılmıştır. Gözlem formu 7 sorudan oluşmaktadır. Gözlem formu, öğrencilerin okuduğunu anlama, kendini ifade edebilme, Türkçeyi doğru, düzgün ve etkili kullanabilme, karşısındaki dinleme, temizlik, bir ortama giriş ve çıkışlarda uyulması gereken görgü kurallarına uyma konularındaki eğitim ihtiyaçlarını belirlemeye yönelik olarak sorulan sorulardan oluşmaktadır. Görüşme formunda okuduğunu anlama becerisini ölçmeye yönelik olan soruda öğrencinin devam ettiği sınıf düzeyinde, MEB tarafından öğrencilere ücretsiz olarak dağıtılmış olan Türkçe ders kitaplarından alınmış okuma metinleri okutulmuş, ardından çocuklara okudukları metnin ana fikri sorulmuştur. Metnin ana fikrini tam olarak anlama durumları az, orta veya çok olarak yorumlanmıştır. Karşısındakinin sözünü kesmeden dinleme konusundaki eğitim ihtiyacını belirlemek için çocuklara ayrıca bir dinleme etkinliği düzenlemeye gerek duyulmamış araştırmacının veri toplama sürecinin başından itibaren öğrenci ile kurduğu iletişim dikkate alınarak dinleme durumu az, orta ya da çok olarak değerlendirilmiştir.

Okul Yöneticisi Görüşme Formu 7 sorudan oluşmaktadır. Sorulardan 2 tanesi açık uçlu olarak hazırlanmıştır. Diğer sorular kapalı uçludur. Görüşme formundaki 1. ve 2. soru okul yönetimleri tarafından çalışan çocukların sayılarının ve hangi öğrenciler olduğunun belirlenme durumlarını belirlemek amacıyla sorulmuştur. 3 soru okul yönetimlerinin sokakta çalışan çocuklarla ilgili yaşadıkları sorunları belirlemek amacıyla sorulmuştur. 4. soru çalışan çocukların eğitim gereksinimlerinin giderilmesi amacıyla okul yönetimlerinin telafi eğitimi düzenleme durumlarını, bu eğitimlerin nasıl ve kimler tarafından verildiğini belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. 5. soru çalışan çocukların sportif ve kültürel gereksinimlerinin giderilmesi amacıyla okul yönetimlerinin kültürel

ve sportif etkinlikler düzenleme durumlarını belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. 6. soru okul veli ilişkilerinin ve işbirliğinin sağlanma durumunu belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. Bu soruda ayrıca nasıl sorusuna da yanıt aranmıştır. 7. Soruda okul yöneticilerinin sokakta çalışan çocuklarla ilgili MEB'den beklentileri belirlenmeye çalışılmış ve açık uçlu olarak sorulmuştur. Bu soru ile ayrıca MEB'den beklentisi olmayan okul yöneticilerinin neden beklentileri olmadığı da belirlenmeye çalışılmıştır.

Görüşme sırasında velilerden ve okul yöneticilerinden izin alınarak görüşmelerin ses kaydı alınmış aynı zamanda da formlara işlenmiştir.

Verilerin Çözümlemesi

Araştırma verilerinin çözümlemesi amacıyla gözlem sorularında ve kapalı uçlu olarak sorulan görüşme sorularında frekans ve yüzdelik dağılımlar kullanılmıştır. Katılımcıların verdikleri yanıtlar anlamı kolaylaştırmak için tablolaştırılmıştır. Açık uçlu olarak sorulan sorularda betimsel çözümleme yapılmıştır. Bu çözümleme yaklaşımında görüşmelerden aynen aktarımlar yapılmıştır. Ayrıca yeterli veri düzeyine ulaşıldığı durumlarda, neden ve nasıl sorularını açıklayabilmek amacıyla ayrıntıya inilmeye çalışılmıştır. Bu aşamada tümevarımcı çözümleme tekniği kullanılmıştır. Bu amaçla yapılan görüşmeler deşifre edilerek ana noktalar belirlenmiştir.

BÖLÜM 4

BULGULAR ve YORUM

Bu bölümde sokakta çalışan çocukların eğitim gereksinimlerinin belirlenmesi ve buna yönelik okul yönetimi uygulanmalarının değerlendirilmesi amacıyla uygulanan görüşme ve gözlem formları ile toplanan verilerin analizinden elde edilen bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir.

4.1. Sokakta Çalışan Çocukların Kişisel Bilgileri İle İlgili Bulgular ve Yorum

Sokakta Çalışan Çocukların Yaşları

Tablo1

Çalışan çocukların yaşlarına ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

Yaş	f	%
8 yaş	9	10,4
9 yaş	5	5,8
10 yaş	6	6,9
11 yaş	12	13,9
12 yaş	24	27,9
13 yaş	27	31,3
14 yaş	3	3,4
Toplam	86	100

Araştırmaya katılan öğrencilerin yaşları incelendiğinde, %10,4'ünün 8 yaşında, %5,8'inin 9 yaşında, %6,9'unun 10 yaşında, %13,9'unun 11 yaşında, %27,9'unun 12 yaşında, %31,3'ünün 13 yaşında ve %3,4'ünün 14 yaşında olduğu belirlenmiştir. Yüzdelikler incelendiğinde öğrencilerin büyük bir kısmının 11,12 ve 13 yaşlarında oluşturduğu görülmektedir (%73,25). Bu verilere göre çocuklar küçük yaşlarda sokaklarda çalışmaya başladıkları söylenebilir. Bu bulgular Şişman (2004), Aksit ve diğerleri (2001), Konanç (1992), Ender (1991) tarafından yapılan araştırma bulguları ile koşutluk göstermektedir.

Çalışan Çocukların Devam Ettikleri Sınıflar

Tablo 2

Çalışan çocukların devam ettikleri sınıflara ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

Sınıf	f	%
1. sınıf	1	1,16
2. sınıf	7	8,14
3. sınıf	6	6,98
4. sınıf	6	6,98
5. sınıf	11	12,79
6. sınıf	25	29,07
7. sınıf	24	27,91
8. sınıf	6	6,98
Toplam	86	100

Çocukların devam ettikleri sınıflar incelendiğinde, öğrencilerin %1,6'sının 1.sınıf, %8,14'ünün 2. sınıf, %6,98'inin 3. sınıf, %6,98'inin 4. sınıf, %12,79'unun 5.

sınıf, %29,07'sinin 6. sınıf, %27,91'inin 7. sınıf, %6,98'inin ise 8. Sınıfta oldukları belirlenmiştir. Yüzdelikler incelendiğinde 5., 6., ve 7. sınıfların yüzdeliklerin büyük bir kısmını oluşturduğu görülmektedir (%69,77).

Çalışan Çocukların Cinsiyetleri

Tablo 3

Çalışan çocukların cinsiyetlerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

Cinsiyet	f	%
Kız	9	10,47
Erkek	77	89,53
Toplam	86	100

Çocukların cinsiyetleri incelendiğinde kızların yüzdesi %10,47 erkeklerin ise %89,53 olarak belirlenmiştir. Yüzdeliklere göre erkeklerin oranı kızlara göre fark edilir derecede fazladır. Bu bulgu, Şişman (2006) ve Güngör (2008) tarafından çalışan çocuklar üzerine yapılan araştırmalarla da koşutluk göstermektedir. Sokakta çalışan kız çocuk oranının az olmasının nedeni sokak koşullarının kızlar için daha zor olması ve ailelerin kız çocukların sokaklarda çalışmasına karşı olumsuz tutuma sahip olmaları ile açıklanabilir.

Çalışan Çocukların Başarı Durumları

Tablo 4

Çalışan çocukların başarı durumlarına ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

Zayıf not alma durumu	f	%
Karnesinde zayıf notu olmuş	82	95,35
Karnesinde zayıf notu olmamış	4	4,65
Toplam	86	100

Çalışan çocuklara eğitim yaşantıları boyunca karnelerinde hiç zayıf notları olup olmadığı sorulduğunda, öğrencilerin %95,35'i "evet", %4,65'i ise "hayır" yanıtını vermiştir. Bu sonuçlara göre çalışan çocukların yüzde büyük bir kısmının eğitim yaşantıları boyunca en az bir kez başarısızlık durumuyla karşılaştıkları görülmektedir.

Öğrencilerin ders çalışmaya ayırmaları gereken zamanda sokakta çalışıyor olmaları ve çalışmanın neden olduğu yorgunluk buna neden olarak gösterilebilir. Goulart ve Beddy (2007) tarafından yapılan ve çalışan çocukların akademik başarılarının çalışmayan çocuklara kıyasla daha düşük olduğunu belirten araştırma, bu sonucu destekler niteliktedir

Çalışan Çocukların Sınıf Tekrarı Durumları

Tablo 5

Çalışan çocukların sınıf tekrarı durumlarına ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

Sınıf tekrarı durumu	f	%
Sınıf tekrarı yapmış	7	8,14
Sınıf tekrarı yapmamış	79	91,86
Toplam	86	100

Çalışan çocukların eğitim yaşantıları boyunca sınıf tekrarı yapma durumlarına bakıldığında öğrencilerin %8,14'ünün bir kere sınıf tekrarı yaptığı, %91,86'sının ise hiç sınıf tekrarı yapmadığı görülmektedir. Sınıf tekrarı yapan öğrencilerin tamamı bir kere sınıf tekrarı yaptıklarını belirtmişlerdir.

İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinin 42/a maddesinde, "İlköğretimde öğrenci, kendi yaş grubu içinde bir bütün olarak yetiştirilir ve değerlendirilir. İlköğretim, öğrencilerin derslerdeki başarısızlığına bakılarak elenecekleri bir dönem değil, öğretim programlarında öngörülen derslerin ve sosyal etkinlik çalışmalarının ortak katkısıyla ilgi ve yeteneği ölçüsünde yetiştirilecekleri bir dönem olarak değerlendirilir" denmektedir. Bu maddedeye göre öğrencilerin ilköğretimde sınıfta kalma durumlarının en aza indirilmesi hatta uygulanmamasının amaçlandığı görülmektedir. Yine aynı yönetmeliğin

42/b maddesinde sınıf geçme ile ilgili olarak, “Sınıf seviyesine göre yeterli başarıyı gösteremeyen öğrenciler için sınıf veya branş öğretmenleri, varsa okul rehber öğretmeni, okul yönetimi ve velilerle birlikte öğrenci, okul ve çevrenin durumuna göre alınacak tedbirler belirlenir. Gerekğinde ilköğretim müfettişlerinin rehberliğinden de yararlanılır” denmektedir. Bu maddeden de anlaşılabacağı gibi öğrencilerin sınıfta kalmaları zorlaştırılmaktadır

Çalışan Çocukların Devamsızlık Durumları

Tablo 6

Çocukların devamsızlık durumlarına ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

Devamsız gün sayısı	f	%
4	8	9,30
5	10	11,63
6	15	5,81
7	8	9,30
8	11	12,79
9	9	10,46
10	14	16,28
11	4	4,65
12	3	3,49
13	3	3,49
14	4	4,65
15	7	8,14
Toplam	86	100

Sokakta çalışan çocukların okul devamsızlık durumuna bakıldığında 3 günden daha fazla devamsızlık yaptıkları görülmektedir. Öğrencilerin %9,3'ü 4 gün, %11,63'ü 5 gün, %5,81' 6 gün, %9,3'ü 7 gün, %12,79'u 8 gün, %10,46'sı 9 gün, %16,28'i 10 gün, %4,65'i 11 gün, %3,49'u 12 gün, %3,49'u 13 gün, %4,65'i 14 gün ve %8,14'ü 15 gün devamsızlık yapmıştır. Öğrencilerin en çok 5(%11,63), 8(%12,79), 9(%10,46), 10(%16,28) gün devamsızlıkları olduğu görülmektedir. Verilerin 1. Dönemin sonunda ve 2. Dönemin başında toplandığı düşünülürse bu devamsızlıkların çok olduğu yorumu yapılabilir. Goulart ve Bedi (2007), Karaman ve Özçalık (2007), Taş ve diğerleri (2002), Akşit ve diğerleri (2001); Caesar-Leo (1999) tarafından yapılan araştırma sonuçları da çalışan çocukların okul devamsızlıklarının fazla olduğunu göstermektedir ve araştırmanın bu bulgusunu desteklemektedir.

Çocukların Sokakta Yaptıkları İş

Tablo 7

Çocukların sokakta yaptıkları işe ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

Sokakta yapılan iş	f	%
Simit satıcılığı	10	11,63
Ayakkabı boyacılığı	11	12,79
Mendil, yara bandı vs satıcılığı	24	27,90
Kağıt toplayıcılığı	5	5,81
Tartıcılık	11	12,79
Pazarcılık	19	22,09
Otomobil camı siliciliği	6	6,98
Toplam	86	100

Çalışan çocukların simit satıcılığı, ayakkabı boyacılığı, mendil, yara bandı vs satıcılığı, kağıt toplayıcılığı, tartıcılık, pazarcılık ve otomobil camı siliciği yaptıkları belirlenmiştir. Yüzdeliklere bakıldığında en yüksek oranın mendil, yara bandı vs. satıcılığında olduğu (%27,90), bunu pazarcılık işinin izlediği (%22,9) ve sırasıyla ayakkabı boyacılığı (%12,79) ve tartıcılık (%12,79), simit satıcılığı (%11,93), otomobil camı siliciği (%6,98) ve kağıt toplayıcılığının (%5,81) olduğu görülmektedir.

Çocukların Çalışma Zamanları

Tablo 8

Çocukların çalışma zamanlarına ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

Çalışılan zaman	F	%
Tüm gün	0	0
Okul çıkışı	57	66,28
Hafta sonu	29	33,72
Sadece yaz tatili	0	0
Toplam	86	100

Çocukların çalıştıkları zaman incelendiğinde %66,28 oranında okul çıkışında ya da okuldan önce çalıştıkları, %33,72 oranında hafta sonunda çalıştıkları belirlenmiştir. Çocukların tüm gün boyunca çalışmadıkları belirlenmiştir. Bu öğrencilerin tamamı yaz tatillerinde de çalışmakla birlikte sadece yaz tatillerinde çalışan öğrenci bulunmamaktadır.

Çocukların Günlük Çalışma Saatleri

Tablo 9

Çocukların günlük çalışma saatlerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

Çalışma saati	f	%
3-5 saat	63	73,26
6-8 saat	18	20,93
8 ve üstü	5	5,81
Toplam	86	100

Çocukların günlük çalışma saatlerine bakıldığında %73,26'sının günde 3-5 saat, %20,93'ünün 6-8 saat ve %5,81'inin ise 8 saat ve üstü olduğu belirlenmiştir. Çocukların çoğunlukla (%66,28) okul çıkışlarında çalışıyor olmalarından dolayı günlük çalışma saatlerinin de çoğunlukla 3-5 saat olduğu söylenebilir.

Çocukların Aylık Ortalama Kazançları

Tablo 10

Çocukların aylık kazançlarına ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

Aylık ortalama kazanç	f	%
100 TL ve altı	9	10,46
100-200tl	44	51,16
200-300 tl	27	31,39
300 tlve üzeri	6	6,98
Toplam	86	100

Çocukların aylık ortalama kazançlarına bakıldığında %10,46'sının ayda 100 TL ve altı, %51,16'sının 100-200 TL arası, %31,39'unun 200-300 TL arası ve %6,98'sinin ise 300 TL ve üzeri kazandığı görülmektedir.

Kazanılan Paranın Değerlendirilmesi

Tablo 11

Öğrencilerin kazandıkları parayı değerlendirme şekillerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

Değerlendirme şekli	f	%
Okul masraflarını karşılama	27	31.40
Anne ve/veya Babaya Verme	44	51.16
Harçlık yapma	15	17,44
Toplam	86	100

Çocukların kazandıkları parayı nasıl değerlendirdiklerine bakıldığında %31.40'ının okul masraflarını karşıladığı, %51.16'sının anne ve/veya babalarına verdikleri ve %17,44'ünün ise harçlık yaptıkları belirlenmiştir. Sokakta çalışan çocukların kazandıkları parayı değerlendirme şekline bakıldığında %51.16 oranıyla büyük denebilecek bir kısmının anne ve/veya babalarına verdikleri görülmektedir. Bu durum çocukların çalışmasını çoğunlukla anne ve babaların teşvik ettiğini düşündürmektedir. Şişman (2006), Çırak ve Çivitçi (2004), SHÇEK, UNICEF, DİE (2000) ve Köksal ve Alisinanoğlu (1998), İlik ve Türkmen (1994) tarafından yapılan araştırmaların sonuçları da çocukların aile ekonomisine katkıda bulunmak için çalıştığını göstermiştir ve bu bulguyu desteklemektedir.

Çocuklara “Çalışmadığınız halde bu para size verilse yine de çalışır mısınız?” sorusu sorulduğunda çocukların %31,40'ı “evet”, %68,60'ı “hayır” yanıtını vermiştir. Bu verilere bakıldığında çocukların çalışmaya karşı olumsuz tutum geliştirdikleri ve isteyerek çalışmadıkları söylenebilir.

“Çalışmanızı kim istiyor?” sorusu üzerine çocukların %36,04’ünün kendi isteği ile, %63,96’sının ise anne ve(veya) babasının isteği ile çalıştığı belirlenmiştir. Bu veriler çocukların kazandıkları parayı çoğunlukla anne ve/veya babalarına verdikleri bulgusu ile desteklenmektedir.

“Ailenizde sizden başka 18 yaşın altında çalışan kardeşiniz var mı?” sorusu sorulduğunda çocukların %50’sinin ailesinde kendilerinden başka 18 yaşın altında çalışan kardeşlerinin olduğu %50’sinin ise ailesinde 18 yaşın altında çalışan kardeşlerinin olmadığı belirlenmiştir.

Çocukların Babalarının Eğitim Düzeyi

Tablo 12

Çocukların babalarının eğitim düzeyine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

Eğitim düzeyi	f	%
İlkokul terk	6	6,98
İlkokul mezunu	55	63,96
Ortaokul mezunu	15	17,44
Lise mezunu	10	11,63
Toplam	86	100

Çocukların babalarının eğitim düzeylerine bakıldığında %6,98’inin ilkokulu yarıda bıraktığı, %63,96’sının ilkokul mezunu, %17,44’ünün ortaokul mezunu, %11,63’ünün lise mezunu olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre çocukların babalarının yüzde büyük bir kısmının (%63,96) ilkokul mezunu olduğu görülmektedir. Babası okumaz yazmaz ve üniversite mezunu olan çocuk ise bulunmamaktadır. İlik ve Türkmen (1994), Suryahadi ve diğerleri (2005), Bilgin (2009), Adaş ve Yıldız (2007), Baybuğa ve Kubilay (2003), Baştaymaz (1990), Feymi (2007) ve Vatandaş (2007) tarafından yapılan araştırmaların bulgularına göre de çalışan çocukların babalarının

eğitim düzeyleri düşüktür ve bu bulguyu destekler niteliktedir. Babanın eğitim düzeyinin düşük olması yaptığı işin niteliğini etkilemekte, iş bulmayı zorlaştırmakta ve bunun sonucu olarak çocuklar çalışmaya yönelebilmektedirler yorumu yapılabilir.

Çocukların Annelerinin Eğitim Düzeyi

Tablo 13

Çocukların annelerinin eğitim düzeylerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

Eğitim düzeyi	f	%
Okumaz yazmaz	6	6,98
İlkokul terk	16	18,60
İlkokul mezunu	49	56,98
Ortaokul mezunu	12	13,96
Lise mezunu	3	3,48
Toplam	86	100

Çocukların annelerinin eğitim düzeylerine bakıldığında %6,98'inin okumaz yazmaz olduğu, %18,60'ının ilkokulu yarıda bıraktığı, %56,98'inin ilkokul, %13,96'sının ortaokul mezunu, %3,48'inin ise lise mezunu olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre çocukların annelerinin yüzde büyük bir kısmının(%56,98) ilkokul mezunu olduğu görülmektedir. Annesi üniversite mezunu olan çalışan çocuk ise bulunmamaktadır. Bilgin (2009), İlik ve diğerleri (2007), Feymi (2007), Vatandaş (2007), Suryahadi ve diğerleri (2005), Şisman (2004), Hussain ve Maskus (2003), Baybuğa ve Kubilay (2003), Rosati ve Rossi (2001), Ray (2000) Baştaymaz (1990), Türkmen (1994), tarafından yapılan araştırmaların bulgularına göre de çalışan çocukların annelerinin eğitim düzeyleri düşüktür ve bu bulguyu desteklemektedir.

Anne ve babaların eğitim düzeylerine ilişkin bulgulara bakıldığında eğitim düzeylerinin düşük olduğu görülmektedir. Bu durumda ailelerin eğitim düzeyleri ve çocukların çalışması arasında bir ilişki olduğu söylenebilir.

Çalışan çocuklara “ babanız herhangi bir işte çalışıyor mu?” sorusu üzerine çocukların %80’inin babasının çalıştığı, %20’sinin ise çalışmadığı belirlenmiştir.

“Anneniz herhangi bir işte çalışıyor mu?” sorusu üzerine çalışan çocukların %95,34’ünün annesinin bir işte çalışmadığı, %4,65’inin ise bir işte çalıştığı belirlenmiştir. Annelerin çoğunun çalışmaması evin geçimine çocukların katkı sağlamasına neden olmaktadır. Kadınların eğitim düzeylerinin düşük olması da düzenli bir işte çalışmalarını engellemektedir.

Ailenin Aylık Geliri

Tablo 14

Çocukların ailelerinin aylık gelirlerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

Aylık gelir	f	%
Asgari ücret altı	24	27,90
Asgari ücret	39	45,36
Asgari Ücret-1000 TL arası	20	23,25
1000-2000 TL arası	3	3,49
Toplam	86	100

Çocukların ailelerinin aylık gelirlerine bakıldığında %27,90’ının asgari ücretin altında, %45,36’sının asgari ücret kadar, %23,25’inin asgari ücret ve 1000 TL arasında, %3,49’unun 1000-2000 TL arası olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre çocukların ailelerinin yüzde büyük bir kısmının aylık gelirinin asgari ücret kadar olduğu görülmektedir. Araştırma verilerinin toplandığı Aralık 2009 tarihinde net asgari ücret 546 TL’dir. Türk-İş verilerine göre dört kişilik bir ailenin aylık sınırı 794 TL’dir.

Yoksulluk sınırı ise 2.554 TL’dir. Ailelerin çoğunluğunun aylık gelirinin asgari ücret ve altında olması onların açlık sınırının altında yaşadıklarının göstergesidir. Bu bulgu Baybuğa ve Kubilay (2003) tarafından yapılan araştırma sonucuyla örtüşmektedir.

Polis ve Zabitanın Tepki Şekli

Tablo 15

Polis ve zabitanın tepki şekillerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

Tepki şekli	f	%
Sözlü uyarı	29	63,04
Küfür	10	21,74
Dayak	2	4,35
Karakola götürmek	5	10,85
Toplam	46	100

Çocukların 46 tanesi (%53,49) çeşitli tepkiler aldıklarını, 40 tanesi (%46,51) ise polis veya zabıtanın herhangi bir tepki almadıklarını belirtmişlerdir. Tepki şeklinin %63,04 ile sözlü uyarıda yoğunlaştığı görülmektedir. Tepkinin %21,74’ünün küfür, %4,35’inin dayak ve %10,85’inin ise karakola götürmek şeklinde olduğu belirlenmiştir.

Sokakta Bulunan Çete ve İnsanların Gösterdikleri Tepki ve Şiddet

Tablo16

Sokakta bulunan çete ve insanların gösterdikleri tepki ve şiddet şekillerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

Tepki şekli	f	%
Sözlü şiddet	34	45,33
Fiziksel şiddet	17	22,66
Suça yönlendirme	16	21,33
Haraç alma	8	10,66
Toplam	75	100

Çocukların %87,21'i sokakta çalışırken çeteler ve diğer insanlardan tepki ve şiddet gördüklerini belirtmişlerdir. Çocukların %12,79'u ise herhangi bir tepki ve şiddetle karşılaşmadığını belirtmişlerdir.

Çocukların karşılaştıkları tepki türünün %45,33 ile sözlü şiddette yoğunlaştığı görülmektedir. Bunu % 22,66 ile fiziksel şiddet izlemektedir. Çocukların %21,33'ü suça yönlendirildiklerini belirtirken %10,66'sı sokakta bulunan kişi ve çetelerin kendilerinden haraç aldığını bildirmiştir. Bu bulgulardan sokakta çalışan çocukların yüzde büyük bir kısmının şiddete maruz kaldıklarını söyleyebiliriz. İlk sıralarda yer almasa da suça yönlendirme ile önemli sayılacak kadar yüksek bir yüzdede karşılaşmaktadır. Bu bulgu Güngör (2008), Zeytinlioğlu (2001), Yavuzer (1998),

Yörükoğlu (1997) tarafından yapılan araştırmaların bulgularıyla koşutluk göstermektedir.

Çalışan Çocukların Sağlık Durumları

Tablo 17

Çocukların sağlık sorunlarına ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

Sağlık sorunu	f	%
Solunum yolu hastalıkları	27	40,3
Mide- bağırsak hastalıkları	16	23,88
Görme ile İlgili Sorunlar	8	11,94
Kulak hastalıkları	7	10,44
Diğer	9	13,43
Toplam	67	100

Çocukların %77,9'u en az bir sağlık sorunu olduğunu, %22,1'i ise herhangi bir sağlık sorununun olmadığını belirtmiştir. Sağlık sorunu olduğunu bildiren öğrencilerin sorunları %40,3 ile solunum yolu ve %23,88 ile mide-bağırsak hastalıklarında yoğunlaşmaktadır. Çocuklarda diğer çok bulunan sağlık sorunları ise %11,94 ile görme ile ilgili sorunlar ve kulak hastalıklarıdır. Uzun süre sokakta bulunan çocuklar egsoz gazına, toza ve soğuğa maruz kalmaktadırlar. Verilerinin kış mevsiminde toplanmış olması nedeniyle solunum yolu hastalıklarının bu kadar fazla olduğu yorumu yapılabilir.

Sokakta çalışan çocukların sokak çocukları olma olasılığının bulunduğu çeşitli alanyazında belirtilmektedir. Çocuklara hiç sokakta geceleyp gecelemedikleri sorusu üzerine çocukların tamamı hayır yanıtını vermiştir.

Çocukların Şartlı Nakit Transferi Eğitim Yardımından yararlanıp yararlanmadıkları sorulduğunda %37,2'sinin bu yardımdan yararlandığı, %62,8'inin ise bu yardımdan yararlanmadığı belirlenmiştir. Bu bulguya göre çocukların eğitimleri için yapılan bu yardımdan çocukların ailelerinin yüzde büyük bir kısmının yararlanmadığı görülmektedir.

4.2. Sokakta Çalışan Çocukların Eğitim İhtiyaçları İle İlgili Bulgular ve Yorum

Tablo 18

Öğrencilerin bazı eğitim ihtiyaçlarına ilişkin yüzde dağılımları

Eğitim ihtiyaçları ile ilgili görüşme soruları	Hiç	Bazen	Her Zama
1. Ellerinizi ve vücudunuzun kirlenen yerlerini gerektiğinde yıkar mısınız?	0,00	41,86	58,14
2. Çevrenizi temiz tutar mısınız?	0,00	68,60	31,40
3. Trafik kurallarına uyar mısınız?	0,00	59,30	40,70
4. Hayvanları sever ve onları korur musunuz?	6,98	21,74	79,07
5. Gazete veya dergi okur musunuz?	53,49	38,37	8,14
6. Ders kitaplarından başka ve okuma saatleri dışında kitap okur musunuz?	32,56	45,35	22,09
7. Merak ettiğiniz bir konuyu kendiniz çeşitli kaynaklardan araştırıp öğrenir misiniz?	54,65	24,42	20,93
8. Ödevlerinizi tam ve zamanında yapar mısınız?	33,72	43,02	23,26
9. Ders çalışabilmek için uygun ortamınız var mı?	33,72	51,16	15,12
10. Ders çalışmak için yeterli zaman bulabiliyor musunuz?	61,63	27,91	10,46
11. Evde anne ya da babanıza yardımcı olur musunuz?	24,42	45,35	30,23
12. Geleceğinizle ilgili planlar yapıyor musunuz?	13,95	52,33	33,72
13. Medyadan ülkemiz ile ilgili haberleri takip ediyor	52,33	26,74	20,93
14. Medyadan komşu ve diğer ülkelerle ilgili haberleri takip ediyor musunuz?	77,91	15,11	6,98

Çocuklara temizlik ile ilgili eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesi amacıyla ellerini ve vücutlarının kirlenen yerlerini yıkayıp yıkamadıkları sorulduğunda, %41,86'sının bazen, %58,14'ünün her zaman yanıtını verdikleri belirlenmiştir. Çevrelerini temiz tutup tutmadıkları sorulduğunda ise öğrencilerin %68,60'ı bazen, %31,40'ı ise her zaman yanıtını vermiştir.

Trafik kurallarına uyma durumlarına bakıldığında öğrencilerin %59,30'unun bazen, %40,70'inin ise her zaman kurallara uyduğu görülmektedir. Çocukların özellikle insan ve araç trafiğinin fazla olduğu işlek sokak ve caddelerde çalıştığı düşünüldüğünde trafik kuralları konusunda öğrencilerin yüzde büyük kısmının eğitilmiş olması beklenir. Bu durumda çocukların trafik kurallarına uyma konusunda eğitim ihtiyaçlarının olduğu yorumu yapılabilir.

Hayvanları sevmek ve korumak ile ilgili eğitim gereksinimlerini belirlemek amacıyla sorulan soruya öğrencilerin %6,98'i hiç sevmediğini söylemiştir. Öğrencilerin %21,74'ü bazen, %79,07'si ise her zaman sevdiklerini belirtmişlerdir. Hayvanları her zaman sevdiğini belirten öğrencilerin tamamı aynı zamanda evlerinin bahçelerinde en az bir köpek beslediklerini de belirtmişlerdir. Hayvanları sevmek ve onları korumak ile ilgili olarak sokakta çalışan çocukların önemli derecede eğitim gereksinimlerinin olmadığı söylenebilir.

Okuma alışkanlığı kazanmaları ile ilgili eğitim gereksinimlerini belirlemek için sorulan dergi ve gazete okuyup okumadıkları sorusu sorulduğunda öğrencilerin %53,49'unun hiç, %38,37'sinin bazen, %8,14'ünün ise her zaman okudukları belirlenmiştir. Araştırmanın bu bulgusuna göre öğrencilerin gazete ve dergi okuma alışkanlıklarının yetersiz olduğu ve eğitim gereksinimlerinin olduğu söylenebilir. Ders kitapları ve okuma saatleri dışında kitap okuyup okumadıkları sorulduğunda ise öğrencilerin %32,56'sının hiç, %45,35'inin bazen, %22,09'unun her zaman yanıtını verdiği belirlenmiştir. Bu bulgulara bakıldığında öğrencilerin yeteri kadar kitap okumadıkları ve bu konuda eğitime ihtiyaçları olduğu söylenebilir.

Öğrencilerin özgür bir şekilde araştırma yapma becerilerini kazanıp kazanmadıklarını belirlemek amacıyla, merak ettikleri bir konuyu kendilerinin çeşitli kaynaklardan araştırma yaparak öğrenip öğrenmedikleri sorusu sorulduğunda öğrencilerin %54,65 i hiç, %24,42 sinin bazen ve %20, 93 ünün her zaman yanıtını

verdikleri belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre öğrencilerin farklı kaynaklardan araştırma, merak ettiği bir konuyu kendi başına öğrenme konusunda eğitime ihtiyaçları olduğu yorumu yapılabilir.

Öğrencilerin ders çalışma alışkanlıkları ile ilgili eğitim gereksinimlerini belirlemek amacıyla ödevlerini zamanında yapıp yapmadıkları ile ilgili sorulan soruya öğrencilerin %33,72'si hiç, %43,02'si bazen ve %23,26'sı her zaman yanıtını vermişlerdir. Ders çalışmak için uygun ortamlarının olup olmadığı sorulduğunda %33,72'si hiç, % 51,16'sı bazen ve % 15,12'sinin her zaman yanıtını verdikleri görülmektedir. Ders çalışmak için yeterli zamanı bulup bulmadıkları sorusu sorulduğunda, öğrencilerin %61,63'ü hiç, % 27,91'i bazen ve % 10,46'sı her zaman yanıtını vermişlerdir. Öğrencilerin verdikleri yanıtlara bakıldığında ders çalışmak için zaman planlaması konusunda ve ödevlerini zamanında yapmaları konusunda eğitime gereksinimleri oldukları görülmektedir.

Öğrencilerin ebeveynlerine karşı sorumluluk duyguları ile ilgili eğitim gereksinimlerini belirlemek amacıyla evde anne ve babalarına yardımcı olup olmadıkları sorusu sorulduğunda öğrencilerin %24,2 si hiç, %43,35 si bazen, %30,23 ü her zaman yanıtını vermişlerdir. Verilen yanıtlara bakıldığında öğrencilerin anne babalarına karşı sorumluluk duygularını geliştirmeleri için olumlu davranışlarının pekiştirilmesi ve bu konuda gelişimlerinin desteklenmesi gerektiği söylenebilir.

Öğrencilerin gelecekle ilgili planlama becerileri ile ilgili eğitim gereksinimlerini belirlemek amacıyla gelecekle ilgili plan yapıp yapmadıkları sorusu sorulmuştur. Verilen yanıtlara bakıldığında öğrencilerin % 13,95'i hiç, %52,33'ü bazen ve % 33,72'si her zaman yanıtını vermişlerdir. Yanıtlar değerlendirildiğinde öğrencilerin gelecekle ilgili planlama yapmaları konusunda gelişimlerinin sağlanması için desteğe ihtiyaç duydukları görülmektedir.

Öğrencilerin medyadan yararlanarak ülkemiz ve dünya ile ilgili olayları takip etme konusundaki eğitim gereksinimlerini belirlemek amacıyla medyadan ülkemiz ile ilgili haberleri takip edip etmedikleri sorusu sorulmuştur. Verilen yanıtlara bakıldığında öğrencilerin % 52,33'ünün hiç, % 26,74'ünün bazen ve % 20,93'ünün evet yanıtını verdikleri belirlenmiştir. Benzer şekilde medyadan komşu ve diğer ülkelerle ilgili haberleri takip edip etmedikleri sorusuna verdikleri yanıtlara bakıldığında, öğrencilerin

%77,91'inin hiç, % 15,11'inin bazen, %6,98'inin her zaman yanıtını verdikleri belirlenmiştir. Yanıtlar değerlendirildiğinde bu konuda öğrencilerin eğitime gereksinimlerinin olduğu görülmektedir.

Öğrencilerin, Serbest Zamanlarını Değerlendirme Şekilleri

Tablo 19

Çocukların serbest zamanlarını değerlendirme şekillerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

Serbest zaman etkinlikleri	f	%
Kitap okumak	8	9,30
Müzik dinlemek	11	10,47
Spor yapmak	7	8,14
Arkadaşlarla dışarı çıkmak	19	20,93
Televizyon seyretmek	21	24,41
İnternet kafeye gitmek	23	26,74
Hobileri yapmak	0	0
Toplam	86	100

Çocukların okul ve çalışmaktan arta kalan zamanlarını değerlendirme şekillerine bakıldığında, sırasıyla internet kafeye gitmek (%26,74), televizyon seyretmek (%24,41) ve arkadaşlarla dışarı çıkmak (%20,93) çoğunluğu oluşturmaktadır. Bunların yanında öğrencilerden gerçekleştirmeleri beklenen kitap okumayı %9,30'u, müzik dinlemeyi %10,47'si, spor yapmayı %8,14'ü serbest zamanlarını değerlendirmek için gerçekleştirmektedir. En dikkat çekici bulgulardan biri ise öğrencilerin hiçbirinin serbest zamanlarında hobilerini yapmadıklarıdır. Bu bulgu Şisman (2006) tarafından

yapılan araştırmanın bulguları ile koşutluk göstermektedir. Bu bulgudan araştırmaya katılan öğrencilerin tamamının herhangi bir hobisinin olmadığı sonucu da çıkarılabilir ve serbest zamanlarını değerlendirmeleri ile ilgili eğitim gereksinimlerinin olduğu yorumu yapılabilir.

Öğrencilerin Sigara Kullanma Durumları

Sokakta çalışan çocukların %94,19'unun sigara kullanmadığı, %5,81'inin ise sigara kullandığı belirlenmiştir. Sigara kullandığını belirten 5 öğrencinin 3'ü 7. sınıfta, 2'si ise 8. sınıfta okumaktadır. Bu durumda öğrencilerin yaşları arttıkça sigara kullanma eğilimlerinde de artma vardır yorumu yapılabilir. Bu bulgu, Öner ve diğerleri (2006) ve Güngör (2008) tarafından yapılmış araştırma sonuçlarıyla farklılık göstermektedir. Bulunulan ortamın insan davranışlarını önemli şekilde etkilediği varsayıldığında bu bulgunun nedeni, araştırma verilerinin toplandığı ortam olan okulda öğrencilerin farklı yanıtlar vermesi olarak açıklanabilir.

Çalışan Çocukların SBS Sınavına Girme Durumları

Tablo 20

Çocukların SBS sınavına girme durumuna ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

Sınavı girme durumları	f	%
Sınavı girdim/gireceğim	77	89,53
Sınavı girmedim/girmeyeceğim	9	10,47
Toplam	86	100

Gelecekleri için plan yapmaları ve hedefler belirlemeleri beklenen öğrencilere SBS sınavına girip girmedikleri veya sınıf durumlarına göre girip girmeyecekleri sorusu sorulduğunda öğrencilerin %89,53'ü girdiklerini/gireceklerini, %10,47'si ise, kayıtlı oldukları sınıflara göre, girmediklerini ya da girmeyeceklerini belirtmişlerdir.

Öğrencilerin Eğitim İhtiyaçlarını Belirlemeye Yönelik Gözlem Sonuçlarına İlişkin Bulgular ve Yorum

Tablo 21

Gözlem sonuçlarına göre öğrencilerin eğitim ihtiyaçlarına ilişkin yüzde dağılımları

Eğitim ihtiyaçları ile ilgili gözlem soruları	Az	Orta	Çok
1. Okuduklarını anlayabiliyor mu?	47,67	32,56	19,77
2. Kendini sözlü olarak ifade edebiliyor mu?	31,40	55,81	12,79
3. Türkçeyi açık ve doğru olarak kullanabiliyor mu?	41,86	47,67	10,47
4. Uygun ses tonu ile konuşuyor mu?	15,11	53,49	31,40
5. İletişim esnasında karşısındakinin sözünü kesmeden dinleyebiliyor mu?	61,63	24,42	13,95
6. Giyecekleri temiz mi?	2,32	73,26	24,42
	Evet		Hayır
7. Bir ortama girdiğinde ve ayrılırken selam veriyor mu?	32,56		67,44

Sokakta çalışan çocukların eğitim ihtiyaçlarını belirlemek amacıyla onlara devam ettikleri sınıf düzeyinde okumaları istenen okuma metinlerinin ana konuları sorulmuş ve bunun sonucunda çocukların %47.67'sinin okuduklarını az, %32.56'sının orta ve %19.77'sinin ise tam olarak anlayabildiği belirlenmiştir. Bu bulgulara bakarak sokakta çalışan çocukların okuduklarını anlama konusunda eğitime ihtiyaçları olduğu söylenebilir.

Çocukların kendilerini sözlü olarak ifade edebilme becerilerine bakıldığında çocuklarının %31.40'ının az, %55.81'inin orta ve %12.79'unun iyi düzeyde olduğu gözlenmiştir. Kendilerini sözlü olarak ifade edebilmeleri konusunda öğrencilerin eğitime ihtiyaçları olduğu söylenebilir.

Çocukların Türkçeyi kullanma becerilerine bakıldığında, %41.86'sının az, %47.67'sinin orta ve %10.47'sinin ise iyi düzeyde açık ve doğru olarak

kullanabildikleri gözlenmiştir. Bu bulgular ışığında çocukların Türkçeyi açık ve doğru olarak kullanabilme konusunda eğitime ihtiyaçlarının olduğu söylenebilir.

Çocukların iletişim becerilerine ilişkin olarak, % 61,63'ünün az, % 24,42'sinin orta ve % 13,95'inin iyi düzeyde karşıdaki kişinin sözünü kesmeden kişiyi dinleyebildikleri gözlenmiştir. Gözlem sonuçlarına göre, iletişim becerilerinin temelinde yer alan dinleme becerilerinin gelişimi konusunda çocukların eğitim ihtiyaçlarının olduğu görülmektedir.

Çocukların temizlik konusunda eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesi amacıyla genel bir görünüm olarak giyeceklerinin temiz olup olmadığı gözlenmiştir. Gözlem sonuçlarına göre çocukların %2,32'nin giyeceklerinin temizliğinin az, %73,26'sının orta, %24,42'sinin ise giyeceklerinin çok temiz olduğu gözlenmiştir.

Çocukların bir ortama girdiğinde veya ortamdan ayrılırken selam verip vermediklerini belirlemek amacıyla yapılan gözlem sonucunda %32,56'sının selam verdiği, %67,44'ünün ise selam vermediği belirlenmiştir. Bu konuda çocukların eğitim ihtiyaçları bulunmaktadır. Bu davranışın nedenleri göz önünde bulundurularak eğitim ihtiyaçlarının giderilmesi beklenir.

4.3. Veli Görüşlerinin Belirlenmesi ile ilgili Bulgular ve Yorum

Velilerin Çocuklarını Çalıştırma Nedenleri

Sokakta çalışan çocukların çalışma nedenlerini belirlemeye yönelik olarak sorulan görüşme sorusuna verilen yanıtlara göre 16 öğrenci velisinin büyük çoğunluğu (%81-13 veli), çocuklarını çalıştırma nedenini yoksulluk olarak belirttikleri bulgusuna ulaşılmıştır. Bazı velilerin görüşleri aşağıda aynen aktarılmıştır.

“Sefalet var, açlık var, paramız yok, başka gelirimiz yok, mecbur çalıştırıyoruz abla. “

“Benim 8 yaşında bir çocuğum var, öbürü de 10 yaşında. Çocukları okula saldım bana forma al diyor. Benim gücüm yok ki. Çocuklar gidip karton topluyor. Eşim de gidiyor ben de gidiyorum. Onunla karnımız doyuyor.”

“Paramız yok, durum yok. Mecbur kalıyoruz çalıştırıyoruz. Çalışmazsak ne yapalım. Hırsızlık mı yapalım, gidelim başka bi şey mi yapalım? İlla ki çalışmak zorundayız. Çocuklar da bizimle beraber gidip geliyor. “

“Geçim derdi. Başka çare yok. Benim küçük çocuklar var onlara bakıyorum, çalışmıyorum. Mecbur büyük oğlan çalışıyor.”

Görüşülen velilerden 2’si çocuklarını pazarda işlerine yardım etmeleri için çalıştırdıklarını belirtmişlerdir. 1 veli ise çocuğunun arkadaşlarına özendiği için kendi isteği ile sokakta çalıştığını belirtmiştir. Çocuğunu kendilerine yardımcı olması için çalıştırdıklarını söyleyen velilerin görüşleri aşağıda aynen verilmiştir.

“Biz pazarcıyız, çocuğun da okumada gözü yok. O da ağabeyleriyle birlikte pazarda çalışıyor. Onlara yardım ediyor. Çalışıp da çok yorulmuyor hem de işi öğreniyor.”

“Oğlan çalışıyor ama öyle derslerinden geri bırakmıyorum. Zaten hafta sonunda duruyor babasının yanında. Diğer zaman çalışmaz.”

Çocuğunun arkadaşlarına özendiği için çalıştığını belirten velinin ifadesi aşağıdaki gibidir:

“Benim 3 oğlum var. İki büyük ortaokulda okuyor onlar çalışmıyor ama küçük oğlum bazen kitap satıyor. Ben çalışmasını istemiyorum, babası da kızıyor ama arkadaşlarına özeniyor, ne yapayım? Eline iki üç kuruş geçince seviniyor onu da harçlık yapıyor.”

Çocukların çalışma nedeni olarak daha önce yapılmış araştırmalarda gösterilen “yoksulluk” araştırmanın bu bulgusu ile koşutluk göstermektedir (Tor, 2010: 32; ILO/TİSK/TÜRK-İŞ, 2007: 9; Kambhampati ve Rajan, 2006: 426; Basu, 2005: 170; Suryahadi ve diğerleri, 2005: 358; Bakırcı, 2004: 21).

4.4. Okul Yönetimlerinin Gerçekleştirdikleri Uygulamalar ile ilgili Bulgular ve Yorum

Çalışan Çocuk Sayıları

Okul yönetimleri tarafından çalışan çocukların ve bu çocukların çalışma alanlarının belirlenip belirlenmediğini saptamaya yönelik olarak sorulan görüşme sorularından çalışma alanına giren 12 okulun 5 tanesinde (% 41,66) çalışan çocukların belirlendiği 7 tanesinde (% 58,33) ise belirlenmediği görülmüştür. Çalışan çocukları belirleyen 5 okuldan sadece 2 tanesi (%40) sokakta çalışan çocukları belirlemiş, 3 tanesi (%60) ise çalışan çocuklardan kaç tanesinin ve hangilerinin sokakta çalıştığını belirlememiştir. Bu bulgulara bakarak okul yönetimlerinin okullarına kayıtlı olan ve aynı zamanda da çalışan çocukların sayılarını belirleme düzeylerinin yetersiz olduğu söylenebilir.

Okullarda Çalışan Çocuklarla İlgili Yaşanan Sorunlar

Sokakta çalışan çocuklarla ilgili yaşanan sorunları belirlemek amacıyla yöneltilen soruya verilen yanıtlar, çocukların dıştan gelen iletilere kapalı olmaları, okula karşı olumsuz tutum geliştirmeleri, okul devamsızlıklarının fazlalığı, şiddete eğilimli olmaları, gelecekle ilgili hedeflerinin olmaması, topluma güven duymamaları sorunları üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Okul yöneticilerinden biri çalışan çocuklarla ilgili yaşadıkları sorunları aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

“Bu çocuklar çoğunlukla sokakta olduklarından kavgacı oluyorlar ve diğer öğrencilerimizin de davranışlarını bozuyorlar. Bu öğrencileri anne babaları üzerine pek düşmez. Bunlar hem öğrencilere zarar veriyorlar hem de okula zarar veriyorlar. Derste problem çıkaran ve öğretmenlerimizin de en çok şikayet ettiği öğrenciler de yine bu öğrenciler.”

Diğer bir okul yöneticisi ise bu konudaki görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Okulumuzdaki çalışan çocuklara baktığımızda bu çocuklar genelde dıştan gelen iletilere kapalılar ve çevrelerine olan güvenleri az. Çalıştıkları için olması lazım,

zamanı iyi şekilde kullanamıyorlar ve gelecekle ilgili olarak hedefleri belirgin değil. Bu nedenle de bu öğrencilerimizin okula devamları konusunda sıkıntı yaşamaktayız. ”

Bir başka yönetici ise çalışan çocuklardan biriyle ilgili örnek vererek şunları söylemiştir:

“Bu öğrenciler pek fazla ders çalışmıyorlar. Zaten birkaç tanesi haricinde bunların dersleri de kötü. En çok sokakta çalışan çocuk bu okuldadır. Onlar ders çalışmayınca anne babaları da umursamayınca biz ne yapalım? Mesela N... ile görütünüz. O çocuk her gün babasından dayak yer. Yevmiyesi 50TL onun. Günde 50 TL götürmezse yiyeceği dayacağı siz düşünün. Şimdi bu çocuktan ne bekleyelim?

Okulların Telafi Eğitimi Düzenleme Durumları

Çalışan çocuklarla ilgili olarak okul müdürlerine müdürü oldukları okullarda telafi eğitimi düzenlenip düzenlenmediği sorusu yöneltilmiştir. Telafi eğitimi düzenleme durumları aşağıdaki tabloda sunulmuş ve açıklanmıştır.

Tablo 22

Okulların telafi eğitimi düzenleme durumları

Telafi eğitimi düzenleme durumu	f	%
Telafi eğitimi düzenleniyor	1	% 8,33
Telafi eğitimi düzenlenmiyor	11	% 91,67
Toplam	12	% 100

Çalışan çocukların eğitsel eksikliklerinin giderilmesi amacıyla okulların 1 tanesinde (%8,34) Polis Ağabey Projesi kapsamında planlı olarak Polis Akademisi tarafından her hafta eğitsel etkinlikler düzenlendiği belirlenmiştir.

Telafi eğitimi düzenlemeyen okullara bunu gerçekleştirememelerinin nedeni sorulmuş ve bu nedenler belirlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 23

Okulların telafi eğitimi düzenlememe nedenlerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

Telafi eğitimi düzenlememe nedeni	f	%
Öğrencilerin isteksizliği	6	% 54,54
Öğretmenlerin isteksizliği	2	% 18,18
Zaman yetersizliği	2	% 18,18
Öğretmen yetersizliği	1	%9,09
Toplam	11	% 100

Herhangi bir eğitsel etkinlik düzenlemediğini belirten 11 (%91,66) okuldan 6 tanesi (%54,54) bunun nedenini “Öğrencilerin İsteksizliği”, 2 tanesi (%18,18) “Öğretmenlerin İsteksizliği”, 2 tanesi (%18,18) “Zaman Yetersizliği”, 1 tanesi (%9,09) ise “Öğretmen Yetersizliği” olarak belirtmişlerdir.

Okulların, Sosyal Gereksinimler İçin Etkinlik Düzenleme Durumları

Çalışan çocukların sosyal bakımdan gelişimlerinin desteklenmesi için okullarda ne gibi etkinlikler düzenlendiğinin belirlenmesi amacıyla sorulan soruya verilen yanıtlar aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 24

Okulların, sosyal gereksinimler için etkinlik düzenleme durumlarına ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

Sosyal etkinlik düzenleme durumu	f	%
Sosyal etkinlik düzenleniyor	3	% 25
Sosyal etkinlik düzenlenmiyor	9	% 75
Toplam	12	% 100

Çalışan çocukların sosyal gereksinimlerinin giderilmesi için okulların 3 tanesinde (%25) sportif ve sanatsal etkinlikler düzenlendiği ve bu çocukların

katılımlarının sağlandığı belirlenmiştir. Bu sonuçlara bakıldığında okulların %25 gibi az bir kısmının sosyal etkinlik düzenlediği belirlenmiştir. Sosyal etkinlik düzenlemeyen %75 lik kısmın bu etkinliklere neden yer vermedikleri ile ilgili sorulan soruya verilen yanıtları aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 25

Okulların, sosyal gereksinimler için etkinlik düzenlememe nedenlerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

Sosyal etkinlik düzenlememe nedeni	f	%
Öğretmenlerin isteksizliği	3	% 33,33
Fiziksel yetersizlikler	3	% 33,33
Zaman yetersizliği	1	% 11,11
Öğretmen yetersizliği	1	% 11,11
Zaman yetersizliği	1	% 11,11
Toplam	9	% 100

Sosyal gereksinimlerle ilgili herhangi bir etkinlik düzenlemediğini belirten 9 okuldan (% 75) 3' ü (% 33,33) öğretmenlerin isteksizliğini, 3'ü (% 33,33) fiziksel yetersizlikleri, 1'i (% 11,11) zaman yetersizliğini, 1'i (% 11,11) öğretmen yetersizliğini, 1'i de (%11,11) öğrencilerin isteksizliğini bunun nedeni olarak açıklamışlardır.

Okulların, Çalışan Çocukların Aileleri İle İletişimleri

Çalışan çocukların aileleri ile görüşme yapılıp yapılmadığı ile ilgili olarak okullardan 5 tanesi (% 41,67) ailelerle görüşme yaptıklarını ve tamamı bu görüşmeleri yüz yüze yaptıklarını belirtmişlerdir. Yapılan bu görüşmelerin düzenli ve planlı aralıklarla değil, ihtiyaç duyulduğu zaman yapıldığı belirlenmiştir. Okullardan 7 tanesi (% 58,33) ise çalışan çocuklarla ilgili olarak ailelerle görüşme yapmadıklarını belirtmişlerdir. Çocukların çalışmalarında en büyük etmenin aile olduğu düşünüldüğünde okul yönetimlerinin bu konuda uygulama eksiklerinin olduğu

söylenebilir. Çalışan çocukların okulu bırakma, devamsızlık, okula karşı olumsuz tutum geliştirme, suça yönelme, kötü alışkanlıklar edinme, sokak çocuğu olma olasılıklarının yüksek olduğu gözönüne alındığında aileler ile iletişim son derece önem kazanmaktadır.

Tablo 26

Okulların çalışan çocukların aileleri ile iletişim durumlarına ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

Görüşme durumu	f	%
Aileler ile Görüşülüyor	5	% 41,67
Aileler ile Görüşülmüyor	7	% 58,33
Toplam	12	% 100

Okul Yöneticilerinin Çalışan Çocuklarla İlgili Olarak Milli Eğitim Bakanlığından Beklentileri

Okul yöneticilerinin çalışan çocuklarla ilgili olarak Milli Eğitim Bakanlığından beklentilerinin belirlenmesine yönelik olarak sorulan soruya verilen yanıtlara bakıldığında, 10 tanesi (% 83) beklentilerinin olduğunu belirtmişlerdir ve bu beklentiler, ailelerin eğitilmesi, yaz kamplarının düzenlenmesi, MEB uzmanlarının bu bölgeye gönderilip çalışan çocukları belirlemeleri ve bunların takibini yapmaları, bu çocuklara burs verilmesi gerektiği konuları üzerinde yoğunlaşmıştır. Okul yöneticilerinden 2 tanesi (% 17) ise herhangi bir beklentilerinin olmadığını belirtmişlerdir. Bunun nedeni ile ilgili olarak verilen yanıtlar, MEB'in daha önemli işleri olup ona yoğunlaşacağı, ailelerinin ilgisinin çalışan çocukların sorunlarının çözümünde daha önemli olduğu, çocukların çalışmasının nedeninin maddi yetersizlikler olduğu ve MEB'in bu konuda yapabileceği bir şey olmadığı üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Bu konudaki okul müdürlerinden bazılarının görüşleri aşağıda aynen verilmiştir:

“Onların eğitim eksikliklerini tamamlamak için belirlenen zamana bağlı olmaksızın eğitimlerini devam ettirmeleri sağlanabilir. Ayrıca aileler çocuklarının eğitimini takip etmelidir. Bu konuda çocuklarının eğitimleri ile daha fazla ilgilenmeleri

için ailelerin de eğitilmeleri sağlanabilir. Milli Eğitim, ailelerin eğitimi için destek sağlayabilir.”

“Bundan 4-5 sene önce ilçe bizden bu çocukların sayısını ve isimlerini istedi. Biz de belirleyip verdik. Ama daha sonra bi şey çıkmadı. Bu çocuklara akşamları ya da tatillerde kurslar ya da kamplar düzenlense iyi olur. Biz bu çocuklarla pek ilgilenemiyoruz.

Okul müdürlerinden bazıları, milli eğitimden bu konuda beklentileri olmadığını belirten ifadeler kullanmışlardır:

“Çalışan çocuklar fakir ailelerden gelen çocuklar olduğu için Milli Eğitim Bakanlığının bu konuda yapabileceği fazla bir şey yok. Çünkü çocukların aileye katkıda bulunmaları gerekiyor. Bu da onların eğitimlerini aksatıyor. Bu yüzden belki aileler bu konuda daha ilgili olurlarsa çocukların zorlandıkları yerlerde onlara destek verilebilir.”

“Bu çocuklar parasızlıktan dolayı çalıştığı için Bakanlığın yapacağı pek bir şey olduğunu düşünmüyorum. Bus verebilir ama ne kadar etkili olur?”

“Bizim bu çevrede doğudan gelmiş aileler çok fazla. Bu aileler orada kalsalardı çocukları tarlada çalıştırırlardı, buraya gelmişler sokakta ya da pazarda çalıştırıyorlar. Aileleri fakir olunca çocuklar çalışmak zorunda kalıyor. Bence öncelikli olarak ailelerinin iyi bir işi olması lazım. Yoksa bu çocuklar başka türlü çalışmayı bırakmaz.

BÖLÜM 5

SONUÇ ve ÖNERİLER

5.1.Sonuç

5.1.1. Sokakta Çalışan Çocukların Kişisel Bilgileri ile ilgili Sonuç

Araştırmada sokakta çalışan 86 çocuk ile görüşülmüştür. Araştırma sonucunda görüşülen çocuklar arasında erkek çocukların sayısının kız çocukların sayısından daha fazla olduğu belirlenmiştir. Çocukların yaşları 8 ve 14 arasında olmakla birlikte yoğunluğu 11-13 yaş arası çocuklar oluşturmaktadır. Çalışan çocukların büyük çoğunluğunun 6. ve 7. sınıfa devam etmekte olduğu tespit edilmiştir. Çalışmaya katılan çocukların çok büyük bir kısmının öğrenim yaşantıları boyunca karnelerinde en az bir tane zayıf notları olduğu belirlenmiştir. Ancak öğrencilerin çok küçük bir kısmı sınıf tekrarı yaptıklarını belirtmişlerdir. Sokakta çalışan çocukların okul devamsızlıklarının fazla olduğu belirlenmiştir. Bazı öğrencilerin 1. Dönem sonunda mazeretsiz olarak 15 gün devamsızlık yaptıkları dahi olmuştur.

Çocuklar sokakta simit satıcılığı, ayakkabı boyacılığı, mendil, yara bandı satıcılığı, kağıt toplayıcılığı, tartıcılık, pazarcılık ve otomobil camı siliciliği yapmaktadırlar. En çok yapılan iş ise mendil, yara bandı vs satıcılığıdır. Çocuklar bu işleri okul çıkışlarında ve hafta sonlarında yaptıklarını belirtmişlerdir. Çocukların gün içerisinde ortalama 4 saat çalıştıkları belirlenmiştir. Bu da okuldan sonraki ya da önceki zamanın neredeyse tamamını kapsamaktadır. Çocukların çoğu ayda 100-200 TL kazandıklarını, kazandıkları parayı ailelerine verdiklerini ya da okul masraflarını karşılamak için kullandıklarını belirtmişlerdir. Çocukların çalışmaya karşı olumsuz tutuma sahip oldukları ve maddi olanakları yerinde olsa çalışmayacakları görülmüştür. Çocukların anne ve babaları istediği için çalıştığı sonucu da bu durumu desteklemektedir. Çalışan çocukların yarısının 18 yaşın altında çalışan kardeşi bulunmaktadır.

Çalışan çocukların anne ve babalarının eğitim düzeyleri düşüktür. Anne ve babaların büyük çoğunluğu ilkokul mezunudur. Anneler arasında okumaz- yazmazlar

vardır. Babalar annelere göre eğitim olanaklarından daha fazla yararlanmışlardır. Babaları çalışmayan öğrencilerin oranı %20 iken bu oran annelerde %95.3'tür. Çocuklar ailelerinin aylık geliri asgari ücret kadar veya altında olduğunu belirtmişlerdir. Aralık 2009 Türk-İş verilerine göre aileler açlık sınırının altında yaşamaktadır. Veliler ile yapılan görüşmede velilerin büyük çoğunluğu çocuklarını yoksulluk nedeniyle çalıştırdıklarını belirtmişlerdir.

Çocukların günlerinin çoğunu sokaklarda geçirmeleri nedeniyle gün içerisinde polis ya da zabıta ile karşı karşıya geldikleri ve onlardan çeşitli tepkiler aldıkları belirlenmiştir. Çocukların verdikleri yanıtlara göre çocuklar sokakta çalışırken polis ve zabıta en çok sözlü uyarı ve küfür ile tepki göstermektedir. Çocuklar aynı zamanda sokakta bulunan çetelerden ve diğer insanlardan da çeşitli şiddet ve tepki gördüklerini ifade etmişlerdir. Çocukların en fazla karşılaştıkları tepki şekli sözlü ve fiziksel şiddet olarak belirlenmiştir. Suça yönlendirme oranı da %21,33'tür ve azımsanmayacak bir orana sahiptir.

Dışarıda geçirilen zamanın fazlalığı nedeniyle çocuklar hastalıklara açık durumdadırlar ve çoğunlukla solunum yolu hastalıkları ve mide-bağırsak hastalıkları bulunmaktadır. Çocuklar arasında şimdiye kadar sokakta gecelediğini belirten olmamıştır. Şartlı Nakit Transferi Eğitim Yardımından yararlan aile oranı %37,2 ile yetersizdir.

5.1.2. Sokakta Çalışan Çocukların Eğitim İhtiyaçları ile ilgili Sonuç

Temizlik konusunda eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesi amacıyla vücut temizliği ve çevre temizliği ile ilgili sorulan sorulara verilen cevaplar incelendiğinde çocukların çoğunluğunun ellerini ve kirlenen yerlerini yıkama ve çevrelerini temiz tutma konusunda bazen yanıtı verdikleri belirlenmiştir. Temizlik konusundaki duyarlılıkla ilgili olarak çocukların yeterli bilgi düzeyine ulaşmaları için onlara temizlik konusunda eğitim verilmesi gerektiği görülmektedir.

Trafik kurallarına uyma konusunda çocukların çoğunluğunun trafik kurallarına bazen uydukları yönünde yanıt verdikleri görülmüştür. Bazen yanıtının çokluğu bu

konuda eğitim eksikliğinin olduğunu ve çocukların bu konuda eğitim gereksinimleri olduğu sonucuna işaret etmektedir.

Öğrencilerin hayvanları sevmek ve korumak konusundaki eğitim gereksinimlerini belirlemek amacıyla sorulan sorulara verilen cevaplar incelendiğinde öğrencilerin çoğunluğunun hayvanları sevdiği ve beslediği belirlenmiştir. Hayvanları sevmek ve onları korumak ile ilgili olarak sokakta çalışan çocukların önemli derecede eğitim gereksinimlerinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Okuma alışkanlığı ile ilgili eğitim gereksinimlerinin belirlenmesi amacıyla sorulan soruya verilen yanıtlar incelendiğinde öğrencilerin büyük çoğunluğunun dergi ve gazete okumadıkları belirlenmiştir. Araştırmanın bu bulgusuna göre öğrencilerin gazete ve dergi okuma alışkanlıklarının yetersiz olduğu ve eğitim gereksinimlerinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ders kitapları ve okuma saatleri dışında kitap okuyup okumadıkları sorulduğunda ise öğrencilerin yeteri kadar kitap okumadıkları belirlenmiştir ve bu konuda eğitime ihtiyaçları olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Öğrencilerin özgür bir şekilde araştırma yapma becerilerini kazanıp kazanmadıklarını belirlemek amacıyla sorulan soruya verilen yanıtlar incelendiğinde öğrencilerin çoğunluğunun bu konuda yetersiz olduğu ve sonuçlara göre öğrencilerin farklı kaynaklardan araştırma yapma konusunda eğitim gereksinimlerinin olduğu belirlenmiştir.

Öğrencilerin ders çalışma alışkanlıkları ile ilgili eğitim gereksinimlerini belirlemek amacıyla sorulan sorulara verilen cevaplar incelendiğinde ders çalışmak için zaman planlaması konusunda ve ödevlerini zamanında yapmaları konusunda eğitime gereksinimleri oldukları görülmektedir.

Öğrencilerin ebeveynlerine karşı sorumluluk duyguları ile ilgili eğitim gereksinimlerini belirlemek amacıyla sorulan soruya verilen yanıtlara bakıldığında öğrencilerin anne babalarına karşı sorumluluk duygularını geliştirmeleri için olumlu davranışlarının pekiştirilmesi ve bu konuda gelişimlerinin desteklenmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Öğrencilerin gelecekleri ile ilgili planlama becerileri ile ilgili eğitim gereksinimlerini belirlemek amacıyla sorulan soruya verilen yanıtlar değerlendirildiğinde öğrencilerin gelecekle ilgili planlama yapmaları konusunda gelişimlerinin sağlanması için desteğe ihtiyaç duydukları belirlenmiştir. Ancak bunun yanında öğrencilerin büyük çoğunluğu SBS sınavına girdiklerini/gireceklerini bildirmişlerdir. Bu da çocukların en azından bir üst eğitim kurumuna hazırlandıklarını göstermektedir.

Öğrencilerin medyadan yararlanarak ülkemiz ve dünya ile ilgili olayları takip etme konusundaki eğitim gereksinimlerini belirlemek amacıyla medyadan ülkemiz ile ilgili haberleri takip edip etmedikleri sorusu sorulmuştur. Verilen yanıtlara göre öğrencilerin çoğunluğunun ülkemiz ve dünya ile ilgili haberleri takip etmedikleri belirlenmiştir ve bu konuda öğrencilerin eğitime gereksinimlerinin olduğu görülmektedir.

Sokakta çalışan çocukların eğitim ihtiyaçlarını belirlemek amacıyla yapılan gözlemlere göre, sokakta çalışan çocukların okuduklarını anlama konusunda yetersiz oldukları, kendilerini sözlü olarak ifade etmede zorluk çektikleri, Türkçeyi açık ve doğru olarak kullanamadıkları görülmüştür. Buna göre sokakta çalışan çocukların bu konularda eğitime gereksinimleri olduğu görülmektedir.

Çocukların iletişim becerilerine ilişkin olarak yapılan gözlemlere göre, iletişim becerilerinin temelinde yer alan dinleme becerilerinin gelişimi konusunda çocukların eğitim ihtiyaçlarının olduğu belirlenmiştir.

Çocukların temizlik konusunda eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesi amacıyla yapılan gözlemlerde genel bir görünüm olarak çocukların çok az bir kısmının giyeceklerinin temiz olmadığı, büyük çoğunluğunun temizliğinin makul düzeyde olduğu belirlenmiştir.

Çocukların bir ortama girdiğinde veya ortamdan ayrılırken selam verip vermediklerini belirlemek amacıyla yapılan gözlem sonucunda bu konuda çocukların eğitim ihtiyaçları bulunmaktadır. Bu davranışın nedenleri göz önünde bulundurularak eğitim ihtiyaçlarının giderilmesi gerekmektedir.

Çocukların serbest zamanlarını değerlendirme konusunda eğitim ihtiyaçları vardır. Çocukların tamamının herhangi bir hobisi bulunmamaktadır. Çoğu serbest zamanlarını televizyon seyrederek ya da internet kafeye giderek değerlendirmektedir.

Çocukların çoğu sigara kullanmamaktadır. Sigara kullanan çocuklar, 7. ve 8. sınıf öğrencileridir.

5.1.3. Okul Yönetimlerinin Gerçekleştirdiği Uygulamalar ile ilgili Sonuç

Okul yönetimleri tarafından çalışan çocukların ve bu çocukların çalışma alanlarının belirlenip belirlenmediğini saptamaya yönelik olarak sorulan görüşme sorularından elde edilen sonuçlara göre okul yönetimlerinin okullarına kayıtlı olan ve aynı zamanda da çalışan çocukların sayılarını belirleme konusundaki görevlerini yeterince gerçekleştirmedikleri belirlenmiştir.

Okullarda, sokakta çalışan çocuklarla ilgili sorunlar incelendiğinde başlıca sorunlar; çocukların dıştan gelen iletilere kapalı olmaları, okula karşı olumsuz tutum geliştirmeleri, okul devamsızlıklarının fazlalığı, şiddete eğilimli olmaları, gelecekle ilgili hedeflerinin olmaması, topluma güven duymamaları üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Çalışan çocuklarla ilgili olarak okul müdürlerine, çalışan ve bu nedenle eğitim eksikliği olan öğrencileri için okullarında telafi eğitimi düzenlenip düzenlenmediği sorusu yöneltilmiş ve neredeyse tamamının telafi eğitimi düzenlemedikleri görülmüştür. Bunun nedenleri olarak, büyük oranda öğrencilerin isteksizliği olmak üzere diğer nedenlerin öğretmenlerin isteksizliği, zaman yetersizliği ve öğretmen yetersizliği olarak düşünüldüğü görülmüştür.

Çalışan çocukların sosyal bakımdan gelişimlerinin desteklenmesi için okullarda ne gibi etkinlikler düzenlendiğinin belirlenmesi amacıyla sorulan soruya verilen yanıtlara göre sosyal etkinlik düzenlemeyen okulların büyük oranda olduğu görülmüştür. Bunun nedenleri sorulduğunda, büyük oranda öğretmenlerin isteksizliği ve fiziksel yetersizlikler gösterilmek üzere, zaman yetersizliği, öğrencilerin isteksizliği ve öğretmen yetersizliği diğer sebepler olarak gösterilmiştir.

Çalışan çocukların aileleri ile görüşme yapılıp yapılmadığı ile ilgili olarak okullarla yapılan görüşmelerde okul yönetimlerinin yarından fazlasının ailelerle görüşmedikleri ve okul-veli iletişiminin yetersiz olduğu görülmüştür.

Okul yöneticilerinin çalışan çocuklarla ilgili olarak MEB'den beklentileri, ailelerin eğitilmesi, yaz kamplarının düzenlenmesi, MEB uzmanlarının bu bölgeye gönderilip çalışan çocukları belirlemeleri ve bunların takibini yapmaları, bu çocuklara burs verilmesi gerektiği konuları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Beklentilerinin olmadığını belirten okul sayısı çok azdır. Beklentilerinin olmadığını belirten okul yöneticileri bunun nedeni ile ilgili olarak, MEB'in daha önemli işleri olup ona yoğunlaşacağı, ailelerinin ilgisinin çalışan çocukların sorunlarının çözümünde daha önemli olduğu, çocukların çalışmasının nedeninin maddi yetersizlikler olduğu ve MEB'in bu konuda yapabileceği bir şey olmadığını belirtmişlerdir.

5.2. Öneriler

Araştırmanın sonuçlarına bağlı olarak siyasi erk ve karar vericilere ve okul yöneticilerine yönelik önerilerde bulunulabilir.

Öncelikle çalışan çocuklar için yaş sınırı 18'e çıkarılarak "Çocuk Hakları Sözleşmesi" ve "Çocukların Çalışması Hakkındaki Kanun" arasındaki yaş sınırı çelişkisi giderilmelidir.

Araştırma bulguları çocukların aile gelirine katkıda bulunmak için çalışmak zorunda olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle, ailelerin gelir düzeylerini yükseltecek veya istihdam sağlayacak önlemlerin alınması gerekmektedir. Öncelikle çalışan çocukların yoğunlukta olduğu büyük şehirlerden başlamak üzere ailelerin eğitim düzeylerini artırıcı meslek edindirme kursları açılmalı ve bu kurslar ülke çapında yaygınlaştırılmalıdır. Düşük gelire sahip ailelerde kadınların çalışma yaşamına katılımlarını sağlayacak politikaların oluşturulmasının çocukların çalışmasını önleyeceği düşünülmektedir.

Sağlık Bakanlığı tarafından 2011 yılından başlayarak okullarda her yıl öğrencilere ücretsiz sağlık taramaları yapılmaya başlanmıştır. Bu taramalar okula

devam etmeyen ve sokakta çalışmakta olan çocuklar için de yapılabilir ve bu çocukların tedavi olanaklarından yararlanmaları sağlanabilir.

Milli Eğitim Müdürlükleri tarafından ya da okullar tarafından çocuklarını sokaklarda çalıştıran aileler çocukların çalıştırılmaması gerektiği konusunda bilinçlendirilmelidir. Böylece verilecek olan vatandaşlık eğitimi ile çocukların çalıştırılmasıyla ilgili tutumları değiştirilebilir. Herşeye rağmen sokakta çalışan çocuğu bulunan aileler sokakta çalışmanın neden olabileceği sorunlar konusunda bilgilendirilmeli ve gerekli ilk önlemleri almaları konusunda dikkatleri çekilmelidir. Aile düzenini korumaya, aile içi şiddeti ve çocuk istismarını azaltmaya yönelik eğitim programları düzenlenmelidir. Bu eğitimler “Aile ve Çocuk Eğitimi” programı, “Anne Çocuk Eğitimi”, “Baba Destek Programı” kapsamında verilebilir.

Okul yönetimleri çocuğu çalışan ailelerin sosyal hizmet ve yardımlardan yararlanabilmeleri için onlara bu konuda rehberlik edebilirler. Ailelere çocuklarını çalıştırmamaları şartıyla maddi yardım sağlanabilir. A

Okul yöneticileri tarafından çalışan çocuklar ile ilgili olarak okulların yapabileceklerinin ve yapması gerekenlerin tam olarak anlaşılamadığı görülmektedir. Bu nedenle okul yöneticilerinin bu konuya yönelik görevlerini yeniden değerlendirmeleri gerekmektedir. Okul yönetimleri çocukların başarı düzeylerinin düşük olduğu dersler için okullarda telafi eğitimleri ve kurslar gerçekleştirmelidir. Zorunlu eğitim çağı dışındaki çocuklar dışarıdan bitirme sınavlarına hazırlanmalı ya da mesleki eğitime yönlendirilmelidir.

Sokakta çalışan çocuklar, çocukluklarını yaşayamamakta ve eğitim eksikliklerinin yanında kültürel ve sportif açıdan da eksiklikleri olabilmektedir. Okul yönetimleri tarafından bu çocuklara yönelik sportif ve kültürel etkinlikler düzenlenebilir.

KAYNAKÇA

- Adaman, F., Keyder, Ç. (2006). Türkiye’de büyük kentlerin gecekondu ve çöküntü mahallerinde yaşanan yoksulluk ve sosyal dışlanma. Web: http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf adresinden 29 Haziran 2011’de alınmıştır.
- Adaş, E., Yıldız, Ö. (2007). Gaziantep’te sokakta çalışan ve yaşayan çocuklar. 5. *Sokakta çalışan ve yaşayan çocuklar sempozyumu*. Ss:25-32. Gaziantep Üniversitesi Matbaası.
- Adem, M. (1993). *Ulusal eğitim politikamız ve finansmanı*. Ankara:A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları. No:172
- Ajai, A. O., Torimiro, D. O. (2004). Perspectives on child abuse and labour: Global ethical ideals versus African cultural realities. *Early Child Development And Care*, 174(2), 183–191 Web: <http://www.blackwell-synergy.com/doi/pdf/10.1111/J.1744-6198.2006.00032.X> adresinden 12 Ağustos 2009’da alınmıştır.
- Akşit, B., Karancı, N. ve Hoşgör, G., A (2001). Turkey: working street children in three metropolitan cities: a rapid assessment, *international labour organization, international programme on the elimination of child labour*. Geneva: IPEC Publications.
- Akyüz, E. (2000). *Ulusal ve uluslararası hukukta çocuğun haklarının ve güvenliğinin korunması*. Ankara: MEB Yayınları.
- Alacalı, O., Anaç, G. (2009). *İlköğretim Türkçe 3 Ders Kitabı*. Ankara: Dörtel Yayınları.

- Alp,H., Özkan, B., Altınkaynak, S., Orbak,Z., Yiğit, H., Ve Ertekin, V. (2000). Erzurum'da sokakta çalışan çocukların sosyo-demografik özellikleri. *Türk Pediatri Arşivi*, 35(2), 119-123
- Ankara Büyükşehir Belediyesi (2009). Ankara sokaklarında çalışan çocuklar merkezi faaliyet raporu. Web: http://www.ankara-bel.gov.tr/abbsayfaları/hizmet_birimleri/sosyal_hizmetler1/genclik_ve_cocuk_sube_mudurlugu/sokakta_calisan_cocuk_kub_faaliyet_raporu.aspx adresinden 21 Eylül 2009 'da alınmıştır.
- Arı, A. (2003). Taşınmalı ilköğretim uygulaması (Uşak Örneği). *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(1),101-115
- Arnas, Y. A. (2004). Sokakta çalışan çocukların özkavram düzeylerinin incelenmesi. *Çocuk Ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*. 11(1)
- Atauz, S. (1998). Dünya kentlerinin yeni olgusu: sokak çocukları. *Birikim Dergisi*, 116, 68-78.
- Bakırcı, K. (2004). *Çocuk ve genç işçilerin haklarının korunması*. İstanbul:Beta Yayınları.
- Balcı, A. (2001). *Etkili okul ve okul geliştirme: kuram, uygulama ve araştırma*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Basu, K. (2005). Child labor and the law: notes on possible pathologies. *Economics Letters*, 87,169–174
- Baştaymaz, T. (1990). *6-15 yaş grubu bursa 'da çalışan çocuklar üzerine bir araştırma*. İstanbul: Friedrich Ebert Vakfı Yayınları.
- Baybuğa,M., Kubilay, G (2003). Sokakta yaşayan/çalışan çocukların aile ve yaşadıkları özellikleri. *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi*, 2,34-46

- Bayındırlık ve İskan Bakanlığı (2009). *Kentleşme şurası. kentsel yoksulluk, göç ve sosyal politikalar raporu*. Ankara
- Bequele, A., Boyden, J. (1995). *Çocuk istihdamıyla mücadele* (Çev: T. Şanar) Ankara: ILO/ÇSGB Yayınları.
- Bhalotra, S. (2006). Is child work necessary? *Oxford Bulletin Of Economics And Statistics*, 69(1), 29-55. <http://ssrn.com/abstract=1126995> adresinden 15 Eylül 2008'de alınmıştır.
- Bilgili, A. (1996). *Doğu Anadolu Bölgesinde göçe maruz bırakılan çocuklar*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Bilgin, R. (2009). Diyarbakır'da sokakta çalışan çocuklar üzerine sosyolojik bir araştırma. *Elektronik. Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(27), 232-244. <http://e-sosder.org/dergi/27232-244.pdf> adresinden 10 Temmuz 2009'da alınmıştır.
- Bilir, M. (2004). Kentleşme sürecinde yetişkinlerin eğitim gereksinimi: Ankara Mamak İlçesi, Tuzluçayır Senti, Ege Mahallesi örneği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1),98-121
- Bloom, B. S. (1964). *Human characterites and school learning*, New York: Mc Craw-Hill Book Company.
- Boratav, K. (2004). *İstanbul ve Anadolu'dan sınıf profilleri*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Bozbey, S., Oğan, M., Özkara, M., Aktaş, A., Demir, E., Köksal, K. (2009). *İlköğretim Türkçe 4 Ders Kitabı*. Ankara: Özgün Yayıncılık.
- Bozkurt, N. (2000). *Denizi kurutmak düünden bugüne zorunlu göç ve iskan politikası*. İstanbul: Belge Yayınları

Buğra, A. (Ekim-2010). Uluslararası yoksullukla mücadele stratejileri sempozyumu. 1-9. DPT- SYDGM. İstanbul.

Buğra, A., Keyder , Ç. (2003). Yeni yoksulluk ve Türkiye'nin değişen refah rejimi. *Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İçin Hazırlanan Proje Raporu*. Ankara. web: http://www.undp.org.tr/publicationsDocuments/new_poverty.pdf adresinden 29 Haziran 2011'de alınmıştır.

Bulut, I. (1997). *Sanayi bölgesinde çalışan çocukların sorunları: psiko-sosyal gelişim sorunları*. Ankara: TİSK Yayınları.

Bulut, I., Gürkan, M (2007). *Çocuk işçiliği ile mücadelede öğretmen el kitabı*. Ankara: ÇCGB Yayınları, Yayın No:148.

Caesar-Leo, M. (1999). Child labour: the most visible type of child abuse and neglect in india. *Child Abuse Review*, Vol. 8, 75-86 <http://www.ncjrs.gov/app/publications/abstract.aspx?id=177486> adresinden 11 Temmuz 2008'de alınmıştır.

Ceylan; A., Tuncer, O., Melek, M. Akgün, C., Gülmehmet, F. ve Erden, Ö. (2009). Van bölgesindeki çocuklarda cinsel istismar. *Van Tıp Dergisi*, 16(4),131-134

Chaudhuri, S., Dwivedi, J. K. (2007). Foreign capital inflow, fiscal policies and incidence of child labour in a developing economy. *Manchester School Journal*, 75(1), 17-46. www.imf.org/external/np/speeches/2006/082506.htm adresinden 13 Ağustos 2008'de alınmıştır.

Coleman, J. (1966). Equality of educational opportunity. Web: <http://www.icpsr.umich.edu/icpsrweb/ICPSR/studies/06389> adresinden 01 Temmuz 2011'de alınmıştır.

- Çetintaş, H., Başel, H (1999). Eğitimin istihdam ve verimliliğe etkisi. *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim Ve Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 1(5).
- Çırak,Y., Çivitçi, N. (2004). Malatya ilinde sokakta çalışan çocuklar üzerine bir inceleme. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(8), Güz
- B. M. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1989). 27 Ocak 1995 Tarihli Ve 22184 Sayılı Resmi Gazete Yayın Tarihi ve Sayısı: 21 Haziran 1998 / 23379
- Çocuk Koruma Kanunu . Kanun Numarası : 5395 Kanun Kabul Tarihi : 03/07/2005 Resmi Gazete Tarihi : 15/07/2005 Resmi Gazete Sayısı : 25876
- Çolak, Ö. F. (1998). *Küreselleşme, beşeri sermaye ve çocuk işgücü*. Ankara: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu Yayını. Yayın No:177.
- ÇSGB (1995). *Çalışma ve sosyal güvenlik bakanlığı ilo ipec projesi, çalışan çocukların korunması için politika ve eylem programı yöntem önerisi*, Ankara.
- Demir, C. (2001). *Sokakta çalışan çocukların başarısız olma nedenleri, çalışan çocukları eğitime kazandırma projesi eğiticilerin eğitimi projesi*, Ankara
- Dessy, S.E., Knowlws, J. (2007). Why is child labor illegal? *European Economic Review*.
- Dessy, S.E., Vencatachellum, D. (2004). Explaining cross-country differences in policy response to child labour. *Canadian Journal Of Economics*, 36(1), 1-20
- Dikbayır, G., Dayıoğlu, M., Bakır, M.A. ve Ataöv, A (2002-Mayıs). *Gelirin çocuk istihdamı üzerindeki etkisi*. Türkiyede çalışan çocuklar semineri.162-177. Ankara: DİE Yayın No. 2534, DİE Matbaası.

- Doyal, G., Mukherjee, B. (1997-Mart). Trauma persists Rashtriya Sahara. *Sahara India mass communication*, 16-31. web: <http://iimc.gov.in/lib-cur-06.html> adresinden 26 Temmuz 2008’de alınmıştır.
- Dubowitz, H. (2002). Preventing child neglect and physical abuse. *Pediatr Review*, 23, 191-196.
- Durualp, E., Karadut ,M., Kul, K., Özen, E.ve Gül, D. (2010). Sokakta çalışan çocuklarda depresif belirtiler. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 11(2), 161-168
- Duyar, İ., Özener, B. (2002). *Çocuk işçiler: çarpık gelişen bedenler*. Ankara: Ütopya Yayıncılık.
- Dyer, C. (2007- September). Working children and educational inclusion in Yemen. *International Journal of Educational Development*, 27(5), 512-524
- Ecevit, Y. (2003). Toplumsal cinsiyetle yoksulluk ilişkisi nasıl kurulabilir? Bu ilişki nasıl çalışılabilir? *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*. 25 (4), 83-88
- Edmonds, E. (2006). Alternative income generation and entry into worst forms of child labor. *A Report Prepared For The International Child Labor Program of The Bureau of International Labor Affairs*. Web: <http://www.dartmouth.edu/~eedmonds/ilab.pdf> adresinden 19 Ağustos 2009’da alınmıştır.
- Emerson, P., Knabb, S. (2006). Opportunity, inequality and the intergenerational transmission of child labour. *Economica*, 73(291), 413-434
- Ennew, J. (2003). *Sokak çocukları ve çalışan çocuklar: planlanma için bir rehber, Gelişim el kitabı*. (Çev: Çiçek Ö.) Ankara: UNICEF Türkiye Temsilciliği Yayınları.

- Ennew, J. (1994). *Street and working children. A guide to planning*. London: Save The Children Publications .
- Erdoğdu, M. Y., Oto, R. (2004). Sokakta çalışan ve çalışmayan çocukların atılmanlık ve saldırganlık davranışları açısından karşılaştırılmaları. *Kriz Dergisi*.12(3), 11-23
- Ereş, F. (2009). Toplumsal bir sorun: suçlu çocuklar ve ailenin önemi. *Aile ve Toplum*,11(5), 88-96
- Ereş, F. (2006). Türkiye’de kadının statüsü ve yansımaları. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19, 40-52
- Ersoy, M. (1985). *Göç ve kentsel bütünleşme*. Ankara: Türkiye Gelişme Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Es, M., Ateş, H. (2004). Kent yönetimi, kentleşme ve göç: sorunlar ve çözüm önerileri. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 48, 206-248.
- Faist, T. (2003). *Uluslararası göç ve ulusaşırı toplumsal alanlar* (Çev: Azat Zana G.,Can N.) Ankara: Bağlam Yayınları.
- Fass, P.S. (2003). Children and globalization. *Journal Of Social History*, 36(4), 963-977.
- Feymi, P. (2007). Sokakta çalıştırılan çocukların genel profili ve bu çocuklara yönelik hizmet önerileri (Bursa örneği), 5. *Sokakta Çalışan ve Yaşayan Çocuklar Sempozyumu*. Gaziantep Üniversitesi Matbaası, Ss:113-123

- Fişek, A. G. (1994). Çocuk hakları yasası ve çalışan çocuklar. *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, 19(179-180),22-30
- Fırat, M. (2000). Çalışan çocuklar ve hakları. *Çocuk Hakları Toplantıları* (7 Mart - 23 Mayıs).
- Fyfe, A. (1998). *Child labor*. Cambridge: Polity Press
- Goulart, P., Bedi, A. S. (2007). Child labour and educational success in Portugal. *Economics of Education Review*. Web: www.elsevier.com/locate/econedurev adresinden 23 Temmuz 2008’de alınmıştır.
- Gunnarsson, V., Orazem, P. and Sanchez, M (2006-January). Child labor and school achievement in Latin America. *World Bank Economic Review*, 20,31-54
- Gündüz, B., Gökçakan, Z. (2004). Fiziksel istismar açısından üniversite öğrencilerinin problem çözme becerilerinin incelenmesi, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13, 29-40.
- Güngör, M. (2008-Aralık). Evrensel bir sorun olarak çocuk suçluluğu ve sokakta çalışan ve yaşayan çocuklar. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1) 25- 43.
- Gylfason, T., Zoega, G. (2003). Education, social equality and economic growth: a view of the landscape. *Cesifo Economic Studies*, 49(4) 557-579. Web: <http://cesifo.oxfordjournals.org/cgi/content/49/4/557> adresinden 03.Haziran 2009’da alınmıştır.

- Hamot, G., Jensen, E., S. (2003). Teaching about child labor and international human rights. *Eric Digest*, Ed475384 Web: www.ed.gov adresinden 29 Temmuz 2009'da alınmıştır.
- Haralambos M., Holborn M. (1995). *Sociology*. London: Harper Colins Publishers.
- Hazan, M., Berdugo, B. (2002). Child labour, fertility, and economic growth. *Economic Journal*, 112, 810-828
- Heady, C. (2003). The effect of child labor on learning achievement. *World Development*, 31(2), 385–398.
- Heady, C. (2000). What is the effect of child labor on learning achievement? Evidence from Ghana. *Unicef Innocenti Working Papers* No:79 Web: <http://www.unicef-irc.org/publications/> adresinden 12 Ağustos 2008'de alınmıştır.
- Heinrich, G., Hildebrand, V. (2005- March). Returns to education in the european union: a reassessment from comperative data. *European Journal of Education*. 40 (1),13-34
- Hengirmen, M., Öziş, N. ve Öngay, N. (2009). *İlköğretim Türkçe 5. Sınıf Ders Kitabı*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Hussain, M., Maskus, K. E. (2003- July). Child labour use and economic growth. *World Economy*, 26 993-1017 Web: <http://www.blackwellpublishing.com/journal.asp?ref=0378-5920> adresinden 17 Temmuz 2009'da alınmıştır.
- İlik, B., Türkmen, Z. ve Geter, R. (1994). *Sokaktan ustalığa*. Ankara: ILO/IPEC Yayınları. Tsof Plaka Matbaacılık
- ILO-IPEC-SIMPOC (2006). *Global child labour trends 2000 to 2004*. Geneva

ILO 138 Sayılı İstihdama Kabulde Asgari Yaşa İlişkin Sözleşme. Ilo Kabul Tarihi: 6 Haziran1973 Kanun Tarih Ve Sayısı: 23 Ocak 1998 / 4334 Resmi Gazete Yayım Tarihi ve Sayısı: 27 Ocak1998 / 23243 Bakanlar Kurulu Kararı Tarih Ve Sayısı: 5 Mayıs 1998 / 98-11184 Resmi Gazete Tarihi ve Sayısı: 21 Haziran 1998 / 23379

ILO-IPEC (2002). *Sokaktan okula*, (sokakta çalışan çocukların eğitime yönlendirilmesi projesi). Ankara.

ILO-IPEC-SIMPOC (2002). *Every child counts*. Geneva

ILO (1995). *Daha alınacak çok yol var: günümüz dünyasında çocuk işgücü*. Ankara: ÇSGB Çalışma Genel Müdürlüğü Yayınları.

IPEC (2006). *IPEC action against child labour 2004-2005: progress and future priorities*. Geneva

IPEC (2011) *Children in hazardous work -What we know, what we need to do?* Web: <http://www.ilo.org/ipeinfo/product/viewProduct.do?productId=17035> adresinden 1 Haziran 2011’de alınmıştır.

İnaç. H., Güner, Ü. ve Sarısoy, S. (2006- Ekim). Eğitimin ekonomik büyüme ve kalkınma üzerindeki etkileri, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 1(2), 59-70

İş Kanunu Kanunu No: 4857 Kabul Tarihi : 22.5.2003 Resmi Gazete Yayım Tarih Ve Sayısı : 10.6.2003 – 25134

- Jafarey, S., Lahiri, S. (2005). Food for education versus school quality: a comparison of policy options to reduce child labour. *Canadian Journal Of Economics / Revue Canadienne D'economique*, 38(2),394-419. Web: <http://economics.ca/cgi/xms?jab=v38n2/04.pdf> adresinden 17 Temmuz 2009'da alınmıştır.
- Kahramanoglu, E. (1996). *Türkiye'de çalışan çocuklar sorunu ve çözüm yolları*. Ankara: Friedrich Nauman Vakfı Yayınları.
- Kalkınma Merkezi Egitim, Arastırma, Uygulama, Danışmanlık, Üretim ve İşletme Kooperatifi (2006). *Zorunlu göç ve etkileri: Diyarbakır*. Ankara.
- Kambhampati, U., Rajan, R. (2006) Economic growth: a panacea for child labor? *World Development* ,34(3), 426–445.
- Karabulut, Ö. (1996). *Türkiye'de çalışan çocuklar*. İstanbul:Çözüm Yayıncılık.
- Karaman, B., Özçalık, M. (2007). Türkiye'de gelir dağılımı eşitsizliğinin bir sonucu: çocuk işgücü. *Yönetim ve Ekonomi*, Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 14(1)
- Karataş, A., Ulutaş, Y., Erdemir, A. ve Küçüksümbül, N. (1994). Antalya sokaklarında çalışan çocuklar üzerine bir araştırma. IV. *Ulusal Sosyal Hizmet Konferansı*, Bildiriler 3. Ankara.
- Kasatura, İ. (2001). Sokaktaki çocuklar, sokakta çalışan çocuklar. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*. 211-227. Web: <http://www.iticu.edu.tr/kutuphane/dergi/d2/m00034.pdf> adresinden 18 Şubat 2011'de alınmıştır.
- Kavak, Y., Burgaz, B. (1994). *Eğitim ekonomisi*. Ankara: Pegem Personel Geliştirme Merkezi Yayınları Yayın No:14

- Kolaç, N., Ergün, A. ve Erol, S. (2006). Pazarda çalışan çocukların çalışma koşulları ve sağlık durumları. *Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık Ve Güvenlik Dergisi*, Nisan-Mayıs-Haziran, 30-36
- Kongar, E. (1985). *Türkiye'nin toplumsal yapısı*. 2. Cilt. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kongar, E. (1996). *Türkiye üzerine araştırmalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Köksal, A., Alisinanoğlu, F. (1998). Sokakta çalışan çocuklar üzerine bir araştırma. *Öğretmen Dünyası Dergisi*, 225
- Köksal S., Lordoğlu K. (1993- Mayıs). Çıraklık ve çocuk emeği araştırması. *Çalışma Ortamı Dergisi (Fişek Enstitüsü)*, 1(8)
- Kruger, D. (2007). Coffee production effects on child labor and schooling in rural Brazil. *Journal Of Development Economics*, 82, 448–463
- Kruguer, A.B., Lınahl, M. (2001-December). Education for growth: why and for whom? *Journal Of Economic Literature*, 39,1101-1136.
- Kumaş, H. (1993) *Türkiye’de çalışan çocuk gerçeği ve çalışma koşullarının değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.
- Kuzgun, Y., Sevim, S. (2004) kadınların çalışmasına karşı tutum ve dini yönelim arasındaki ilişki. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1),14-27
- Küçükcalay, M., Dulupçu, A. ve Turunç, Ö. (2000). Dünyada ve Türkiye’de çocuk işgücü istihdamının sorunları ve önlenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*,5(1).

Mckechnie, J., Hobbs, S. (1999). Child labour: a global phenomenon? *Child Abuse Review*, 8, 87-90 Web: <http://dx.doi.org/10.1002/> adresinden 12 Ağustos 2008'de alınmıştır.

Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi. 2004 Ağustos Cilt:67 Sayı:2563

Moore, K. (2000). Supporting children in their working lives: obstacles and opportunities within the international policy environment. *Journal Of International Development*, 12, 531-548.

Müftü, G. (2001). Çocukların hakları. *Milli Eğitim Dergisi* , 151

Oto, R. (1998). Bir Güneydoğu kenti sokaklarında çalışan çocukların sosyo-demografik özellikleri. *Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Dergisi*, 5 (1), 23-27

Ovayolu, N., Uçan, Ö. ve Serindağ, S. (2007). Çocuklarda cinsel istismar ve etkileri. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 2 (4), 13-22

Öner, S., Şaşmaz, T., Buğdaycı, R., Kurt, A.Ö., Uğurhan, F. ve Tezcan, H. (2006). Sokakta çalışan ya da yaşayan çocuklarda sigara alkol ve madde kullanma prevelansı ve etkileyen faktörler. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni*, 16(1), 15-21

Özcebe, H. (2001). Çalışan çocuklar ve sorunları. *Katkı Pediatri Dergisi*, 22(3), 286-301

Özden, Y. (1999). *Eğitimde dönüşüm, eğitimde yeni değerler*, Ankara: Pegema Yayıncılık.

Özer, İ. (2004). *Kentleşme, kentlileşme ve kentsel değişme*. Bursa: Ekin Kitabevi.

Ögel, K., Yücel, H. (2005). Sokakta yaşayan ergenler ve sağlık durumları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*. 6, 11-18.

Oğuz, P. (1997). *Çocuk istismarı nedir?* İstanbul: Analiz Yayınları.

Paavilainen, E., Tarkka, M . (2002). Definition and identification of child abuse by Finnish public health nurses. *Public Health Nursing*, 20 (1), 49 – 55.
web:<http://www3.interscience.wiley.com/journal/118842231/?cretry=1&sretry=0> adresinden 07 Temmuz 2009’da alınmıştır.

Palabıyık, K., Altıntaş, Ş. (2009). *İlköğretim Türkçe 2 Ders Kitabı*. Ankara: Özne Yayıncılık.

Polat, O. (2004). *Klinik adli tıp*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Polat, O. (2002) . *Çocuk ve şiddet*. İstanbul: Der Yayınları.

Rammohan, A. (2006). The interaction of child labour and schooling in developing countries: a theoretical perspective. *Journal of Economic Development*, 25(2), 85-89

Ray, R. (2004-November). Child labour: a survey of selected Asian Countries. *Asian-Pacific Economic Literature*, 18 (2) 2004, 1-18 Web: <http://www.papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?İd=614125> adresinden 12 Temmuz 2008’de alınmıştır.

Ray, R. (2000). The determinants of child labour and child schooling in Ghana. *Journal Of African Economies* ,11, 561–590.
web:http://www.utas.edu.au/ecofin/library/discussion_papers/papers_00/2000-05.pdf adresinden 17 Temmuz 2009’da alınmıştır.

Resmi Gazete: Tarih: 27.8.2003 Sayı: 25212

- Rosati, F.C., Rossi, M (2001). Children's working hours, school enrolment and Human capital accumulation: evidence from Pakistan and Nicaragua. *Understanding Children's Work (Ucw) Project Working Paper. Unicef. Web: http://www.ucw-roject.org/pdf/publications/standard_workinghours_humancapital.pdf* adresinden 07 Temmuz 2009 'da alınmıştır.
- Senemoğlu, N. (2001). Çocuk hakları, çalışan çocuklar ve eğitim sorunları. *Milli Eğitim Dergisi*, 151, 1-12
- Serter, N. (1997). *Sanayi bölgelerinde çalışan çocukların sorunları: sosyo-ekonomik sorunlar*. Ankara: TİSK Yayınları.
- SHÇEK, UNICEF ve DİE. (2000). *Sokakta yaşayan ve çalışan çocuklar, katılımlı eylem araştırması*. Ankara
- Sönmez, A. (1998). *İlköğretim sonrası eğitim seçenekleri*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Sönmez, V. (2001). *Program geliştirmede öğretmen el kitabı*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Suryahadı, A., Priyambada, A. ve Sumarto, S. (2005). Poverty, school and work: children during the economic crisis in Indonesia. *Development and Change*, 36 (2), 351–373. Web: <http://www.ingentaconnect.com/content/bpl/dech/2005/00000036/00000002/Art00006> adresinden 07 Temmuz 2009'da alınmıştır.
- Şaşmaz, T., Buğdaycı, R, Uğurhan, F, Soner, S. ve Kurt, A. Ö (2006). Physical examination on the children working or living on the street in Mersin, Turkey. *Turkish Journal of Public Health*. 4 (1), 35-40
- Şişman, Y. (2006). Sokakta çalışan çocukların yaşam koşulları ve gelecek beklentileri. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 251-275

- Teddlie, C., Reynold, D. (2001). countering the critics: responses to recent criticisms of school effectiveness research. *School Effectiveness and School Improvement*. Vol.12, Issue 1, 41-82. Web: www.weblinks1.epnet.com adresinden 01 Temmuz 2011’de alınmıştır.
- TİSK (1997). Sanayi bölgelerinde çalışan çocukların sorunları. Ankara: Tisk Yayınları.
- TİSK/ILO/Türk-İş (2007). *Dünyada ve Türkiye’de çalışan çocuklar*. Ankara: TŞOF Trafik Matbaacılık.
- Tor, H. (2010). Türkiye’de çocuk işciliğinin boyutları. *Zfwt*, 2 (2), 25-42
- TÜİK (2006). Çocuk işgücü araştırması.
Web:<http://www.tuik.gov.tr/prehaberbultenleri.do?İd=482> adresinden 21Temmuz.2009’da alınmıştır.
- Türk-İş (2009) Aralık 2009 açlık ve yoksulluk sınırı. Web: <http://www.turkis.org.tr/source.cms.docs/turkis.org.tr.ce/docs/file/aclikaralik09.pdf> adresinden 15 Mart 2010’da alınmıştır.
- Türk-İş (1994). *Sendikalar ve çalışan çocuklar ulusal semineri*. Ankara: Türk-İş Yayınları.
- Türkdoğan, O. (1996). *Aydınlıktakiler ve karanlıktakiler*. İstanbul: Timaş Yay.
- Tzannatos, Z. (2003). Child labor and school enrollment in Thailand in the 1990s. *Economics of Education Review*, 22 ,523–536
- Uluğtekin, S. (1997). *Sokak çocukları*. Ankara: Bizim Büro Basımevi.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) (2005). *Çocuk işçiliğini sona erdirme programı- çalışan çocukların eğitime yönlendirilmesi İzmir projesi raporu*. Ankara: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Yayınları.

UNICEF (1997). *Dünya çocuklarının durumu. UNICEF Raporu*. İstanbul

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Resmî Gazete Tarihi: 9.11.1982-17863 Mükerrer Kanun No. 2709 Kabul Tarihi : 7.11.1982

Ünal, I. (1996). *Eğitim ve yetiştirme ekonomisi*. Ankara: Epar Yayınları.

Vatandaş, C. (2007). Sokakta çalışan çocukların aileleri ve sosyo-ekonomik özellikleri. *5. Sokakta Çalışan ve Yaşayan Çocuklar Sempozyumu Kitabı* ss:67-90. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Matbaası,

Venkateswarlu, D. ,Kasper, J. , Mathews, R. ,Reis,C. ,Iacopino, V. ve Wise, P. (2003 -December). child labour in India: a health and human rights perspective. *The Lancet Extreme Medicine* ,362 , .32-33 Web: <http://linkinghub.elsevier.com/Retrieve/Pii/S0140673603150672> adresinden 13 Ekim 2009'da alınmıştır.

White, B. (1994). Children, work and child labour: changing responses to the employment of children. *Development and Change*, 25, 849-878 Web: www.blackwellpublishing.com/journal.asp?ref=0012-155x-21k adresinden 13 Ekim 2009'da alınmıştır.

Yangın, B., Sakman, S. (2009). *İlköğretim Türkçe 6 Ders Kitabı*. Ankara: Pasifik Yayınları.

Yangın, B., Celepoğlu, A. ve Türkyılmaz, F. (2009). *İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı*. Ankara: Pasifik Yayınları.

Yavuzer, H. (1998). *Psiko-sosyal açıdan çocuk suçluluğu*. İstanbul: İÜ. Yay.

Yavuzer, H. (1998). *Çocuk ve suç*. İstanbul: Remzi Kitabevi

Yıldız, Ö. (2007). Çalışan çocuklar: ‘sorun’ mu? ‘çözüm’ mü? *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 57-66

Zeytinoglu, S. (2001). *Çalışan çocukların istismarı ve ihmali*. İzmir: Ege Üniv. Basımevi.

Ziyalar, N. (1999). Çocuk istismarı ve ihmalinin önlenmesi. *Çocuk Forumu*, 1 (2), 31-33.

EKLER

ÖĞRENCİ GÖRÜŞME VE GÖZLEM FORMU

KİŞİSEL BİLGİLER

1. Yaşınız:.....

2. Sınıfınız: 1() 2() 3() 4() 5() 6() 7() 8()

3. Cinsiyetiniz: Kız () Erkek ()

4. Karnenizde hiç zayıf notunuz (1) oldu mu? Evet () Hayır ()

5. Sınıf tekrarı yaptınız mı? Evet () Hayır ()

Evet ise kaç kere? 1() 2() 3()

6. Şimdiye kadar kaç gün devamsızlık yaptınız?

7. Sokakta yaptığınız iş nedir?

Simit Satıcılığı ()

Ayakkabı Boyacılığı ()

Mendil, Yara bandı ...vs Satıcılığı ()

Kağıt Toplama ()

Tartıcı ()

Pazarcı ()

Diğer:.....

8. Hangi zamanlarda çalışıyorsunuz?

Tüm Gün ()

Okul çıkışlarında ()

Hafta sonlarında ()

Yaz tatillerinde ()

Diğer

9. Günlük çalışma süreniz kaç saattir?

0-2 ()

3-5 ()

6-8 ()

8 ve üstü ()

10. Bir ayda ortalama ne kadar para kazanıyorsunuz?

100 TL ve altı ()

100-200 TL arası ()

200-300 TL arası ()

300 TL ve üzeri ()

11. Kazandığınız parayı nasıl değerlendiriyorsunuz?

Okul masraflarım için harcıyorum ()

Harçlık yapıyorum ()

Anne ve babama veriyorum ()

Diğer

12. Kazandığınız bu para çalışmadığınız halde size verilse yine de çalışır mısınız?

Evet ()

Hayır ()

13. Çalışmanızı kim istiyor?

Kendi isteğimle çalışıyorum ()

Annemin isteğiyle çalışıyorum ()

Babamın isteğiyle çalışıyorum ()

14. Ailede sizden başka 18 yaşın altında çalışan kardeşiniz var mı?

Evet ()

Hayır ()

15. Babanızın eğitim durumu nedir?

İlkokul ()

Ortaokul ()

Lise ()

Üniversite ()

Diğer

16. Annenizin eğitim durumu nedir?

İlkokul ()

Ortaokul ()

Lise ()

Üniversite ()

Diğer

17. Babanız herhangi bir işte çalışıyor mu?

Evet ()

Hayır ()

Evet ise yaptığı iş nedir?

18. Anneniz herhangi bir işte çalışıyor mu?

Evet ()

Hayır ()

Evet ise yaptığı iş nedir?

19. Ailenizin aylık geliri ne kadardır?

Asgari ücret (570 TL) altı ()

Asgari ücret ()

570-1000 TL arası ()

1000- 2000 TL arası ()

2000 TL ve üstü ()

20. Sokakta çalışırken polis veya zabıta memurları size herhangi bir tepki gösteriyor mu?

Evet ()

Hayır ()

Evet ise bu tepki ne şekildedir?

Sözlü uyarı ()

Küfür ve(ya) hakaret ()

Dayak ()

Diğer.....

21. Sokakta bulunan çetelerden veya kişilerden şiddet görüyor musunuz?

Evet () Hayır ()

Evet ise şiddetin türü nedir?

Sözlü şiddet (Küfür, hakaret vs) ()

Fiziksel Şiddet (Dayak) ()

Haraç Alma ()

Suç teşvik ()

Suç zorlama ()

Diğer

22. Herhangi bir sağlık sorununuz var mı?

Evet () Hayır ()

Evet ise ne olduğunu belirtiniz.....

23. Hiç sokakta gecelediğiniz oldu mu?

Evet () Hayır ()

Evet ise kaç gece?

24. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü tarafından ailenize(annenize) Şartlı Nakit Transferi Eğitim Yardımı yapılıyor mu?

Evet () Hayır ()

EĞİTİM GEREKSİNİMİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞME SORULARI

	Hiç	Bazen	Her zaman
1. Ellerinizi ve vücudunuzun kirlenen yerlerini gerektiğinde yıkar mısınız?	0	0	0
2. Trafik kurallarına uyar mısınız?	0	0	0
3. Çevrenizi temiz tutar mısınız?	0	0	0
4. Hayvanları sever ve onları korur musunuz?	0	0	0
5. Gazete veya dergi okur musunuz?	0	0	0
6. Ders kitaplarından başka ve okuma saatleri dışında kitap okur musunuz?	0	0	0
7. Merak ettiğiniz bir konuyu kendiniz çeşitli kaynaklardan araştırıp öğrenir misiniz?	0	0	0
8. Ödevlerinizi tam ve zamanında yapar mısınız?	0	0	0
9. Ders çalışabilmek için uygun ortamınız var mı?	0	0	0
10. Ders çalışmak için yeterli zaman bulabiliyor musunuz?	0	0	0
11. Evde anne ya da babanıza yardımcı olur musunuz?	0	0	0
12. Geleceğinizle ilgili planlar yapıyor musunuz?	0	0	0

13. Medyadan ülkemiz ile ilgili haberleri takip

eder misiniz? ☐ ☐ ☐

14. Medyadan komşu ve diğer ülkelerle ilgili haberleri

takip eder misiniz? ☐ ☐ ☐

15. Çalışmaktan arta kalan zamanlarınızı nasıl değerlendirirsiniz?

Kitap okuyarak ☐

Müzik dinleyerek ☐

Spor yaparak ☐

Arkadaşlarımla dışarı çıkarak ☐

Televizyon seyrederek ☐

Hobilerimi yaparak ☐

Diğer.....

16. Sigara kullanıyor musunuz?

Evet ☐ Hayır ☐

17. SBS sınavına girdiniz mi/ Girecek misiniz? (İkinci kademe öğrencileri için)

Evet ☐ Hayır ☐

EĞİTİM GEREKSİNİMİ İLE İLGİLİ GÖZLEM SORULARI

	Az	Orta	Çok
1. Okuduklarını anlayabiliyor mu?	0	0	0
2. Kendini sözlü olarak ifade edebiliyor mu?	0	0	0
3. Türkçeyi açık ve doğru olarak kullanabiliyor mu?	0	0	0
4. Uygun ses tonu ile konuşuyor mu?	0	0	0
5. İletişim esnasında karşısındakinin sözünü kesmeden dinleyebiliyor mu?	0	0	0
6. Giyecekleri temiz mi?	0	0	0
7. Bir ortama girdiğinde ve ayrılırken selam veriyor mu?	Evet ()	Hayır ()	

OKUL YÖNETİCİSİ GÖRÜŞME FORMU

Okulun Adı:İlköğretim Okulu

SORULAR

1. Okulunuzda kaç tane çalışan çocuk bulunduğunu belirlediniz mi?

Evet ise sayısı

2. Bu çocuklardan kaç tanesinin sokakta çalıştığını belirlediniz mi?

Evet ise sayısı

3. Sokakta çalışan çocuklarla ilgili yaşadığınız sorunlar nelerdir?

[illegible]

4. Bu çocukların eğitsel eksikliklerinin giderilmesi için telafi eğitimleri düzenlemekte misiniz?

Evet ()

4a . Bu eğitimler planlı mı yoksa plansız mı verilmektedir?

Planlı () Plansız()

4b. Bu eğitimler kimler tarafından verilmektedir?

Sınıf Öğretmenleri ()

Branş öğretmenleri ()

Psikolojik Danışma ve Rehberlik servisi öğretmenleri ()

Sınıf rehber öğretmenleri ()

Diğer.....

Hayır ()

4c. Bunun nedeni nedir?

Fiziksel yetersizlikler ()

Öğretmen yetersizliği ()

Zaman yetersizliği ()

Öğretmenlerin isteksizliği ()

Öğrencilerin isteksizliği ()

Diğer nedenler.....

5. Öğrencilerin sosyal gereksinimlerinin telafi edilebilmesi için etkinlikler düzenlemekte misiniz?

Evet ()

5.a. Bu etkinlikler nelerdir?

Spor etkinlikleri ()

Sanatsal etkinlikler ()

Diğer etkinlikler.....

Hayır ()

5.b. Bunun nedeni nedir?

Fiziksel yetersizlikler ()

Öğretmen yetersizliği ()

Zaman yetersizliği ()

Öğretmenlerin isteksizliği ()

Öğrencilerin isteksizliği ()

Diğer nedenler.....

6. Çalışan çocukların aileleri ile görüşmeler yapmakta mısınız?

Evet ()

6a. Bu görüşmeler yüz yüze mi gerçekleşti yoksa telefon ile mi?

Yüz yüze () Telefon ile ()

6b. Bu görüşmeleri ne sıklıkla gerçekleştirmektesiniz?

İki Haftada Bir ()

Ayda Bir ()

İki ayda Bir ()

Dönemde Bir ()

Diğer.....

Hayır ()

7. Okul yöneticisi olarak çalışan çocuklarla ilgili olarak Milli Eğitim Bakanlığından beklentileriniz var mı?

Evet ()

Bu beklentiler nelerdir?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Hayır ()

Beklentiniz olmamasının nedenleri nelerdir?

.....

.....

.....

.....

.....

VELİ GÖRÜŞME FORMU

1. Çocuğunuzu çalıştırmanızın nedenlerini söyleyebilir misiniz?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....